

NAPKELET

SZERKESZTI TORMAY CECILE

TARTALOM: SOLYMOSSY SÁNDOR: *A magyar-ság faji összetétele.* ~ GR. HADIK ETELKA: *Tavaszi himnusz.* (Vers.) ~ KOMÁROMI JÁNOS: *Levél hazulról.* ~ TAKÁTS GYULA: *A szántó-vető somogyi klaszszikus.* (Vers.) ~ KACSÓ DÉNES: *Kiss Ambrus haditette.* ~ FALU TAMÁS: *Sírkő helyett.* (Vers.) ~ BALÁZS SÁNDOR: *Nem köszön.* ~ FALU TAMÁS: *Órák.* (Vers.) ~ NIAMESSY NÉ MANASZ MARGIT: *Villámlik messziről.* ~ PÁLFFY ISTVÁN: *Van valaki.* (Vers.) ~ SZÉFEDDIN SEFKET BEJ: *Pál-for-dulás. Iniciálé. Enteriőr, török naggyanyámnak.* (Versek.) ~ BÜKY GYÖRGY: *A fakir.* ~ **Elvek és művek:** *Az idegen város.* ~ *Szentföld.* ~ *Tengerzúgás.* ~ *Villámlik messziről...* ~ *Uj anthológia.* ~ *Katholikus Lexikon.* ~ *Az idegen asszony.* ~ *Die russische Idee.* ~ *Kémvilág Magyarországon.* ~ *Bulgária.* ~ *A szabadvers és a lírai formák válsága.* ~ *A maláji dzsungelben.* ~ *Kalózvilág a kínai vizeken.* ~ *Az idegenlégió karavánja.* ~ *Ungarische Kultur-stätten.* ~ *Két új magyar irodalmi ritkaság.* ~ **Szemle:** *Színház.* ~ *Képző-művészet.* ~ *Zene.* ~ *Külföldi Szemle.* ~ *Apró cikkek.*

1932. ÉV

MÁJUS 1.

5. SZÁM.

X. ÉVFOLYAM

ÁRA 2.50 PENGÓ

A MAGYAR IRODALMI TÁRSASÁG KIADÁSA
BUDAPEST

NAPKELET

IRODALMI ÉS KRITIKAI FOLYÓIRAT

A NapKelet szerkesztője:

TORMAY CECILE

Helyettes szerkesztő:

HARTMANN JÁNOS

Megjelenik minden hó 1-én.

Előfizetési ár: Negyedévre 6.50 pengő. Tisztviseleknek 4.50 pengő. Külföldre egész évre 32 pengő.

A Napkelet szerkesztősége és kiadóhivatala:

Budapest, VII. ker., Rózsa-utca 23. sz. ~ Telefon: József 314—20.

TARTALOM:

	Lap		Lap
Solymossy Sándor: A magyarság faji össze- tétele	304	Balázs Sándor: Nem köszön	320
Gr. Hadik Etelka: Tavaszi himnusz. (Vers)	308	Falu Tamás: Órák. (Vers)	323
Komáromi János: Levél hazulról	309	Niamessnyé Manasz Margit: Villámlik messziről	324
Takáts Gyula: A szántó-vető somogyi klasszikus. (Vers)	314	Pálffy István: Van valaki. (Vers)	327
Kacsó Dénes: Kiss Ambrus haditette ...	315	Székely Sándor: Pál-fordulás. Iniciálé. Enteriőr, török nagyanyámnak. (Versek)	328
Falu Tamás: Sírkő helyett. (Vers)	319	Büky György: A fakír	330

ELVEK ÉS MŰVEK:

Hencze Béla: Török Sándor: Az idegen város	348	Závodszy Levente: Takáts Sándor: Kém- világ Magyarországon	357
rs.: Zadravetz István: Szentföld	349	Gaál István: Szilády Zoltán: Bulgária ...	358
Rédey Tivadár: Fekete Lajos: Tengerzúgás	350	Mérey Ferenc: Tolnay Gábor: A szabad- vers és a lírai formák válsága	359
Ámon Vilmosné: Niamessnyé Manasz Margit: Villámlik messziről... ..	352	Carveth Wells: A maláji dzsungelben ...	360
Hamvas Béla: Babits Mihály: Új anthológia	353	Aleko E. Lilius: Kalózvilág a kínai vizeken	361
O. P.: Bangha Béla: Katholikus Lexikon	354	(m-i.): Fritz Ohle: Az idegenlégió kara- vánja	361
Kerecsényi Dezső: Simonfay Margit: Az idegen asszony	354	G.: Ungarische Kulturstätten	362
Joó Tibor: Ivanow, Wiatcheslaw: Die russische Idee	355	F. I.: Két új magyar irodalmi ritkaság	362

SZEMLE:

Színház	363	Külföldi Szemle	372
Képzőművészet	368	Apró cikkek	379
Zene	370		

T. Olvasóinkhoz!

Tisztelettel kérjük azon t. Előfizetőinket, akik a megújítással hátralékban vannak, szíveskedjenek az esedékes előfizetési díjakat mielőbb kiegyenlíteni, hogy a további lapküldésben fennakadás ne legyen.

A NAPKELET kiadóhivatala.

A MAGYARSÁG FAJI ÖSSZETÉTELE.

(Folytatás és vége.)

ATÖBBI magyarság valamivel nyugatabbra nyomódott és a Kubán folyó torkolata körül, a *Levédiának* nevezett darab földön vette meg lábát, ahol ismét néhány évszázadon át megmaradhatott. De itt már lényegesen más természeti környezethez kellett alkalmazkodnia. Át kellett térni pusztai lovasnomád életberendezésre; nyugalmas, békés viszonyokból nyugtalan, lázas hadi életre. Az átalakulás nem mehetett végbe egy csapásra s a reá nem alkalmasak nem is vedlettek át, hanem megmaradtak vadász-halász foglalkozásúaknak a folyók és tóságok mentén, vagy földműveseknek az erre alkalmas helyeken s csak a rátermett izgékonnyobbja csapott fel lovas-nomád pásztornak, esetleg harcos elemnek. A magyarság ilyképpen foglalkozáságakra szakadt szét. Valami ennek dacára egy tömegben tartotta össze: a környező törökös népektől eltérő, *ugor nyelve*. A nyelvegység primitív fokon roppant egybefoglaló erő s ennek köszönhette a magyar népelem, hogy a turk tengerben nem olvadt fel és nem pusztult el, mint annyi más, nálánál hatalmasabb és népsokaságával imponálóbb nemzetegység.

A pusztai lovas-nomád élet csupa nyugtalanság. Télre más jellegű telephelyet kell keresni, mint nyáron s ezek többnyire messze esnek egymástól. Mindenüket vinni kell magukkal, féléletüket szekereken töltik, férfinépe szinte egész életét lóháton. A jószág, mint sajátosan mozgó és egyetlen vagyon, éberen őrzendő, csak gyors lovakon lehet a szertekalandozókat visszaterelniök. Mivel könnyű belőlük egy-egy fal-kát elhajtani, a rablás fölötté gyakori eset. Emiatt a családoknak hadicsapatokba, összetételében vegyes eredetű egységekbe kell verődniök. Mindez izgékonny, harcias, kegyelmet nem ismerő szellemet olt beléjük. Minél nagyobb a harcos vezető tekintélye és hatalma, annál többen csatlakoznak hozzá, biztos oltalmára bízva magukat. Ilyképpen előáll egy sajátos társas szervezet, alapjában laza kapcsolatú, de *egy* vezető, parancsoló úr hatalmától függő. A keleti nagy hordák mindenkor így keletkeztek.

A pusztai lovas önérzetes, büszke természet, aki feltétlen tekintélyt tart övéi között. Minthogy bevett szokás szerint a legyőzött ellenfél háza népe: annak feleségei, gyermekei, cselédsége vagyonával együtt a győztes tulajdonába megy át, ez különös családformát fejleszt ki náluk; mindenekelőtt többnejűsége vezet. Asszonyai között egyik az első: az *úrnő*, rendesen az, aki urát először ajándékozza meg fiúgyermekkel. Minden feleségnek külön háztartása, külön kocsija van; az

állatállomány közöttük van felosztva, kivéve a lovakat ; ezeket a csáldfő férfiszolgái gondozzák. A nő otthona a téli szállás és a nyári sátor, valamint a kocsiszekér, amely szintén fel van szerelve ; a női cselédség felosztva, aki alá tartozik, annak engedelmeskedik. A férfinak eszerint annyi külön családja és otthona van, ahány felesége.

Ingatlan vagyont a lovas-nomád nem ismer. Ingó vagyona az állatállomány és a drágaságok, miket győzelmeivel összeharácsol, vagy fölös rabszolgáiért becserél. Élete állandó bizonytalanság, mindig teljes felkészültségben kell lennie. Nem ritkaság, hogy természeti csapások érik : legelője kifagy vagy elég, járványok állataitól fosztják meg, ilyenkor szószerint éhenhalásra lenné kárhoytatva. Nincs más menekvése, mint vadul rávetni magát azokra a népelemekre, akik még élelemmel, állattal rendelkeznek s élet-halálharc támad közöttük. Az életnek ez a folytonos kockára tevése, sajátságos módon, nem teszi kishitűvé, tépelődévé, mert ezzel el volna veszve, hanem megedzi. Látja és tudja, hogy csak a vakmerő bátorság, a magabízás, a fölény érzése vezet sikerre, ami megrögződik, második természetté válik benne.

Az ugorok és a törökös korszak itt vázolt képeiben két, egymással merőben ellentétes világ áll előttünk s a sors, a viszonyok a magyarságot e két szélsőséges életmódátélésére kényszerítették. A törökös korszak is huzamosan, majd félezer évig tartott, hatása a magyarság jellemére tehát szintén nem múlhatott el nyom nélkül. Nem csoda, ha ezek szerint a magyarság jellemképében heterogén, egymásnak ellentmondó elemeket találunk, amelyek szükségkép arra a megállapításra vezetnek, hogy a magyar népközösség nem is lehet egységes, kompakt faj, hanem legalább is két, külön származású és lelki jellegű fajtára oszlik. Egyik az *ugoros magyar* fajta, amely az egykori vadász-halász és részben földművelő mesterségek űzője volt kezdettől fogva és ezt a foglalkozást a népegységen belül megtartotta az egész lovas-nomád vándorló korszak alatt, míg itt a végleges hazában újra a régi szerint rendezkedhetett be. A mi réti, vízi embereink a maguk ésszerszámaikkal, a mi szántó-vetőink tartoznak tehát ide ; mindazok, akik a hazai földön kezdettől fogva települt, röghöz kötött életet éltek. Míg a hadi és a legeltető, pásztorkodó, állattenyésztő másik elem a turk korszak nomád lovasainak egyenes leszármazottja, az ú. n. *törökös magyarok* fajtája. Ide tartozott általában a hadviselő elem ; ugyanezek számát szaporította tetemes mértékben a hozzánk később betelepült jász, kun és besenyő népcsoport is, amely hasonlóképp turk származású volt.

Az őstörténelemnek és néptannak e leszűrt következtetéseivel meglepően egybevágznak az embertani kutatások eredményei a két fajta külső megjelenéséről, ahol szintén szembeszökők az ugoros és törökös magyarok típuseltérései. Az ugoros elem karcsúbb termetű, keskenyfejú (ú. n. *dolychocephal*), markáns arcvonású, idős korban erősen ráncos képű, nagy szürkeszemű, élénk tekintetű, «se nem szőke, se nem barna» faj. Leginkább a Dunántúl népe tartozik ide, átterjed a Csallóközre

Nyitraig, majd a fővárostól északkeletre a Mátra alján végig a Bodrogközig. A törökös típusú magyar viszont a Duna—Tisza közének keleti felén és a Tiszántúl a Királyhágóig terjedő darabon található. Ez zömök termetű, kerekfejű, inkább feketehajú, széles lapos arcú, apró szemű, rövidnyakú, hizásra hajlamos termetű faj. Átöröklött életsorsuk is különböző lévén, lelkiekben is észrevehetően eltérnek egymástól. Más a dunántúli ember természete, mint a tiszavidékié. Ott nyugaton a legegyszerűbb pásztornép is mozgékony, élénk, sokat beszélő, hangulatát gyorsan váltó, vidámabb, amint mondani szokták: temperamentumos (sanguinikus) kedély, viszont a Dunától keletre lakóknak lassúbb a vére, meggondolóbb a beszéde, nehezkesebb, bizalmatlanabb és egykedvűbb; nem hat rájuk egykönnyen bármi külső inger, sodrából nem jön ki (szélső érzelmi kilengéseket persze letudva), szóval: flegmatikus, sőt olykor «nehéz» természetű. A jelzett területek szélein nehezebb az egységet fölfedezni. Ahol a magyar elem tót, rutén, oláh, sváb vagy délszláv szomszédságtól van körülvéve, ott nem keverednek ugyan, az összeházasodás szinte kizárt dolog, de az anyáknak óhatatlan, ú. n. «rácsudálkozása» külsőben is változást idéz elő az alkaton, a sűrű gazdasági érintkezés folytán pedig sok idegen lelki vonás lopakodik be önkéntelenül, ami a típusképet zavarja.

Érdekes jelenség hazánk messze keletén a *székely* népsziget. Származásának rejtélye sokáig különféle fantasztikus föltevésekre adott alkalmat. A kérdés ma sincs végleg tisztázva. Számos jel mégis arra vall, hogy a kétféle eredeti faj közül testi és lelki tulajdonságai inkább a dunántúli ugoros magyarságéval egyeznek meg. Testi mivoltuk: szikárságuk, arctípusuk éppúgy, mint lelkivalóságuk: temperamentumuk, bőbeszédűségük, hagyományaik azonosak a dunántúliakéval, vagyis ugoros magyaroknak mutatkoznak s a vérségi kapocs a magyar faj egyik becses alkatrészeként fűzi őket hozzánk.

A sors intézte elhelyezkedése a két fajtának: ugorosak nyugaton, törökösek a központi síkon, sok tekintetben szerencsésnek nevezhető. A nyugati ugorosak impresszívek, hatásokat könnyen fölvevők; alkalmasak voltak az európai kultúrát nyugat felől átvenni s azokat az ország belseje felé továbbítani. Itt bent azután a törökös jellegű népelem ezek megtartására volt inkább hajlamos és alkalmas. Az elhelyezkedése kedvező megoldása igen fontos tényezőként szerepelt a nemzet egész kultúrfejlődése dolgában.

Az évezredes együttélés, a közös sors idővel a két eltérő fajtában néhány közös jellemvonást is kiérlelt; olyanokat, melyek ma az egész magyarság együttes tulajdonságainak tekinthetők. A magyarban szinte túltengő személyes önérzetet veszünk észre; ez az individuális magabizás a közösséggel szemben egykedvűvé teszi. Bizonyos hiánya az összetartásnak, a közös nagy érdekek szemmel tartásának, az egymásra utaltságnak sajnosan érezhető fogyatkozása nemzetünknek. Mintha a legszorosabb környezetén kívül minden és mindenki iránt közömbös

lenne. Nem tesz különbséget magyar és idegen között; amazt távolabb érzi magától, mint kellene, emezt meg közelebb. A nemzeti összetartás, amit más fajoknál, különösen nyugaton, oly fölemelőnek és eredményesnek látunk, belőlünk mintha hiányzanék. Az egykedvűség egymás iránt oly fokú, hogy szinte az «oldott kéve» benyomását kelti. Talán ez a kedvetlen vonásunk is mintha ősi örökség lenne. Félézer évig hányódtunk-vetődöttünk a népvándorlás viharában Levédiától Etelkőzig; szerződöttünk és becsatlakoztunk vadidegen népelemek közé, helyzetünk sűrűn változott, más és más tömörülésbe, majd szétlazulásba keveredtünk. Huzamos egymásrautaltság a vér- és nyelvközös magyarságban nem fejlődhetett ki, emiatt a nemzetegység nem melegegkedhetett kellőképp össze; kis, szinte családi egységekbe izolálódott s végeredménykép előállott az összeszokás teljes hiánya, az egocentrikus magatartás megörögződése minden egyes egyénben. A magyarnak másfelől rokonszenves vonása, de saját érdekének nem válik előnyére, hogy túlságosan egyenes, nyílt, őszinte jellem; semmi alázkodás, semmi hunyászkodó alattomoság benne, mint pl. az oláh vagy cseh népben; szinte botorul szókimondó. Mindezt a közép és felsőbb rétegekben az érintkezés bevett formái némileg enyhítik, de megvan a maga naív feltártságában a köznép közt.

A náluk tapasztalható, tagadhatatlanul magas *kultúra* majdnem kizáróan személyes kiválóságokban érvényesül. Hazánk valóban az őstehetségek hazája s ez úgy a köznépben, mint az intelligenciában arányosan van eloszolva. Ha ez egyéni előnyökhöz a viszonyok mai nyomása alatt némi *civilizáció*: vagyis a közösség tudata, az egymáshoz való közeledés és a velejáró kötelezettségek átérzése járulna, oly értelemben, hogy a jelentéktelenebb eltérések tövise ne zavarná meg a minden magyar egyénnek egymáshoz való vonzódását, — még a legsötétebben látó honfiúi aggodalom is megnyugodhatnék nemzetünk sorsa felett.

Solymossy Sándor.

TAVASZI HIMNUSZ.

*Még sosem voltam ilyen fiatal,
Olyan gyerek és annyira bolond,
A szívemben a tavasz fénye zsong.*

*Át szeretném ölelni a várost,
A folyót, házat, utcát, tereket,
A tavasz ma szívembe nevetett.*

*Messze mezőkről édes illatot,
Hűvös szárnyakon hoz felém a szél,
A tavasz nekem mindent megígér.*

*És annyi szín; boldog kék, kacagó,
Meleg zöld, és sok, sok aranyvirág!
A tavasz nekem mindent odaád.*

*Ma mindenütt csak mosolyokat látok,
Nyitott ablakon szűrődik a dal:
Még sosem voltam ilyen fiatal.*

*Át szeretném ölelni a várost,
Virágot, tavaszt, napot, csillagot:
Mert olyan szép hogy élek, hogy vagyok!*

Gr. Hadik Etelka.

LEVÉL HAZULRÓL.

NÉHÁNY nappal ezelőtt levelet kaptam az öcsémtől, az északi nagy hegyek világából.

Mert ott él az öcsém, aki foglalkozása szerint derék géplakatos, ereje szerint olyan, akár Kinizsi Pál, életére viszont szerény és feddhetetlen.

Van már bizony tizenhat esztendeje, hogy nem láttam.

Tizenhat esztendő után azonban, az idei tavaszeln, amikor egyszer északi szél csapott az arcomba, rá gondoltam mindazokra, akik életben küzködnek még a nemzetségünkben . . . S észrevétlenül fájni kezdett a szívem. Eszembe jutott ugyanis, milyen népes volt valamikor ez a nemzetség s milyen kevesen maradtunk mára. És súlyos esztendők óta e kevesekről is alig tudtam valamit. Csak sejtettem, hogy Vajda György kanászfőszámadó rég nyugdíjba vonulhatott már, másik nagybátyám, Szopkó Mihály is csak elteng valahogy a világban, Vidróczki nevezetű vérrokonomat viszont alighanem elnadrágozhatták néhányszor a betolakodott idegen hatóságok közegei, nem irredenta színezetű tevékenysége miatt, hanem amaz elbíráhatatlan szokása következtében, hogy ripők lóditásaival mindenkit maga ellen bőszt.

És mert esztendők óta még a híre is elveszett legközelebbi atyámfiaiinak, némi fölvilágosításért az öcsémhez fordultam levélben.

Öcsém az északzempléni hegyek között él, takaros mezővároskában. Sok-sok esztendővel fiatalabb nálam : hisz magam gimnazistadiák voltam már, mikor ő is a világra kérezkedett szerényen. Vézna kis poronty volt, ahogy megjött s nem sok időt jósoldak neki, különösen amidőn kevéssel reá édesanyánk is örökre itthagott bennünket.

És megnőtt mégis !

Megnőtt teméntelen viszontagságban, minden szülői szeretet nélkül s mégis hitben és nemes erkölcsök szerint. Hallomásból tudtam csak, hogy megházasodott rendesen, valami árva kislányt választván élettársául, három apróság is tipeg már a házában s őt magát mindenki megbecsüli. Ez azonban természetes ! Mert józanéletű, templombajáró fiatalember az öcsém, megbecsül mindenkit, ezért neki is sok tisztessége van és mert ráérő idejében könyveket olvasgat, barátai közül mindig többen figyelnek föl a szavára.

A levél útnak indult tehát a felvidéki erdős hegyek közé !

Tudtam, hogy némi idő kellezik hozzá, mire megjön a válasz.

Mert lelkiismeretes ember az öcsém s előre gondolhattam ez okból,

hogy mielőtt kimerítő választ küldene, előbb személyesen fog körülnézni keveset Vajda György meg Szopkó Mihály családjában. Vidróczkit sem lehet kéznél találni minden pillanatban s a többi rokont és atyafit is nagyon szétverte a legutóbbi tizenhat esztendő . . . Vártam hát türelmesen.

S a negyedik héten meg is jött a válasz . . . Istenem, micsoda örömmöm volt az!

Ámde ez az öröm addig tartott csupán, míg át nem futottam a hosszú-hosszú levelen. Mert amint átfutottam volna rajta, mély levertség ejtett rabul. Megtudtam ugyanis, hogy Vajda György és Szopkó Mihály a világ két legnyomorultabb emberének érzi magát, amióta egy-izben elejtette előttük a falubeli tisztartó úr, hogy itt-ott megszoktam emlékezni nehéz életükről s ezzel kapcsolatos egymás viselt dolgaikról is. Csak így történhetett meg, hogy mikor közjük toppant az öcsém s felolvasta előttük leveletem, Vajda György is, Szopkó Mihály is fáradtan legyintett egyet:

— Elvénuilt napjainkra nagyon megkeserített bennünket az az ember . . .

S annyi fájdalommal mondták ezt, hogy lehetetlen volt meg nem sajnálni őket. Az illető, akit csak «az az ember» gyanánt aposztrofáltak, énmagam vagyok természetyszerűen. Majd sor kerül reá rövidesen, mi kifogása van ellenem két nagybátyámnak?

Most pedig kezdem az elején.

Levelében arról tudósít az öcsém, hogy Vajda György nem kanász-főszámadó immár, miután nyugdíjaztatását kérte nemrégiben. De Szopkó Mihály sem fuvaroz többé senkinek . . . Mindazáltal egyikük sem húzza ki tétlenül a napokat. Vajda György nevezetesen unatkozván a nyugdíjában, falusi csordásnak állt be, kora reggelenként mindazáltal nem ő fúj bele a csordástülökbe, hanem a katonaviselt fia. Gyuri bácsinak ugyanis feszélyező lenne a túlkölés, meg aztán ki is vénült már belőle. Szopkó Mihály viszontag, hogy fölötte is elszálltak az esztendőök, ugyanabba a faluba költözött be, ahol sógora, Vajda György lakik, mivel — a többi sógorok elhalálozása után — nagyon elhagyottnak érezte már magát. Úgy Vinkócon, mint Berettőn. S elegendőnek találván immár a fuvaroséletet, beadta pályázatát a paszulycsősi állásra. S a helybeli gazdák dicséretére legyen mondva, meg is választották, egyhangú akarattal. Azóta mindennap találkoznak a határban: Vajda György a csordával, Szopkó Mihály pedig a kerülői-bottal a markában.

Istenem, hogy megfogyatkoztunk mára!

Irja az öcsém, hogy mihelyt megkapta leveletem, a nagy hegyek közül készülődni kezdett az útra, hogy illő tisztelettel meglátogassa Vajda Györgyöt és Szopkó Mihályt. És hogy értesitse őket sorsom és állapotom felől, ugyanakkor azonban róluk való hírekkel rakodjék meg, amelyeket majd velem fog közölni levélileg. Mert a két nevezetes rokon lent lakik már a síkon, a Magyar Alföld legészakibb csücskében, melynek hátában a Vihorlát oromlik föl, a felhőkön túla.

Hát meg is érkezett hozzájuk egy vasárnapi napon. A Vajda György házában várták már összegyülekezve valamennyien.

Az öcsém, miután üdvözölte a társaság minden tagját, előterjesztette, hogy mindenekelőtt Vajda György és Szopkó Mihály fényképére lenne szükségem. Hogyha már földi-mivoltukban nem láthatom őket, legalább az arcvonásaikon tündözhessem el olykor-olykor.

Azt írja az öcsém, hogy e természetes kívánság előterjesztése után fenyegető csönd állt be a Vajda György házában. Mindenki hallgatott. És míg Szopkó Mihály egy keserveset sóhajtott, Vajda György, akinek kísérteti ereje köztudomású, úgy kezdte recsegtetni a fogait, hogy csaknem összeporlottak. Az asztalfőn recsegett Vajda György, de akkor váratlanul villámlott a szeme s jobb öklével az asztal lapjába sújtott:

— Fénképet pedig nem küldünk!

— Miért, Gyuri bácsi? — ocsudott föl első meglepetéséből az öcsém.

Vajda György olyat kiáltott másodszor is, hogy a falakon visszhangra csendültek a poharak:

— Azért nem küldünk, mert aki a világ szájára adott bennünket, annak fénkép nem jár!

S valahogy visszagyűrven magába robbanó indulatját, némileg nyugodtabban magyarázta meg az öcsémnek (aki elvégre nem volt hibás semmiben!), hogy mindent tud Szopkó Mihály sógor révén. Szopkó Mihálynak viszont a tisztartó úr mesélte el, hogy kettejükről s viselt dolgaikról megszoktam emlékezni elvéve.

S nagy keserűség volt minden szava Vajda Györgynek:

— Öcsém, mink sem vagyunk utolsó emberek azért! Mert ha szegények maradtunk is, de becsületben éltük le esztendeinket... Nem muszáj bennünket azért komédiásoknak nézni és kitenni az ujságba!

Szegény öcsém kézzel-lábbal igyekezett megértetni velök, hogy nem csúfság az, amit én követek el velük hébe-korba, ellenkezően: mivel földi-alakjukban oly régi idő óta nem láttam őket, megindult szeretettel emlékezem róluk. Ahhoz pedig kétség nem férhet, hogy irántuk való mélységes tiszteletem változatlanul a régi.

Ámde Vajda György nyugalmazott kanászfőszámadó gúnyosan legyintett, hogy őt nem lehet elámítani:

— Hazugság az mind, öcsém! A bátyád, akiben annyira bíztam valamikor, azért tesz ki bennünket az ujságba, mert pénz jár neki érte, oszt az emberek nevetnek rajtunk... Hát ez mégis disznóság!

S a nemzetség egybegyült tagjai (férfiak és nők egyaránt) hangos szóval helyeseltek, hogy úgy van, ez az igazság!

Szegény öcsém tehetetlennek bizonyult Vajda György okfejtéseivel szemben, amire Szopkó Mihályt próbálta megkörnyékezni:

— De Miska bácsi csak küld fényképet a bátyámnak!

Szopkó Mihály félkőnyökével az asztal lapjára nehezedett, gondoktól vert fejét meg lehajtotta a tenyerébe:

— Én se küldök fényképet, öcsém. Mert az olyan ember, mint amilyen — sajnos — a bátyád, nem szolgált reá. Mert elhíresztelt engem ujságokba meg könyvekbe (a tisztartó úr beszélte), hogy még mindig tartozok azzal az amerikai kőccsönnel . . . Majd a szemem ég ki, ha rá-gondolok, hogy most mindenki éngemet kacag!

És míg lélegzetvisszafojtva hallgatott az öcsém, mert látta, hogy a játszma körülbelül elveszett a számomra, Szopkó Mihály nagy bú terhe alatt roskadozva beszélt tovább, mintegy a maga igazolására:

— Nem tagadom, hogy harminc esztendővel ezelőtt úgy mentem át Amerikába, hogy sógoroktól, komáktól szedtem össze az utikőccséget. Igaz, megfogadtam, hogy mihent kiérek, visszaküldöm nekik azokat a vacok dollárokat . . . Istenem, aki a magas égben lakozol, te tudod, nem rajtam mullott, hogy még mindig tartozok azzal az utikőccséggel!

Az egybegyűlt nemzetségtagok itt hangosan helyeseltek, csupán Szopkó Mihály maradt olyan szomorú, hogy megesett volna a szíve rajta, aki látja őt e pillanatban. Szörnyű elkeseredéssel beszélt tovább:

— Hiszen megadtam volna én, mert ez a becsület, de amikor magyar ember nem tudott munkát kapni Pennsylvániába! Én se kaptam. Hazagyöttem oszt, de csak Tócsváig tellett vasutijegyre, onnét gyalog tapostam az utat hazáig. Egyik komám tennapelőtt is megsürgette nálam a kőccsönrészt. Aszmondtam neki, hogy csak kevés türelem, legközelebb törlesztek már valamit. Sajnos, nem tudok törleszteni, pedig harminc esztendő óta annyit gyöttröm magamat, hogy majd az eszem hagy el . . . Hát azért kellett csúffá tenni éngemet az ujságokba, hogy ilyen szerencsétlen vagyok!?

S öcsémre emelte a szemét:

— Nem adok fényképet! Ámbár igaz, hogy nem is volt rólam soha fénykép . . .

S az egybesereglett nemzetségtagok viharosan kiabáltak úgy van-t! egytől-egyig, hogy a két nemzetségfő olyan keményen tartotta magát. Így aztán távozni volt kénytelen az öcsém azzal a meggyőződéssel, hogy Vajda Györgytől és Szopkó Mihálytól fényképet soha e földi létben nem fogok kapni. Eredmény nélkül távozott tehát, ami, eltekintve attól, hogy egész ünnepnapját vesztegette rá, tetemes mellékiadásába is került.

Irt azonban egyebet is az öcsém.

Amikor, oly súlyos esztendők után, levelet intéztem hozzá, különös figyelmébe ajánlottam, hogy minél kimerítőbb beszámolót kérek Vidróczkit illetőleg is. A horgas cipész, aki (úgy szélről!) szintén az atyafisághoz tartozik, tavaly ősszel tért meg Amerikából. Potyára természetesen, útlevelel és vízum nélkül, miközben gyalogszerrel tette meg az utat Hamburgból Budapestig, a nálam teendő tisztelgő látogatás céljából. Ahogy megjelent volna előttem, viharos röhögéssel csapott

a térdére, hogy mialatt ő az Unió földjén hányta magát és feszített, én annyi megértéssel terjesztem a híret. Ez a tudat nagy elégtétellel töltötte el.

Ámde öcsém Vidróczkira vonatkozó értesítése felbőszített!

Arról van szó tudniillik, hogy Vidróczki — ráúnván a cseh hatóságok komiszkodásaira — újból nekivágott Amerikának, ezúttal Dánia felé vévén az irányt, ugyanakkor azonban magával vitte legjobb komája egyetlen pár bakancsát, anélkül, hogy előbb kölcsönkérte volna azt a bakancsot. Attólfogva csak ködös hírek szállongtak föléle, ámde kell, hogy ezek a hírek megbotránkoztassanak minden jóízű embert. Eszerint Vidróczki elérte Dániát — ezúttal is útlevél és vízum nélkül, — az egyik kikötőben belopózott valami hajó szeneskamrájába s megint szerencséje volt a szemtelennek. Mert ma már Amerika szabad földjén henceg szünetlenül és hazudik még nagyobb féktelenséggel. Ideiktatom a levél erre vonatkozó sorait:

«Oszt a hajó fenekibe megbújva harmadfélhétig tepertőt evett mindig, kedves Bátyám, oszt senkisémet érte, hogy csúszott be a kikötőbe Amerikába. Falubeli emberek azt írják onnét, hogy Vidróczki még most se dolgozik. Oszt ha megkérdezik az emberek, miért nem dolgozik, azt mondja mindenkinek, hogy őt tavaly karácsonykor gróffá nevezte ki a magyar kormány, hát ő mágnás és nem paraszt...»

Ez a riasztó viselkedése végleg felháborított. Vidróczkira ezekután igazán kár szót vesztegetni.

Hanem egy dolog szívemig érint: Vajda György sógornak és Szopkó Mihály sógornak reám való súlyos neheztelése... Nem lehet rá egyéb válaszom, minthogy gondolatban elszállok hozzájuk s megölelem őket a régi szeretettel.

Hiszen ha mehetnék, megállnék előttük levett kalappal, mély megilletődéssel s megkövetném őket illő alázattal... De oly messze ma a Vihorlát világa!

Csak képzeletben láthatom őket.

Látom őket, amint Vajda György gubáján heverész a Lazony fölötti széles rétségen, mialatt téresen eláradva legel körötte a gulya s itt-ott meg-megkondul egy kolomp. Vajda György fekszik a gubán s gondolkodik magában... S tőle alig kődobásra kuksol a Szopkó Mihály paszulycsősi kalyibája. A göré előtt guggol Szopkó Mihály, szemével olykor körülkémlel a határban, majd megakad tekintete az újhelyi hegyeken, melyek kúpjai üveg színben tolulnak ki az alig-sejlő égperem alól. Ott még szabad világ van... És Szopkó Mihály tünődözni kezd sok-sok érthetetlen dolgon.

Néha átszól Vajda György:

— Haj haj, sógor...

— Úgy bizony, sógor — felel rá Szopkó Mihály. De csak negyedóra múlva.

Hátukban a Vihorlát, előttük a Magyar Alföld s anélkül, hogy

elárulnák egymás előtt, egy régebbi világon jártatják csüggedt gondolataikat . . . Látom őket képzeletben, könnyes a szemem s tiszta érzéssel kívánok nekik jóegészséget. És kívánom nekik, hogy simogassa meg fejüket az Isten!

Komáromi János.

A SZÁNTÓ-VETŐ SOMOGYI KLASSZIKUS.

Hinnéd Horátius földje,
oly idilli méla kép.
Halvány pasztell-ruhában lép eléd.
A dombháton bicskás gazda
szőlőt kötöget,
s a naparany hogy beönti
a bronz földeket,
úgy véled, halk spondeust
ringat feléd a szél.
A völgyben pásztor tilinkóz
és hófehér a nyáj.
Az ökrök smaragd-fübe lépnek,
s hogy latin színt adjon az egésznek,
Bacchus bordala csendül
a présházak felől.
És szived szavával
Róma szól, mint ősi himnusz.
A völgyben tán anakronizmus:
ott, hol a tér hosszú és szabad,
fürdővendégekkel a strandok felé
egy kis vicinális szalad.
De mint Tyrrenis a Balaton
és odébb a domb enyhén,
mint a Quirinál ível.
Alatta a zsombékok között
a csordás tarka ökreivel.
A háton ekével Ceres fia
szánt és jambusával Rómáig ér.
S bár közel egy század óta holt,
de Horáci-cédrus, melletted
a legnagyobb latin
a hétszilvafás Berzsényi volt.

Takáts Gyula. (Pécs).

KISS AMBRUS HADITETTE.

VÉGH zászlós a kialudt mámor kedvetlenségével érkezett szakaszához. Emberei az éjszakai figyeléstől kimerülten heverték az árok alján. Esőtől átázott ruhájukból lassú imbolygással szállongott magasba a pára s az egyre erősödő melegben olyanok voltak, mint a havasi legelőkön napsütésre virradt baromcsorda. Csak öreg Kiss Ambrus figyelt előre összehúzott szemekkel s szorongatta fogai között pipátlan csutoráját, melyből takarékoskodva ízlelgette a hónapok óta nélkülözött kapadohány bennmaradt ízét.

— Nem tudott Bari fiatalabbat kiállítani?! — bosszankodott a zászlós.

— Vállaltam, zászlós úr... — mentegette a káplárt az öregember. — Úgyse tudok alunni, nem öregembernek való az alvás...

A zászlós ledobta lábáról átázott bakancsait.

— Sokat kibír az ember — beszélte maga elé gondolatait.

— Sokat — bólintott az öregember.

— De, ha mindég ekkora lesz a csend, nem bánjuk meg, hogy idehoztak...

Aztán cigarettát pödört s mert látta az öregember sóvár tekintetét, feléje nyújtotta a dohánnyal telt bádogdobozt.

— Na.

Az öregember kérdező szemekkel nézett a zászlós arcába, majd azzal a mozdulattal kapott a dohány után, mellyel a gyermek ragadja ki más kezéből a megkívánt kenyeret. Elégedetre gömbölyödött borostás arccal szívta mellre a füstöt.

— Alássan köszönöm.

A felhőtlen égen a nap megtette már félútját s mint a lejtőre került tűzkarika sietett szemelláthatóan, hogy más irányba fordíthassa fenséges tekintetét. Mert a földön ugyancsak eleget látott.

Az emberek közben egymást váltogatták az őrhelyen, avagy heverték a kiforrósodott sziklákon és tikkadtan rágták a cukros konzervkávét, mely ugyan dolgot adott a szájnak, illata a hullaszagot is csökkentette, de növelte a szomjúságot. Csak most értették meg, hogy miért itták ki olyan mohón az árok régi lakói átadott kulacsuk tartalmát a multéjjeli árokátvételnél.

A kidülledt szemekkel figyelő káplár egyszerre csak izgatottan ugrott az árokfalhoz támasztott látcsöves puskája felé.

— Emberfejet látok...!

Pillanatok alatt feledkezett meg éhségről, szomjúságról. Homokzsákból támasztékot csinált a fegyverének s hosszasan célzott. Aztán eldörrent a lövés és a fej helyén megvilágosodott a lőrés . . . Szaggatott kiáltásokat hozott feléjük a szellő, emberek szaladtak ide-oda az elleneséges árokban, hogy új alkalmat adjanak a káplárnak s másoknak is a tüzelésre. Percek múltán elcsendesedett minden, a káplár örömtől fényes tekintettel támasztotta helyére puskáját.

— Legalább megtudták, hogy nem csehekkkel vannak szemben . . .
— kacagott jókedvűen, megsimogatva leültében a kimelegedett puska-csővet.

— Én nem löttem vóna reá . . . — ingatta fejét rosszalóan Kiss Ambrus. — Én csak arra lövök, aki rám lő . . .

— Pedig éppen kijedtet kereste . . . a lőrésen kikukkantva . . . — kacagott hangosan a káplár. — Hallottam is a hangját, amint mondotta : hol van Kiss Ambrus?

— Hányadik, Bari? — kérdezte a zászlós.

— Görtznél jubiláltam, zászlós úr — pirult el a fiú. — Akkor találtam el biztosra a századikat. Azóta nem számolom . . .

Csend követte kijelentését. A hallgatók fiatalabbja illő tisztelettel tekintett a káplárra, Kiss Ambrus előtt meg véresfejű emberek vonultak fel s borzadva rázkódott össze. Csak a zászlósnak volt mondanivalója :

— Hát, az bizonyos, hogy ha mindenki ennyire megtette volna a kötelességét, régesrég vége volna a háborúnak. Nem maradt volna szál ellenség se . . .

Felrepült az első rakéta az olaszok oldalán. Útja üstököséhez hasonlított, majd sziporkázva állott meg a magasban, hogy nagyot pukkanva fehér fényben fűrössze meg a figyelő emberek sápadt arcát, a szürke sziklákat. Hír szaladt végig a szakaszon, hogy éjjeli vállalkozáshoz tíz önként jelentkezőre van szükség. Akadt háromszor tíz is. Legjobban Bari káplár készült, aki önként jelentkezőnek számította öreg Kiss Ambrust is, bár az hanggal se nyilatkozott menési szándékáról.

— Csak bátran, tatám! — biztatta az öregembert, készülődése közben. — Ez lesz kijednek a keresztelője, kijed lesz a keresztfijú . . . Megszerezheti, ha kicsi szerencséje van, a nagy murokrendet is . . . Mit akar azzal a hátizsákkal?! . . . Csak puskát szuronnal s kézigránátot! Tán sátrat akar ott verni? . . .

Kiss Ambrus engedelmesen cihelődött, csak fejét ingatta bánatosan, amikor derékszíjára aggatta a kézigránátokat. Szemrehányó tekinteteket küldözgetett a káplár felé, minden reménykedése az maradt, hogy a tíz embert maga a századparancsnok vezeti s az talán visszaküldi induláskor. Reménykedését a káplár hangja riasztotta meg :

— Kész? — fordult a mögötte felsorakozott kilenc ember felé s nem állhatta meg, hogy ne kacagjon szembe az öregember aggodalmas arcával.

— Csak mindég a nyomomban legyen kijed . . . Itt a hadnagy úr! — súgta a zászlós felé. — Indulunk . . .

A szakaszban elcsitult a beszélgetés, hangtalanul néztek a távozók után, kiket csakhamar elnyelt az első forduló. A szívek verését hangsabbra hangolta az aggódással párosult izgalom s meredt tekintetekkel fúrták át az éjszaka sötéttségét, mely fekete palástot terített a nagy mindenségre.

Mérhetetlen volt a csend, az égboltozat csillagok tüzétől világítva borult a hegytetőre, mely felé tizenegy ember osont nesztelen léptekkel, embert rabolni . . . A lábak alatt megcsörrent olykor-olykor a pergőtűzek gránátszilánkja, hogy az ellenséges árokból menten rakéták szálljanak a magasba s pihenésre kényszerítsék az előre törtetőket, torikaikban érezték szíveik dobogását.

Még negyven lépés . . .

A harmadmagával elől haladó káplár megtorpant és riadtan húzta maga mellé a sziklára társait. Közvetlen közéről hangokat hallott, egyre közeledő hangokat, melyeknek nem volt hazai csengése. Közben a századparancsnok is beérte a fekvőket hét emberével, hogy azonnal áttekintse a helyzetet : olaszok jönnek hasonló módon, hasonló céllal . . .

Az izgalomtól reszkető kezek a derékszíjjakon kezdenek matatni, a sziklához simult emberi testek félig felemelkedtek s dobásra lendült kilenc kar. Kilenc, mert Ambrusbá' keze még akkor is a kézigránát után tapogatózott, amikor hatalmas dörrenés rázta meg az éjszaka csendjét, majd össze-visszaságban ordítások, nyögések, jajgatások hallatszottak, jeléül az óvatosság által eddig fékentartott emberek összeroppanásának.

A váratlan támadástól megriadt olaszok sebesültjeik hátrahagyásával rohantak saját árkaik felé kilenc ember tüzelésétől kísértén, a hadnagy Bari káplár segédletével egy sebesültet állingatott lábra, hogy zsákmányként magukkal vihessék. Azonban fényező világította meg pillanatok alatt a hegyoldalt, a merész csoportot. A közeli olasz lövészárokból hullámként indult meg a rajvonal a támadók felé, géppuska sepepte végig a visszavonulás útját.

— A bluzát, hadnagy úr ! . . . — hörögte Bari, gránátokat dobálva a szembeözönlők felé — azon rajta van a szám . . . Vissza ! — ordította embereinek, amikor látta, hogy a hadnagy letépte a sebesültről a zubbonyt. Lihegve rohantak az üldözők elől, kiknek egyre szaporodott a számuk, vissza-visszafordultak egy-egy kézigránát eldobására, golyó kilövésére. A szakasz irányából is ropogni kezdett a gyalogsági tűz, melyet átvett az egész vonal s piros rakéta röppent a magasba tüzérségi támogatásért.

Szegényes ágyútűz robbanásai térítették vissza árkaikba az olaszokat. Lassanként elhalkult a puskaropogás és percek múltán újra mérhetetlen lett a csend, csak a rakéták szapora magasbalövése árulta el az árkok népességének izgatottságát.

Ekkor már egy harángát mellé ácsolt fedezékben értelmetlenül nézett egymásra két ember : a hadnagy és a káplár. Egymás kezéből kapkodták ki az ellenséges zubbonyt, mely hivatva volt megmondani,

hogy melyik olasz ezreddel állnak szemben. Kutatták zsebeit, forgatták, vizsgálták belsejét, külsejét. Sehol semmi... A galléron meghúzódo Savoya-csillagon kívül semmit nem leltek rajta, vállszalagjai is hiányoztak, közönséges, megviselt zubbony volt, mely mindenről beszélt, csak amiért elrabolták, arra nem akart választ adni.

— Hát, ezt bizony eredmény nélkül csináltuk... — ejtette le búsan a fejét a hadnagy.

— Visszamegyek, hadnagy úr!...

— Vegye számba az embereit s térjen a szakaszhoz... — utasította el a hadnagy a fiú ajánlkozását. — Várjuk meg a parancsot...

Bari hát számba vette az árok falához dőlt embereket, számolta: Egy... kettő... három... nyolc... kilenc...

— Magamat nem számoltam... — nyugtatta meg önmagát s újra kezdé a számolást:

— Egy... kettő... nyolc... kilenc... Kis Ambrus!?

Senki nem felelt szólítására. Az emberek tanácstalanul néztek össze, némelyik vállát is vonogatta, ami mindössze annyit jelentett, hogy nem történt nagy kár miatta. A káplár azonban annyira szívére vette immár a második szégyenteljes dolgot, hogy leroskadt az árok fenekére s káromkodni is elfelejtett.

— Egy darabig utánam szuszogott... — mondta maga elé hal-kan az egyik ember.

Elcsendesedve gunnyasztottak, mintha valakinek a ravatalánál ülnének. A káplár azon tanakodott, hogy mint jelentse a hadnagynak egy embernyi veszteségét, a többi meg szakaszánál szeretett volna lenni, hogy a megszokott kőnek dülve pihenje ki fáradalmaikat. Előrebillent fejekkel indultak aztán útnak, végig az árkon. A lépéseket sem halkították, mint akiknek minden mindegy. A szakasznál ledobták magukat a kövekre s egyik-másik már az első pillanatokban hortyogva aludta az igazak álmát.

Csak Bari káplár ült megnémultan, előre ejtett fejjel.

Végh zászlós, aki értesült már a hadnagytól a vállalkozás balsikeréről, vigasztalni próbálta:

— Sebaj, Bari! Ami most nem sikerült, sikerül máskor...

— De a mindenét ennek a világnak, zászlós úr!... Nem bánom én azt, hogy ott maradt az a vénember. Ma rajta vót, hónap rajtam lesz a sor. De emberér' mentünk s embert hagyunk ott...

Igy tudta meg Végh zászlós, hogy szakaszának létszáma eggyel megfogyatkozott.

Ezalatt öreges csoszogással lépegetett valaki végig a lövészárkon, a szakasz felé. Kezében óvatoskodva tartott valamit, aminek tartalma volt s menés közben nagy vigyázatra szorult; még a puskáját is bal-karjára akasztva hordta, hogy ne akadályozza a jobbkezes munkáját. Amint a szakaszhoz ért, jólismert hangon szólalt meg:

— Hol van a zászlós úr? . . .

Bari káplár felütötte lekókadt fejét, felugrott a szikláról, mintha az megcsípte volna.

— Ambrusbá'! . . .

Az öregember mellé ugrott s akkora örömmel ölelte át, mintha kedves édesapja lenne.

— Vigyázzék, káplár úr! — szabadkozott az ölelgetés ellen az öregember. — Mind kilocsogtatom ezt az áldott vizet . . . A zászlós úrnak hoztam . . .

A beszélgetésre előbujt a fedezékből a zászlós is, hogy átvegye az öregember ajándékát s eltűnjön vele a sátorlap mögött.

— Beszéljen kijed . . . — erőszakoskodott örömeiben a káplár. — Honnét került elő? . . .

— Tudja, nem bírtam szusszal a futást s lehúzódtam egy kő árnyékába. Osztán . . ., amikor elszaladtak mellettem a taliánok, hát felvettem annak a vaskalapját, akit a hadnagy úrral levetkőztettek s mer' hallottam, hogy ehejt alább vízforrás van, hát odamentem . . . Onnét hoztam egy kalappal . . .

— Bari! Bari! — hallatszott a sátorlap mögül a zászlós izgatott hangja. — Nézze meg maga is . . . Igaz ez, vagy csak a szemem káp-rázik? . . .

A gyenge mécsvilágításnál aztán kidülledt szemmel nézték a vaskalapba karcolt nevét, ezredszámát, születése helyét és kedvesének címét is a sisak olasz gazdájának . . .

A zászlós újjongva rohant a hadnagyhoz, hogy a jelentés elküldését megelőzze, a káplár meg a szavakat kereste, hogy megdicsérje az öregembert. Szegényes szótárában azonban nem lelt megfelelőkre.

— Ember kijed, Ambrusbá'! — mondta végre megfontoltan.

— Tudom . . . — bólintott az öregember és nem csendült ki hangjából semmi büszkeség . . .

Kacsó Dénes.

SIRKŐ HELYETT.

*Az élet ablakán kiestél,
Csak én mondom még néha: Testvér!
Csöppnyi kis tested csak pár porszem,
Strod nincs már, nem vagy sehol sem.*

*Én még járom utamat árván,
S bár tudom, hogy szavam nem márvány,
E mulandó kis versbe vésem:
«Itt nyugszik Margitka testvérem».*

Falu Tamás.

NEM KÖSZÖN.

AHATALMAS Körtvélyesi kiszállt az autóból és odaszólt a sofförnek :
— Vigye önagságát haza, aztán jöjjön vissza értem.
Még egy búcsúintés, aztán indult a kávéház felé. De nem tett két lépést, mikor valaki jobbról köszönt: alászolgája, méltóságos uram! Odanézett és megbillentette a kalapját, de ebben a pillanatban balról is köszönt valaki: alászolgája, méltóságos uram! Ahogy arra is bólintott, a kávéházból lépett ki valaki s ez is köszönt: alászolgája, sőt mi több, most látta csak, hogy a túlsó járdán is nagyban emelgeti valaki a kalapját.

Mint valami kórus, úgy fogadta Körtvélyesit az alászolgája. Dagadt kebelével állt meg és körülnézett, hogy ki van még, kit kell még elintéznie, ki akar még köszönni. Egy öreg hordár állt ott, hátát a kávéház falának döntve. Körtvélyesi azt hitte, hogy ez is köszönni akar, kegyesen kész is volt fogadni a többivel együtt, de a hordár merőn nézett rá, pipált és nem köszönt. Öreg hordár volt, borostás szakállú s nem köszönt.

Körtvélyesi bement a kávéházba. Ez igen, ez jó délelőtt volt. És milyen váratlanul jött! Önagsága férje ugyanis nagyon féltékeny, délután nem tud egy lépést sem tenni mellőle, de délelőtt, mikor ura hivatalban van, szabad. Szerencsés ötlet volt felhívni, megkérdezni, hogy mit csinál. — Semmit. — Nem volna kedve egyet autózni? Miért ne. Jó, akkor megyek magáért. Jó, csak jöjjön, satöbbi, satöbbi. Remek kis nő, igazán többet ér, mint az a konferencia a belgákkal, melyet ma délelőtt kellett volna megtartani.

Sonkát evett teával, de nem volt elég, még vajat is kért és mézet. Éppen végzett, mikor az autó visszajött érte. Fizetett és ment. A sofför mély meghajlással nyitott előtte ajtót. A hordár most is a kávéház falánál állt és pipázott.

— Látod, ki vagyok? — nézett rá Körtvélyesi. — Most csak köszönsz?

De bizony nem köszönt. Szemhunyorítás nélkül végignézte, ahogy beszáll, az autó elindul s az istennek sem nyúlt volna piros sapkájához.

— Szamár — gondolta Körtvélyesi — vagy inkább okos ember. Ügylátszik, ez csak annak köszön, akitől borraivalót lát.

Másnap, harmadnap megint találkozott önagságával, csakúgy, mint először. Délelőtt telefon, autó, kávéház s egy öreg hordár, aki nem köszön. Aztán szünet állott be, mert egy hétre el kellett utaznia Bécsbe, de visszaérkezése után egy barátját éppen ott tette le a kávé-

háznál. Ez bement a kávéházba s az öreg hordár nagyot köszönt neki. A hatalmas Körtvélyesi látta ezt az induló autóból, hirtelen megállította és ő is kiszállt. Kíváncsi volt, őneki köszön-e. De nem, csak nyugodtan nézett rá.

— Bejöttem, én is megkávézom — mondta a barátjának. — Mondd csak, kérlek, ismered ezt az öreg hordárt? Itt áll a kávéház előtt.

— Nem én, sose láttam.

— Hát akkor mért köszön neked?

— Tudod, milyenek a hordárok. Minden úriembernek köszönnek.

Körtvélyesi majdnem kibökte, hogy neki nem, de aztán elnyelte. Bánja is ő. Nem köszön — nem köszön. Nevetséges. Van elég ember, aki köszön neki . . .

De azért kimenet is leste, hogy megembereli-e magát. Hiszen, ha nem látta volna, hogy a barátjának köszön, akkor nem törődne vele, de miért tesz és hogy mer ez egyáltalán különbséget tenni? Keményen nézett rá, mintegy szuggerálni akarta neki a köszöntést, de hiába. Nem köszönt.

Akármilyen semmisség, ha nevetett is rajta magában, azért boszszantotta a dolog. Közben megfélekedett ugyan róla, sok elintézni-valója volt, közgyűlés, tárgyalások, de hogy benne élt a dolog, mutatja az, hogy egyszer álmában is veszekedett, kiabált vele, hogy micsoda szemtelenség ez, hogy mer neki nem köszönni, majd megtanítja; de az öreg hordár csak nézte s nem is válaszolt a szidásra. Mikor izzadtan felébredt rájött, hogy a dolog nincs rendben, már olvasott is erről, úgynevezett tudatalatti képzet ez, persze, freudizmus — no majd elintézi és megszabadul ettől a kényszertől. Egyszerűen elküldi az öreget valahová egy levéllel, jó borraivalót ad neki s meg lesz oldva a köszönés problémája.

Még délelőtt sorát ejtette, hogy a kávéház felé menjen. A hordár ott volt.

— Nézze, fiam, itt ez a levél, vigye el erre a címre és hozzon választ. Én itt a kávéházban megvárom.

Elégedetten ült be az egyik páholyba. Ez is el van intézve. Sohasem szerette az elintézetlen ügyeket, sikereinek egyik titka éppen ebben van, hogy mindennek végire jár. Most az öreg hordár busás borraivalót kap és ezentúl majd szabályszerűen köszön. Ezt jól kitalálta. Őnagyságával ugyan úgy beszélték meg, hogy telefonálni fog, de inkább levelet írt, hogy fog örülni a drága . . .

Éppen végzett a lapokkal, mikor a hordár visszaért. Átadta a választ és Körtvélyesi elhülve nézte: ez nem az ő írása! . . . Feltépte a borítékot és arcába futott a vér, ahogy végigolvasta. Na, szépen vagyunk! . . . Ez a marha a levelet nem őnagyságának adta át, hanem a férjnek, aki ma éppen beteg s nem ment hivatalba. A teremtésit! Most mindent megtudott . . . Miket ír! Hogy majd ad ő neki, más feleségét elcsábítani. Ezért meglakol. Ott üti le, ahol találja. Vigyázzon, hogy a szeme elé ne kerüljön satöbbi.

Körtvélyesi felugrott. Ezt jól megcsinálta! Az az ostoba levél! Ahelyett, hogy telefonált volna! Most a kezében van a bizonyíték. Bepörölheti vagy kihívja párbajra — nem, ezt már nem, ő nem párbajozik. Nem vagyunk a középkorban. És hogy leüti! Hiszen ez életveszélyes fenyegetés! Ha feljelenti, hát lecsukják!

Azon vette magát észre, hogy fel-alá jár az asztalok között, mintha a szobájában volna. Újra leült. Dobolt az asztalon. Hallatlan! És mindez a hordár miatt történt, akit le akart kenyerezni. Most majd fog neki köszönni, ezt elérte, de a botrány, amit felidézett! Igen, botrány lesz, érezte minden idegével, ezt nem lehet elkerülni és útálta az asszonyt, a férjet, de legkivált a végzetes öreg hordárt.

Sietett az ügyvédjéhez, aki úgy ahogy megnyugtatta. Nem kell csinálni semmit, meglátja a méltóságos úr, hogy nem lesz belőle semmi. Szépen elalszik az ügy. Ha pedig mégsem, akkor sem ijedünk meg, van még hálistennek rendőrség, van független magyar bíróság! Csak tessék nyugodtan lenni. Amelyik kutya ugat, az nem harap. Persze, az a fő, hogy a méltóságos asszony semmit meg ne tudjon a dologról, méltóztassék csak rábízni, majd ő tárgyal azzal az emberrel, lehet, hogy pénzbe kerül. Hogy az nem számít? No, akkor pláne simán fog menni, hiszen tetszik tudni, pénzzel mindent el lehet intézni...

Kissé megnyugodva távozott, ő igen, ez a Kormos doktor ügyes ember, ez majd elintézi, de alighanem szép kis összegbe fog kerülni az öreg hordár köszönése. Most jut eszébe, hogy alighanem nem is köszönt! Ő bizony megfélemedkezett róla, hogy erre is ügyeljen, mikor a választ megkapta. Persze, valószínű, hogy nem is köszönt. Annál jobb, — húzódtott el a szája — ez így aztán igazán sikerült.

Az autó megállt a bank előtt és ő sietett fel a lépcsőn. Ez igen, ez az ő rezidenciája, itt érzi otthon magát s a szilárd márványfalak egyszerre visszaadták megingott erejét. Ismét a hatalmas Körtvélyesi volt és büszkén nézett végig a sürgő folyosón. A portás utat csinált neki és érezte a mindenünnen feléje áramló hódolatot — de ebben a pillanatban nekiugrott valaki és teljes ökölrel az arcába vágott. Betörte az orrát és csak annyit érzett, hogy a márványfalak ráomolnak, aztán újabb ökölcsapás; mi ez, hát senki sincs, aki megvédje, ezért fizeti őket, portás... liftes... Elájult. Csak a szanatóriumban tért magához, ahová beszállították s ahol a legjobb professzorok suttoztak körötte, de a botrányt nem lehetett megakadályozni. Maga a merénylő nyilatkozott és az emberek csámcsogva szürcsölték az izes pletykát. Orrát a sebész, perét az ügyvéd intézte el, de ha ez lett volna minden! Felesége öméltósága elhagyta, viszont őnagysága folyton a nyakán volt, mert őt meg a dühös férj kergette el. De a legnagyobb baj az volt, hogy a bankban is megrendült a tekintélye s az elnök úr őnagyméltósága nem órá bízta a belgákkal a tárgyalást. Meg is mondta tréfásan, hogy ehhez komoly ember kell, nem olyan, akinek nőügyei vannak. És ezentúl, ahányszor találkoztak, hunyorítva donzsuánnak,

kujónnak, vén gazembernek nevezte, de az ügyeket szép csendesen kivette a kezéből és nem lehetett észre nem venni, hogy félre van téve.

Egy nap aztán háromtagú bizottság jelent meg a szobájában és engedélyt kért, hogy néhány kérdést intézhessen hozzá a tavalyi nagy kukorica-angazsmánra vonatkozólag. Az általa kötött üzleteket revízió alá vették és főleg a székház építésének költségvetését firtatták.

Körtvélyesi természetesen a legnagyobb felháborodással utasította vissza a gyanusítást és kilépett a bankból. Majd megmutatja ő nekik! Olyan kártérítési pört akaszt a nyakukba, hogy attul koldulnak!

Nagy lendülettel fogott hozzá, tárgyalt, magyarázott, vitatkozott, de istentudja, valahogy nem ment sehogy. Az érvei nem hatottak, a fellépése nem sikerült, az ökölcspás, mely érte, mindig vele volt és talán ez tette tekintetét réveteggé s hangját bizonytalanná. A saját vállalkozásai meg, amikbe a pénzt befektette, sorra buktak és őnagysága, akinek nem tudott eleget adni, kezdett vele fitymálva beszélni.

Egyszer aztán megjött az idézés is a rendőrségtől. Körtvélyesi gyalog indult neki a ködös őszi reggelen. Még nagyon korán volt s így fel-alá járkált az utcákon, hogy az időt eltöltse kilencig. A kávéház mellett vitt el az útja s már messziről látta, hogy az öreg hordár most is ott támasztja a falat. Itt van hát a gazember, a kavics, ki a lavinát megindította. Szúrós szemmel nézett rá, szinte döfve, de a hordár szembenézett vele és nem köszönt. Hát persze, ha akkor nem, amikor nagy úr volt és autón járt, majd most fog köszönni neki, elesett állapotában! Jó szimatjuk van ezeknek, ennek meg különösen, ez már akkor is tudta, hogy ő körülötte valami nincs rendben, ez volt az egyetlen ember, aki megsejtette azt, ami íme bekövetkezett. Olyan ez, gondolta Körtvélyesi, mint az a bizonyos holló, aki mindenre csak azt feleli: sohasem. Igen, a végzete áll itten piros sapkában a kávéház falához támaszkodva és nem köszön: sohasem.

Balázs Sándor.

ÓRÁK.

*Gyűrűs ujjain hintáztatva
Aranyóráát bámul a gazdag.
Hivatalnok, hogy el ne késsen,
Vén ezüstóráján igazgat.*

*Öreg szalon puha csendjében
Muzsikálva szállnak a percek,
Munkás zsebében nikkelőra,
A böles meg homokórát perget.*

*A vándorlónak nincs órája,
A torony mutat időt neki.
Torony iránt ballag görnyedve,
S föl sem néz rá, mikor eléri.*

Falu Tamás.

VILLÁMLIK MESSZIRŐL.¹

1918 november 1.

AMBRÓZY Gyula, a koronaőr hívott föl Remetéről. A hangja el volt változva és úgy elfulladt minden szónál, hogy alig tudtam megérteni.

Megismételte a kérdését. Hogy igaz-e? Szent Isten, hogy Tiszát — Tisza Istvánt Budapesten megölték? Hogy ők honnét vették a hírt, kitől hallották? A vonaton mondta valaki ismeretlen, valaki ismerősnek. Ők kint falun majd megöriülnek az aggodalomtól, a bizonytalanságtól. De mi, mi itt a városban — biztosan hallottunk volna már róla, ha lenne valami igaz ebben a szörnyűségben!

Dermedten álltam a kagylóval a kezemben, mint akit megcsapott távol, nagy viharok szele. Aztán a férjemre néztem, aki csendesen ült az íróasztal fölé hajolva és egyik sort a másik után róttá, kemény, férfias írásával a fehér lapra. Csak most eszméltem rá egyszerre, mennyire megváltozott; az arca milyen keskeny és halvány lett és a szorosan lezárt ajkak mellé hogy odaszokott az az idegen szenvedő vonás.

Nem, a férjemnek nem szólhatok semmit; különben is: örült, lehetetlen feltevés az egész. Agyrém...

— Nem igaz... egy szó sem igaz az egészből — mondom a kagylóba érélyesen. De mikor a készülék másodszor is élesen, erősen berregni kezd, már reszket a kezem, ahogy a kagylót felveszem.

Ezúttal Zselénski grófné hív Újfaluról: töredezett zokogásként hangzik a hangja: inkább az idegeimmel, a szívemmel, mint a fülemmel vagy az agyammal fogom fel a szavak értelmét.

Egész nap a férjét várta, szörnyű aggodalmak közt Budapestről haza. Most végre megérkezett.

— Margit, Margit, rettenetes az, amit beszél... Tisza, Tisza István...

Elakad és én úgy érzem, hogy egy nagy, nehéz bárd lóg vékony zsinóron a nyakam felett. Ha lezuhan, leüti a fejemet és vér, csupa vér lesz minden.

A grófné folytatja, mást mond, mint amit vártam. A tagló még nem zuhant le.

— Róbert este találkozott Istvánnal a Nemzeti Kaszinóban és

¹ Mutatvány *Niamessyné Manaszgy Margit: Villámlik messziről* c. fel-tűnést keltett könyvéből, melynek előszavában Herczeg Ferenc többek közt azt mondja: «Engem inkább megragadott (e könyv), mint nem egy háborús írás azok közül, amelyek nagy hírre tettek szert...»

beszélt vele. Elmondta neki, hogy a városban furcsa, baljóslatú hírek keringenek. Az Astoriában együtt ül a forradalmi tanács és rosszat forralnak ellene. Kérte, menjenek el együtt az egyik kaszárnyába, szedjenek össze pár száz katonát, kerítsék be és fogják el az egész társaságot. De István . . . István valahogy megváltozott és megtört egészen . . . Nem vállalkozott semmire és csak a fejét rázta. Róbert kérte, jöjjön el akkor vele Újfalura, arra is csak azt felelte: «Nem szökhettek!»

— Róbert aztán gyalog kiment a vonatra, hogy hazainduljon. Az utcákon ordító suhancok lövöldöztek és fegyvertelen katonák meneteltek . . . A gyorsvonatot már nem indították, a városba visszamenni nem volt tanácsos többé. A férjem beszállt egy vegyesvonatba, amely Szolnokra ment.

— Szörnyű út volt, Margit. Az állomásokon a raktárakat rabolja, a podgyászkocsikat feszíti fel a tömeg. Szolnokon új hordák tódultak be a kocsikba; ezek azt kiabálták: éljen Károlyi! éljen a forradalom! *Éljenek Tisza gyilkosai!*

Végre! Végre a bárd lezuhant; csakugyan a nyakamra zuhant. Pirosat és feketét láttam tőle és a kezem a hallgatóval tompán esik az asztalra.

Nem tudom, szóltam-e, vagy kiáltottam-e valamit. Később, sokkal később visszaneztem a férjemre. Az íróasztala előtt ült, arccal a fehér lapra borulva. Először életemben nem mertem közeledni, nem mertem szólani hozzá.

Leültem egy székre és bénultan néztem magam elé. Kint zuhogott a novemberi eső és bent az óra egyhangúan ketyegett. A régi fekete falióra, mely még a férjem édesatyjáié volt és a családban jó és rossz napokat egyformán jelzett. Felkeltem és megfogtam az óra ingáját, aztán a mutatókat állítottam meg. Igy jól van, lezuhant valahová a Végtelenbe és megszűnt létezni az Idő.

Most már csak az őszi eső zuhogása hallatszott.

Halottak napja van. Halottat virrasztunk mi is. Egy Nemzet halt meg. A mi nemzetünk.

1919 március 5.

Miska megkérdezett, elkísérem-e Újfalura: nem meri írásban közölni, — a posta bizonytalan, — a hetvenéves Zselenski gróffal az újabb híreket: harmincezer holdja felosztás alá kerül, a pesti kis palotát megszállta a csőcselék, az ötvenes uradalomról az igazgatót elkergették a bolsevikiek. Az örek autokrata főurat úgyis megrázta Tisza halála. Ezt az újabb csapást, egész régi világa összeomlását, vajjon hogyan fogja elviselni?

Vele megyek. Fázós, borongós nap, túlsufolt vicinális vonat, még a folyosók is tele vannak fegyvertelen katonákkal, hangos, marcona, elvadult emberekkel. A kocsik ablakai mind bezúzva, kitörve, keresztül-fütyül a szél, csapdos az eső. Nincs már első és második osztály, egyformák lettünk mind, fapados, piszkos szakaszban húzódunk meg mi is.

Tömve van, de mikor felismernek, néhány sváb parasztleány mégis feláll és szinte szégyenkezve adja át a helyét. A vonat minden állomáson nagyot zökkenve áll meg, aztán órákig vesztegel, senki sem tudja, miért? Kihajolva a törött ablakon, nézzük az egykor oly derűs, gazdag vidéket : a mi régi kerületünk. Mintha kicserélték, mintha a szürke ködön keresztül minden megváltozott volna. A szép tiszta német falvak kihaltak, csendesek : valami különös üresség, némaság terjeng felettük. Egy elcsapott községi jegyző mellettünk, elkezdi nekem magyarázgatni : csak egyetlenegy fia volt minden gazdag német parasztnak, hadd maradjon együtt a vagyon és a háború kegyetlenül elbánt az Egyetlenekkel . . . A sors egy véletlen, gonosz szeszélye folytán, némely faluból kilőtték csaknem mindet. Unoka még nem volt, a fehérre meszelt, egykor virágos, dalos portán most nem játszik gyermek a porban, kihalt a falu, megölte a Háború !

Késő este lesz, mire Újfalura érünk. Fáradtak vagyunk és levertek. Szítal az eső. A ködön keresztül jön elénk, libériás kocsissal, inassal a bakon, az urasági fogat. Feszés vigyázz-állásban várnak, magasra emelik az égő lámpásokat, a táskát átveszik, mint azelőtt.

Az öreg gróf a lépcsőn jön elénk. Szmoking van rajta és fekete lakkcipő. Tekintete a sűrű, fehér szemöldöke alatt nyugodt és acélkemény. Érdekes, ősz fejét büszkén, méltóságteljesen hordja, mint máskor, mint azelőtt. Bevezet a nagy, ismerős terembe, ahol a kandallóban pattogva ég a tűz. Megállunk a szoba közepén. Pár percnyi várakozásteljes csönd, aztán megszólal a férjem. Csak egyes szavakat hallok : a harmincezer hold felosztva . . . Ötvenes . . . a pesti palota . . . ez a hely, ahol állunk, minden, ami az óriási vagyonból még egyelőre megmaradt.

Nézem az agg főúr arcát és várom a hatást. A szempillája se rebben, mikor meghajítja kissé a fejét.

— Köszönöm, hogy személyesen fáradtak ide, ezt elmondani. A vacsorát kilenc óraker szervirozzák, talán addig át lehetne öltözni.

Int a komornyiknak, aki a gyertyákat viszi előttünk, mi kábultan megyünk utána. Csak az jár a fejemben, hogy elfelejtettem szmokingot pakolni és estélyi ruhát. Úgy látszik, még vannak emberek, akik este vacsorához felöltözködnek.

A grófné is, mint máskor, nagy toilletben ül az asztalfőn. Kissé sápadt és súgva megkérdez :

— Mondd, igaz? — és én a fejemmel intek :

— Minden elveszett.

Aztán beszélgetünk az időről, a szerb megszállásról, az élelmiszerhiányról : az inasok hangtalanul mozognak ide-oda. A komornyik borokat tölt a poharakba, de köztünk ül egy láthatatlan vendég és mindenkinek megakad néha a falat a torkán.

Vacsora után a gróf a karját nyújtja és odavezet a zongorához :

— Schubert vagy Beethoven? — kérdezi udvariasan és a birodal-

mát, hatalmát vesztett oligarcha ujjai nyugodtan, biztosan futnak végig a billentyűkön. A gyertyák hosszú, elnyúlt árnyakat vetnek a régi képekre a falon és Beethoven melódiái halk, lágy harmoniában rezegnek át a szobán.

Azt hiszem, sohase fogom többé Beethovent hallgatni anélkül, hogy ez az este ne álljon a lelkem elé.

Niamessnyé Manaszgy Margit.

VAN VALAKI.

*Van valaki, aki szemünk felnyitja,
ha biborul a dombok kopasz síkja
s a nap derül, mert eljött már a hajnal.
Van valaki, aki mozgásra sarkal,
dolgozni, tenni, simogatni, merni,
szívünket naphosszán át telemerni
érzéssel, kéjjel, szűrő jájdalommal,
mely él benned, míg élted is ki nem hal.
Van valaki, akinek rád a gondja,
gondol rád akkor is, ha nyugalomra
fektetted fejed fehér vánkosodra,
vagy befogadott a domboldal bokra
hűsttő édes árnyal délutánon,
mikor pillangók ringtak a virágon.
Van valaki, aki szemed felnyitja,
aki előtt nincs szíveinknek titka,
ő tudja jól a fülek hallomását
és meghallja a szájak vallomását,
kezek intését, lelkek remegését,
kalászzizzenést, öregek vetését,
ifjak bajait, koldus gazdagságát,
gazdag nincseit, éhes szívet tele
boldogsággal és az estefeje
elnyugvó napot. Valaki van
a béres és a költő dalaiban,
valaki van a fűben, a fában,
valaki van a tegnapi, a mában,
a holnapban, a férjiban, a nőben,
a jövőben s az eltűnő időben. —
Megérzed, mikor a szívedhez ér
meleg tenyérrel enyhén simogatva
lággyabban, mint a lehulló levél,
melyet fájáról leszakít a szél;
ő a kezdet és ő a távoli vég,
a tiszta lét is ő és ő a nemlét,
hallgasd, ha ablakodnál felzenél
a szél, mert csend is ő és ő a szél.*

Pálffy István.

PÁL-FORDULÁS.

Néztem már hulló alkonyokba,
hol szőkék a felhők s a minarett-rajok
mint bűvös mágnesujjak vonzanak
és véghetetlen mélyek és gyújtók a csillagok.
Igen, én láttam mind mind
hisz Kelet fia vagyok.

Bolyongtam a pálmás Libanont,
mely tenger kékje felett zöld ernyőt izzva bont
csiklandozott tropikus fény,
olajjá szikkadt oliva, narancs, cédrus illatok:
illatok, mik mindenütt kísérnek,
mert Kelet fia vagyok.

Jöttek csenddel átítatott esték,
kék holland-öblök békéje ringatott,
s az álmatag flammand esbe vörösen
dalok nyíltak, gyújtó különös keleti dalok:
hadd tudja meg a végtelen világ,
— hogy Kelet fia vagyok.

Szemrebbenésben, vágyban, öntudatban,
Bizáncban, Bejrutban és utazhatok
bármerre földön, felhők szárnyán
hol északi szél vág vagy tropikus nap ragyog,
csak mindenütt mindig:
Kelet fia vagyok . . .!

Hiába, ilyen a vérem, a szívem,
mert ilyennek formáltak vérködös századok
során az ősök, a hősök, a basák, a nagyok,
kiknek vére bennem gyújt, forr és remeg,
hogy mindenkor, mindig:
Kelet fia legyek . . .!

És mégis, mégis hitszegővé lettem,
vádollak Erdély, te minden másnál vonzóbb
külön Világ, ahol szívként lüktetnek a hegyek,
ha elfogadsz egy lantos idegent,
— ha vér árán, ha könnyesen lehet:
de ezentúl a te fiad leszek . . .!

Kolozsvár, 1932. II. 9.

Széfeddin Sejket bej.

* Mutatványok a szerző «Háremek Alkonya» című verskötetéből.

INICIÁLÉ.

Van, akit az Istenfia küldött
s a hit terhével ezerfele szórt szét:
te menj Nyugatnak, te Délnek, Keletnek,
mert számtalan a pogány s vak eretnek,
el nem múló ígéimet szórd szét;
szólj szívdűkhöz, mintha magam szólnék.

Van, akit az Isten kegye küldött
rendeltetéssel sors-ölő titánnak,
lavinát feltartó égi gátnak,
kit elítélt nemzetek kívánnak,
csüggedő millióknak adnak szárnyat
s Hunyadinak hívják, vagy Jeanne d'Arcnak.

S van, akit egy belső kényszer szólít
S Nyugatnak indul akaratlanul,
mert érzi: távol ezer testvér hívja,
mert tudja: ez a rendelése tilka;
a szíve viszi vakon és vadul
s ott megszólal a török: magyarul.

Szэфeddin Sefket bej.

ENTERIÓR. TÖRÖK NAGYANYÁMNAK.

Asztalt bontottak, hűvös nargilek
lehelnek áttetsző dohány-ködöt,
a nők ópium-szőrp arany vizét
szívják s mulatnak friss pletykák fölött.

De túl e könnyed fecsegő körön
matróna ül, szemét gyász lengi át,
s túl nézve a kóválygó kék ködön
keresi régen útrakelt fiát,

Ki fényes pálya martaléka lett:
kit elkápráztatott a nagyvilág,
a rang, a rajzó esti fény-balett.

S most lány sóhaj tör fel szíve alól:
idézi még messzebb hullt kis fiát,
ki távol földön magyarul dalol . . .

Szэфeddin Sefket bej.

A FAKIR.

(Regény.)

Azt kérdezte édesanyám, hogy mi forgatott ki magamból? Ha erre a kérdésre akarok felelni, akkor az életről kell beszélnem. Az életről, ami van és nincs. Az emberek azt mondják, hogy az álom az élet visszhangja. De lehet az is, hogy az egész élet csak álom. Ezt édesanyám már hallotta. Ez apának is kedvenc témája volt. Amikor tizennyolcesztendőskoromban nekiindultam a nagy világnak, ezt a mondatot vittem magammal útravalóul. A fehér kultúra világvárosai nagyon rövid időre, később már csak futólag érdekelték. A sűrű, uniformisba öltöztetett tömeglélek börtönének ismertem meg valamennyit. Egyetlen ösztönös vágyam az volt: Menekülni! Menekülni! Nem tudtam még, mit akartam... A vágyam mérföldjáró csizmákat öltött magára és kevés volt neki minden sebesség, minden gyorsaság. Rohanni, száguldani kelet felé!... Nem beszélek a metropolisok köröngetegeiről, koldus lelkéről, vonatról, automobilról, hajóról... Szomjas lelkem türelmetlenül gázolt át Európa, Amerika kultúráján. Hajszoltam az újat, a tisztát, a másikat!... És egyszer csak azt vettem észre, hogy valahol India északi részén, apró, pici városkában, a főtéren állok és megdöbbszél lélekkel figyelem egy fakir mozdulatlanságát. Valami ostoba zendülést fojtottak akkor vérbe az angol katonák s amikor én a főtéren kerültem, egy szakasz angol katona a tiszt vezénylese mellett azon igyekezett, hogy főbelője a megkötözött fakirt, mint a zendülés titokzatos felbujtóját. A tiszt káromkodva szidta a katonákat. Újra és újra vezényelt... A katonák mereven és sápadtan csináltak meg minden mozdulatot. A fegyvert vállhoz emelték, céloztak is! S a ravaszt meg-rántani nem bírta egyik se! A legkínosabb erőfeszítés vergődött arcukon, minden idegük táncolt és az ujjuk, amivel meg akarták rántani a ravaszt, megdermedt. A tiszt új katonákat hozatott, ugyanaz történt. A végén ő maga rántotta elő revolverét, hogy véget vessen a kínos játéknak és az ő uja is megdermedt. Nem tudták megölni a fakirt! Az pedig ott állt a főtéren, nyugodtan, oszlophoz kötve, szeme nem is nézett a katonákra, hanem valahová messze, a távolba, mintha nem is ezt az életet élte volna végig ugyanezen idő alatt, hanem valami szebbet, valami magaszosabbat!

A város bennszülött lakossága ott állott körülötte és egyetlen hangos szó nélkül imádkozott. A tiszt később azt próbálta meg dühében, hogy bekötötte a fakir szemét és úgy akart vele végezni. Nem sikerült. Teljesen tehetetlenek voltak a lelkierő ismeretlen nagysága előtt. Végül

is otthagyták a fakirt oszlophoz] kötve a főtéren és sietve távoztak a városkából. Én akkor ott maradtam és a fakir lábához ültem. Beszéltem hozzá. Hosszú, szívós kísérletezésemnek az volt az eredménye, hogy lassan felém fordította fejét és éreztem, hogy átnéz rajtam. Megkérdeztem, hogy honnan van benne és mi ez a borzasztó erő, amivel megleckéztette az angol katonákat? Hosszú ideig nézett rám. Éreztem magamban szeme sugarának perzselő járását és lassan megeredt ajkáról a szó. Tőle is csak azt hallottam, hogy nálunk nem a lélek vezényli a testet. A testnek ura a vágy! Pedig ebben az esetben a lélek meghalt. Tőle is azt tanultam, hogy a testet a léleknek kell vezényelni. Mert az élet szenvedés! Az első hang, ami a születés után elröppen ajkunkról: a sírás. S aki az egész életén végig megtartja ezt a hangot, aki egész életén át szenved, az a végtelenséggel beszél. Hiszen egy egész élet könnye nem több, mint egyetlen csepp a Nirvána forrásából...

A fakir reggelig beszélt hozzám, csendes, elmélkedő hangon és én úgy éreztem, mintha testem falai repednének meg s a lelkem nagyot lendülve tárgult ki messzire, nagyon messzire s valahol meglátta egy egészen más világ, egy egészen más élet határát... Ott maradtam...

Ferenc ránézett anyja ezüstfelhős, sápadt fejére. Dombayné szeme lezárult. Az izgalmakban halálra fáradt testet magához ölelte az álom. Ferenc nézte némán, szeretettel, azután könnyedén karjaiba vette és az ő gyenge testének csodálatos erejével nesztelen járással vitte vissza szobájába, ahol felöltözötten fektette ágyára.

Visszafelé jövet keresztülment Katóka szobáján és sarokba húzódva pillanatra megfigyelte hugának mosolygós álmát. Valami nagyon tetszetett neki, mert az asztalhoz lépett, egy szál piros székfűt kiemelt a vázából és puhán fektette Katóka fehéren reszkető keblére.

Azután ahogy jött, nesztelenül ment vissza szobájába, hanyatt feküdt a keskeny deszkán és egyre messzebb távolodott lelke a testiség sűrke birodalmából.

X.

Az Ördögórom magasbatörő sziklája körül forró örvényben kavargott a szél. A hegyoldalon a favágók fejszéje kalapálta a haláltváró törzseket. Lassan emésztette föl az emberi erő az erdőt.

Gyenge mérnök a roppant melegtől lihegve, lelkiismeretesen végigjárta a favágók vonalát. A munkavezető, az óriás Ofrin Vaszily vele járt és mindenben felvilágosítást adott neki.

— Mi van itt veletek, Vaszily? A másik oldalon mégegyszer annyit vágatok ugyanannyi idő alatt.

Megfontoltan felelt a ruthén paraszt:

— Vastagabbak a törzsek uram és keményebb a fa. Ilyen kemény fát soha életemben még nem vágtam. Dupla árat kérhetsz érte. Asztalos ilyen fából még nem csinált bútort!

— Csakhogy nem lesztek készen a kiszámított időre. S a fát nem tudom a lekötött időben szállítani!

A paraszt egykedvűen felelt:

— Több ember kell uram, akkor nem lesz baj!

A mérnök megállt és megtörölte izzadó homlokát.

— Ezt meg kell a gazdával beszélnem!

Kis ideig gondolkozott, aztán újra megszólalt:

— Jó. Majd meggondolom. — Mi ujság különben?

A paraszt csendes szóval sorolt el mindent. Az emberei jókedvűek, szeretnek a mérnök úr alatt dolgozni. A legjobb favágója házasodni készül. Belebolondult a szomszéd hegy pásztorának a lányába. Az Ördögórom tetején pár nappal ezelőtt többen emberalakot láttak. Mindenki azt hiszi, hogy maga az ördög, mert ember még nem ment fel oda anélkül, hogy le ne zuhant volna. A szomszéd birtokos, a Bertin Gábor két napja megint megvadult és késsel szaladt neki az embereinek. Kettő közülök átmenekült a területükre és szeretnének beállni a munkába. A mérnök közbevágott:

— Hol vannak?

— Itt vannak valahol az erdőn. Engem kértek, hogy szóljak a mérnök úrnak.

— Próbáld meg. Hívd ide őket.

Ofrin Vaszily tett egy-két futólépést, azután egy kis emelkedés tetején olyan helyre állt fel, ahonnan úgy gondolta, hogy erősebben lendül a hang. Szája elé zárta két tenyerét és átható, hosszú kiáltást küldött az erdőbe. Ismételte háromszor. Ekkor visszhangot kapott. Újra felszakadt a hang a torkából még hosszabban, még élesebben, azután nyugodtan jött vissza a mérnökhöz.

— Mindjárt itt lesznek.

A mérnök feléje fordult.

— De hallod-e, Vaszily, tisztességes emberek ezek?

— Akár én, olyanok!

— Akkor mért haragudott meg rájuk Bertin Gábor?

— Te is hallottad már uram, hogy Bertin Gábor vadállat! Onnan nem csoda ha valaki elmenekül. Isten őrizzen meg attól, hogy valaha a gazdám legyen.

A mérnöknek hirtelen eszébe jutott valami.

— Nektek is van új gazdátok! Hallottátok?

— Hallottuk! De ő nem új gazda. Ő a nemzetes asszony fia. Gyenge kíváncsi lett.

— Mit hallottatok róla?

A paraszt nyugodtan felelt:

— Senki se mondta, hogy rossz ember! A többi meg ostobaság és nem baj!

— Mi az a többi?

— Magam sem tudom. Beszéltek a furcsa szeméről. Meg hogy

olyan, mint egy kísértet. Hogy beszél az állatokkal és feltámasztotta András bácsit! De én ezt mind nem hiszem...

A mérnök meglepetten nézett rá.

— Nem hiszed?

— Nem... A fő, hogy nem rossz ember!

Gyenge nyomatékkel felelt:

— Azért mégis azt mondom neked, ha eljön és meglátjátok, nehogy megijedjetek tőle! Mert akárhogy is van, mégse fogja leharapni az orrotokat.

A paraszt büszkén ütött a mellére.

— Mi az ördögtől se félünk, ha kezünkben a fejsze! Majd vigyázzunk, hogy akkor is a kezünkben legyen!

A két menekült hirtelen felbukkant a mérnök előtt, mintha a földből bujtak volna elő. Alázatosan kapták le kalapjukat és reszketve állottak. Látszott rajtuk, hogy durva, kegyetlen bánásmódhoz vannak szokva. A mérnök kikérdezte őket. A nevüket, falujukat, családjukat és megkérdezte, miért jöttek át? Elmondták, hogy Bertin Gábor két napja az ő szakaszukon járt és maga ügyelt fel a vágásra. Egy nagyon kemény fa került éppen a kezük alá, ők ketten vágták. Teljes erővel dolgoztak. A mellükben már sípolt a levegő és a karjuk érzéketlen volt, mint a faága. És nem merték abbahagyni a munkát, mert Bertin Gábor tekintete rajtuk volt. A fejük már szédült és a szemük előtt kavargott az erdő. Egyiküknek a fejszéje akkor egy csomóba csapott bele s a csomó mintha acélrúgó lett volna, úgy lökte vissza a fejszét. Az erőtlen, holtrafáradt kar tartani se bírta, a fejsze hatalmas lendületben röpült ki az ujjak szorításából és süvítve zúgott el Bertin Gábor feje mellett. Borzasztó harag öntötte el a gazdát. Övéből kirántotta kését és ha nem szaladnak neki mindketten az erdőnek, leszúrja őket, mint a vadat.

Elbeszélésük végén reszketve figyelték a mérnök arcát. Féltek, hogy annak most fog feltámadni a dühe. S amikor látták, hogy nincs okuk félni és a mérnök tovább is komoly és csendes, boldog vigyorgásba olvadt át arcuk és áhitattal várták a választ.

— Vaszily ezt a két embert felveheted a munkásaid közé. A többről majd beszélünk.

A munkavezető félreállt és magához intette a két embert. A tisztelet jele volt ez. Feljebbvalója előtt nem akart hangos szóval rendelkezni. Halkan pár szót szólt nekik, azok vidáman kiáltottak köszönetet és magasba emelt fejszéivel mentek be az erdőbe, hogy elfoglalják kijelölt helyüket.

Vaszily csendesen nézett utánuk.

— Szegény ördögök, a sok gonoszság után azt hiszik, hogy most a mennyországban vannak.

A mérnöknek csak most jutott eszébe, hogy talán ostobaságot csinált.

— És ha Bertin Gábor megtudja, hogy mi fogadtuk fel a két embert?

Vaszily sötéten nézett maga elé.

— Egész biztosan megtudja. Keresni is fogja őket. Dehát mindenki ott dolgozik, ahol akar. Senki se köti nála le magát hosszú időre.

A következő pillanatban az Ördögórom csúcsán akadt meg a szeme a munkavezetőnek. Csendesen a mérnök füléhez hajolt és mintha félne attól, hogy valaki meghallja, fojtottan suttogta :

— Ember van az Ördögórom csúcsán ! Nézz fel uram !

A mérnök felnézett a magasba és meglepetten ismerte fel ott egy ember körvonalait.

— Nézz bele a látcsövedbe uram, talán megismered.

A látcső a szem elé emelkedett s a mérnök hosszasan, vizsgálódva nézett keresztül rajta. Azután leengedte a látcsövet és megdöbbenve szólt :

— A gazdátok ! Dombay Ferenc !

Vaszily megrémült.

— Szent Isten ! Még lezuhan !

És futásnak akart indulni. A mérnök rátette kezét a karjára.

— Ne féltsd a gazdádát. Nem történik annak semmi baja !

S az emberi alak pár perc múlva el is tűnt a szikláról. Ofrin Vaszily és a mérnök még végigjárták a favágók hátralévő munkavonalát. Mindenütt szorgalmas, egyforma csapással zuhogott a fákra a fejsze. Monoton, egyforma ének kísérte a ritmust és láttukra pillanatra mindenfelé megállt a munka, hogy vidáman, hangos szóval kiáltásuk oda hozzájuk a köszöntést :

— Dicsértessék az Úr !

Amikor a szemle befejeződött s a tavalyi vágás határához értek, a mérnök nem állhatta meg, hogy a közelben emelkedő kis sziklára fel ne másszék. A munkavezető nem kérdezett semmit, megértette és mosolyogva figyelte. A sziklán a mérnök kiegyenesedett és gyönyörködve nézett le a völgybe a vízgát hatalmas tavára, az ő munkájának az eredményére. Szeméhez emelte látcsövét és szakértő tekintettel szaladt végig a jól ismert tájon. Minden fa, minden kis zug a lelkéhez nőtt. Itt érezte csak jól magát az Ördögórom alatt . . .

Ofrin Vaszily füle ezalatt valami furcsa zajt hallott átszűrődni az erdőn. Nyugtalanul feszítette neki fülét a bukdácsoló, törtető lármanak és aggódva szólt fel a mérnökhöz :

— Uram, hallod? Valami baj van !

A mérnök is figyelt, azután gyorsan leugrott a szikláról.

— Mi baj volna ?

— Nem tudom. Nagyon kiabálnak az emberek és futás zaját hallom.

A kiabálás folyton nőtt s a törtetés egyre közelebből hallatszott. Kis idő múlva megpillantottak két feléjük rohanó alakot, akikben az előbb felfogadott két embert ismerték fel. Ki voltak kelve magukból. A szemük vergődve kapkodott a rémülettől és csodálatos gyorsasággal futottak.

Ajkukból minden vért kifacsart a félelem és térdük remegett az erőfeszítéstől. Mint két földredöntött zsák, úgy estek térdre a mérnök előtt és dadogva suttogták:

— Uram! Bertin Gábor itt van! Ne engedj megölni bennünket!

A mérnök megdöbbenve nézett össze Ofrin Vaszillyal.

— Nos? Most mi lesz?

A nagy darab ember márványszoborra egyenesedett. Jegenyevastagságú karja végén játékosan cikázott egyet a fejsze és a ragyogó napsütésben árnyékba borult az arca.

— Mindenki ott dolgozik, ahol akar!

Azután keményen szólt rá az emberekre:

— Ugorjatok fel és álljatok a hátunk mögé. Szedjétek össze magatokat, hátha szükség lesz rátok!

A két szerencsétlen ember ajkáról boldog nyöszörgésben röppent el az öröm, pillanat alatt talpon voltak és a parancsolt helyre állottak. A fejsze lobbant egyet a kezükben.

S az erdőből döngő futással jött ki az irtásra Bertin Gábor, az óriás. Hatalmas vállán fegyver és sötétvörös, kegyetlen arcán düh! Pillanat alatt mérte fel az egész környéket és meglátta a csoportot a szikla tövében. Habozás nélkül indult feléjük és messziről kiáltott:

— Ki merete felfogadni az én két emberemet?!

A mérnök elsápadt, de nem akart gyávának látszani emberei előtt, felkiáltott:

— Én!

A vadember magánkívül ordított:

— Az emberek azonnal velem jönnek!

Ofrin Vaszily megszólalt:

— Mindenki ott dolgozik, ahol akar! Ők itt akarnak dolgozni. Itt maradnak!

Bertin Gábor lekapta fegyverét és nekicélozta Vaszilynak.

— Mondd mégegyszer!

A munkavezető tehetetlen volt. Nem szólhatott s a mérnöknél sem volt lőfegyver. Gyenge Bálint mégis előrelépett.

— Ez a terület Dombay Ferencé és önnek engedély nélkül tilos itt tartózkodni! Ezen a területen ön nem parancsol!

Bertin Gábor rá sem hallgatott a mérnökre, hanem ráordított a háttérben szorongó két emberre:

— Kutyák! Mars előre! Vagy azonnal golyót röpítek belétek!

Gyenge Bálintot elfogta a harag, még egy lépéssel közelebb lépett a dühöngőhöz és újra rákiáltott:

— Ez a terület Dombay Ferencé! Itt más nem parancsol, csak ő!

A vadember gúnyosan nevetett fel:

— Hol van hát akkor az a Dombay Ferenc?! Hadd lássam, hogy parancsol?!

És ekkor mintha csak az Isten küldte volna, a közelben megszólalt a földesúr hatalmasan zengő hangja :

— Itt vagyok ! Én vagyok Dombay Ferenc !

Minden szem arra nézett. Az Ördögöröm irányából feljűk közeledett hosszú, gyorsított lépésekkel a gazda. Ijesztően sápadt volt s a szeme félelmetes tűzben lobogott. Ott állt meg egészen közel a társasághoz és emberről emberre röppent a tekintete. Aztán egyetlen lépéssel Bertin Gábor előtt termett és az emberek később megesküdték rá, hogy villámlott a szeme.

— Uram, ön szólított ! Mit akar? !

És ekkor csodálatos dolog történt.

A vadember egész testében megreszketett. Mintha hirtelen borzasztó küzdelem viharzott volna rajta végig. Látni lehetett az arcon, hogy ellenáll, hogy tiltakozik valami ellen. Hogy valami borzalmas titok szakadt rá, ami ellen semmit sem tehet. Láthatatlan erők szálai kötözték dermedtre a testét. Mégis irtózatossal erőfeszítéssel pillanatnyilag mintha minden varázst lerázott volna magáról, felordított :

— Az a két ember az enyém ! El akarom vinni őket !

Ferenc kérdőleg a mérnök felé fordult, erre Bertin Gábor megkönnyebbülten lélekzett fel és arcára újra vörös lángot dobott a harag.

A mérnök lelkendezve mondott el pár szóban mindent ! A földesúr szeme a történet után felajzott nyílként újra visszapattant Bertin Gábor arcára.

— Uram ! Ez a terület az enyém ! Önnek itt semmi keresnivalója ! Távozzék ! A két ember pedig itt marad !

Bertin Gábor fegyvere még mindig vállnál volt. Pillanatra úgy látszott, mintha Dombay Ferenc felé akarná fordítani a csövét. Gyűlölet és a pokol minden gonoszsága ott lobogott az arcán. Azután hirtelen elsápadt. A fegyver csöve táncolni kezdett a kezében. Egyre furcsább és egyre nagyobb köröket írt le, az arcon fokozott erővel foglalt helyet a rémület, az egész hatalmas test remegésbe kezdett, a tehetetlen tátozásban rángatózó szájból kétségbeesett, kusza kiáltás tört elő s a fegyver hirtelen csörömpölve zuhant kezéből a földre.

Dombay Ferenc arca, mintha egy fáklya lángja aludt volna ki hirtelen, újra mozdulatlan lett és nyugodt. Lehajolt, felemelte a fegyvert és visszaakasztotta Bertin Gábor vállára.

— Uram, újra csak azt mondom, hogy a terület az enyém ! A határát csak békés szándékkal lépheti át ! Szeretném, ha nem tekintene ellenségnek !

Bertin Gábor, mintha álomból ébredt volna, összerázkódott és értelmetlenül nézett körül. Azután szorongó tekintettel lesett Dombay Ferenc arcába, összeszedte minden erejét és hozzálépett.

— Bertin Gábor vagyok, a szomszéd birtokos !

A sovány, hideg kéz mereven nyúlt a forró, húsos tenyér után.

— Örvendek uram !

S a vadember mintha semmi sem történt volna, hirtelen megfordult és siető járással tűnt el az erdő fái között.

A mérnök is, az emberek is a jelenet hatása alatt állottak és dermedten néztek föl földesurukra. Dombay Ferenc szünet után nekiindult az erdőnek és halkán szólt:

— Kérem mérnök úr, jöjjön velem.

A mérnök felrezzent és vele ment. Nem tudta mit akar, nem tudta hova követi, csak ment utána és az egész úton nem szólt egy szót se. Megfoghatatlan volt előtte az az erő, amivel szemeláttára fegyverezte le ellenfelét. Ez nem közönséges hipnotikus erő. Ez a szuggesztív erők legtökéletesebbje! Emberfölötti hatalom! Tehát mégis van lelki kultúra és a lélek képes az anyagi élettől elkülönülve önálló fejlődésre. A gazdának úgy látszik igaza van! És az előbb lefolyt jelenet súlyos bizonyíték az ő igaza mellett. Vajjon milyen idegen erők rejtőzhetnek még ebben a testetlen, árnyékszerű alakban? Megdöbbsent félelmet sugároz maga köré. Bertin Gábor hatalmas alakja valósággal eltörpül a nevetségesen erőtlen, gyenge test előtt. Az anyagias erő alantas szerepe nyilvánvaló lett ebben a harcban. S a lélek hősi és korlátlan diadala megdöbbsentő távlatot bontogatott ki a mérnök szeme előtt.

De hiszen ha ez igaz, akkor hallatlanul ostoba módon fejlődött az egész élet! Akkor valakinek jönni kell, aki egyetlen mozdulattal törli le a falitábláról a tévesen levezetett egyenletek képleteit és újra kezdődik az egész. Lehetséges volna ez?

A mérnök összerázkódott. Gondolataira hangos szóval felelt a gazda:

— Igen mérnök úr! Lehetséges! És annak a világot mentő kézmozdulatnak be is kell következnie! Az élet nem azért van, hogy az embert szórakoztassa. A víztükör sem azért van, hogy megnézzé magát benne a part. Az életnek, a víztükörnek is megvannak a mélységei s ha az emberiség tiszavirág élete megrészegülten járja is a táncot a víz színe fölött, el kell következnie az estének s a tiszavirág élettelen teste nyomtalanul tűnik el az egykedvű habokban.

A mérnök megállt és döbbenet sugárzott arcából.

— Dombay úr megijeszt. Az előbb az a győzelem a testi erő fölött. Most meg úgy olvas a gondolataimban, ahogy akar.

Ferenc arcán átsuhant az elkedvetlenedés felhője.

— Persze. Megint elfelejtkeztem magamról. De nem tehetek róla. Olyan hangosak, olyan erőteljesek voltak a gondolatai, mintha csak beszélt volna. Remélem azért nem tekint emberfölötti lénynek. Magának tudnia kell, hogy amire egy ember képes, ugyanazt valamennyi meg tudná csinálni. Mert nincs erősebb lélek és gyengébb lélek! Csak erősebb és gyengébb test van! A lélek egyforma és erejét úgy befolyásolja a test, mint hegedűhúr hangját a szordinó. Ne nézzen rám olyan megdöbbenéssel. Nem mondok újat. Mindezt már sok ezer esztendővel ezelőtt tudták az emberek!

A mérnök ajkáról ellenállhatatlan erővel tört fel a kiáltás :

— Mért élünk hát akkor így?!

— Amíg lesznek emberek, akik a kultúra fejlődésének rétegeit a kőkorszakban, a bronzkorszakban és a szénkorszakban keresik, akik a puskapor feltalálását tekintik az emberi művelődés tengelyének és a szén energiájában keresik azt a lángot, ami fényt derít majd a világűr dermesztő sötétjébe, addig az emberek soha másképp élni nem fognak!

A mérnök halkán felelt :

— Az egész gigászi munka hiábavaló?

A felelet zengett, mint az égi harsona :

— Az élet forrás és a halál torkolat! Az emberi élet eme két pontját folyamként köti össze az idő. Ez az idő átlag ötven év. S az ember minden erejét erre az ötven esztendőre koncentrálja. Azt hiszi, ezért az ötven esztendőért született. Ezért fontos a puskapor, ezért fontos a szén és ezért fontos a repülőgép! Holott mindenki rájöhetne arra, hogy ezek a gyermek csecsebecsei... Babaszoba... Bababútor... Katonák... Háború... Hiszen ez az ötven esztendő megfoghatatlan parányi a mindenségben rejlő időnek. S az ember valóban önmaga gőgjében edződött a föld urává, mert az ötven esztendő parányi tükrében akarja visszatükröztetni a mindenség életét... Gyűszübe akarja dugni a Himaláját!

A mérnök felkiáltott :

— Kétségbeesés fogja el az embert, ha elfogadja gondolatait! Dombay hangsúlyozottan mondott ki minden szót :

— Semmit sem szabad elfogadni mérnök úr! Mindenre rá kell jönni magától!

Hirtelen egészen más színezetet kapott a hangja :

— Mit gondol, hova megyünk?

— Nem tudom.

— A Barna rétre... Kiváncsi vagyok a fúrójára.

A mérnök értelmetlenül állott meg.

— De hiszen Dombay úr éppen az előbb bizonyította be, hogy az egésznek semmi értelme!

Lassan, tagolva hullott Ferenc ajkáról a szó :

— Mérnök úr, nem mi leszünk az a kéz, aki egyetlen mozdulattal tisztára törli a fekete táblát... Menjünk...

Hirtelen bukkantak ki a lombok zöld tengeréből a barnaszínű rétre, annak egyik sarkában toronymagasságban állott a fúrógép tömör, jól épített deszkázata...

XI.

A Dombay-ház nyugalmas életére egyre nagyobb erővel ütötte rá bélyegét a félelem. Sugdolódzó, nyugtalanarcú cselédek végeztek el a munkát. Fokozottabb erővel csirázott ki a parasztlélek humuszából a babona s az éjtszakák erdei árnyai egyszerre elérték egy kisebb

fajta hadsereg létszámát. Minden nesznek megvolt a maga jelentősége. Sötét szobákból sápadt arccal tántorogtak elő asszony-cselédek, egészséges, erős fogazatuk vacogva ütődött egymáshoz és ártatlan szemük segítséget keresve vergődött a fény körül. Mindenki lábujjhegyen járt és halkán beszélt, mintha valakinek terhére lett volna a lárma.

Amikor a nap már az alkony sötét kosarába kezdte hajigálni levetközött fénykendőit és vörösen izzó testét a földre vetítette az ég tüköréből, a Dombay-ház körül hirtelen kihalt minden élet. Ajtók és ablakok bezárultak, minden élő lény a falak közé menekült s az öregek reszkető ajkáról életre támadt a mese.

A suttogásoknak, a remegő ijedtségnek tengelyében a fiatal tekintetes úr állott. Itt is, ott is tudtak róla valamit. Egy-egy váratlanul találó szava hangzott el, egy ismeretlen jó tanácsa vált be, vagy valami emberfölöttinek látszó gyors segítsége teremtett csodát s ezek az apró esetek az esőcsöppekhez hasonlóan lassan titokzatos tóvá gyűltek fel az emberek lelkén.

András bácsi meggyógyult és már résztvett a könnyebb munkában. Öreges alakja nehezen, törődötten mozgott, felépülése után keveset beszélt, ő volt az egyetlen, aki rajongó szeretettel nézett a Ferike ifiúrra. Könnyebb volt a lelke, ha ott lebzelt a szobája körül s a mindenféle rémségeket sugdosó cselédek közé ő hajította oda néha mérgesen a szavát:

— Szamarak vagytok! Mit beszéltek olyasmiről, amihez nem értetek?!

Amikor azonban megérkezett a Bertin Gábor-féle esetnek a híre az Ördögórom alól, beszélhetett már András bácsi. A cselédséggel nem lehetett bírni! Napközben is el-elakadt a munka és kutató szemek néztek az erdőt és az erdő szélén az árnyékok járását.

A víztükörbe dobott kő nyomán a felbuggyant gyűrűk siető terjedése behullámozta már az egész tavat. A falu, a környék beleesett a babona ragályos nyavalyájába s a súlyos kór veszedelmes erővel emésztette, rágta az emberek primitív gondolkodását.

Linka halálos félelemben végezte el gazdája két szobájának takarítását. Úgy nyúlt mindenhez, mintha parazsat kellett volna fognia. Siető kezében reszketve táncolt a seprű és kapkodó szeme borzalmakat keresett a sötét sarokban és a butorok alatt. Ez a másfélórai takarítás kivetkőzte rendes formájából, aludni se bírt. Sápadt lett. Szeme alá fekete gyűrűket préselt a nyugtalanság és minden legkisebb zajra összereszt. Nem bírta tovább. Egy reggel vonakodva, de mégis aszszonya elé állott.

— Nemzetes asszony kérem, volna egy kérésem...

Dombayné rátette kezét a lány vállára.

— Mit akarsz, fiam?

A lány zokogva temette arcát a kezébe és akadozva szólt:

— Nem bírom takarítani azt a két szobát... Nem bírom!

Az úrnő csendesen nézte a síró lányt.

— Aztán mért nem?

— Félek!

A nemzetes asszony remegő keze végig simogatta a lány fejét és halkán válaszolt:

— Jól van, fiam. Holnaptól kezdve nem takarítod!

Linka letörölte könnyeit és boldogan csókolta meg asszonya kezét, azután sietve hadarta:

— András bácsi vállalná a takarítást!

— András bácsi?

— Igen. A külső munkában úgyse igen lehet használni azóta, . . . amióta . . .

Itt elakadt. A zavar visszaparancsolta az ajkára tóduló szavakat. Dombayné megértette.

— Jól van, fiam. Küld hozzám András bácsit.

És András bácsi boldogan vállalta a takarítást. Felragyogott az arca, amikor a nemzetes asszony ajkáról megértette a megbízatást. Ide-oda tipegett két öreg lába a zavartól és egyszerre könnyes lett a szeme a megtiszteltetéstől. Dombayné szerető mosollyal figyelte a hűséges embert és megkérdezte tőle:

— András bácsi, aztán maga nem fél a fiamtól?

Az öreg cseléd kidüllesztette horpadt mellét és büszkén felelt:

— Én aztán nem! Akkor halok meg érte, amikor kell!

Dombayné szívét melegség öntötte el.

— Jól van, András bácsi. Ezért a munkájáért minden vasárnap fél liter bor jár külön az ebédjéhez a pincéből.

A különös, riasztó hírek felkavarták a falu csendjét is. Az első napokban a bíró és a falu első gazdája Bárány Sándor tanító úr vezetésével tisztelegtek a visszatért földesúr előtt. Már akkor is megdöbbenő hatással volt rájuk Dombay Ferenc. Értelmetlenül hallgatták komoly, tudós szavát. Sokat beszéltek a sötét szeméről, a sovány kezéről és nem tudták leküzdeni a szorongást, ha megemlékeztek erről a találkozásról.

Azóta a beérkezett hírek a fantasztikum felhőibe emelték a fiatal földesurat. Varázslónak nevezték és lassan-lassan haragos szörnyé dagasztotta személyét a szóbeszéd tele marokkal mért kovásza.

A kocsmában, az ital mellett szomjasan fogyasztották az emberek a kósza híreket és az ital mámorától hangos legények nevetve noszogatták a szép özvegy kocsmárosnét:

— Terka asszony, mennyiért adna csókot a szép földesúranak?

Mosolyogva riszálta meg hintázó derekát a menyecskevirág.

— Azt majd akkor mondom meg, ha ő kérdi!

— Aztán mit mond neki, ha ő kérdi?

Úgy pattogott a menyecskeszáj parazsáról a huncut szó, mintha friss kukoricát pattogatott volna:

— Azt majd kiolvasom a szeméből.

Nagyot nevettek a fiatalok.

— No hiszen jó helyen kereskedik akkor! Éppen csak a szemébe kell néznie! Rögtön hatalmába keríti a rossz!

A menyecske nem hagyta magát.

— Csakhogy az én szemembe meg sok a jó! Majd meglátnánk, ki győzne! Nem hiszek én abban a rosszban, ami férfi szemben van!

A legények boldogan ütötték az asztalt.

— Eljen a Terka asszony! Igaza van! Csak asszony szemében van helye a rossznak! De vigyázzatok, ne is nézzetek bele az ő szemébe, mert rosszabbul jártok, mintha az uraság szemébe néznétek!

A sok szóbeszéd egyformán áthatott a plébánia és a tanítóház falain is. A katonapap és a szelídlelkű tanító sokat beszéltek Dombay Ferencről. A plébános hangjában sok volt a harag, amikor a történetek valóságát vitatta. Szélhámosságról, kóklerségről beszélt. Ilyenkor hadakozó kezében tövig égett kard volt a szivar, szavai pattogtak, mint a meglendített ostor és támadásba feszült teste a tankok ellenállhatatlan erejére emlékeztetett. Nem tudta megbocsátani a fiatal földesúr szavait, amikor az első ebéd alkalmával nekitámadt és kétségbe vonta az ő lelkiéletének komolyságát. Pedig a szavak, az a halkan, szenvedély nélkül elmondott pár szó alaposan felforgatta a falusi magányban felépített, tespedt nyugalom csendjét. Lelkiismeretének vasbetonszilárdságú falai alatt az a sovány kéz egyetlen rántással meglazította a talajt s a szürke, mindennapi élet egyformaságában beporosodott lélek rejtett zugaiból gomolyogva szállt fel a sűrű porfelhő az ébredés szelének legkisebb mozdulatára.

A plébános kevesebbet evett. Mértékletesebb volt az italban és szivarjainak számát is csökkentette a felére. A tanító csodálkozva vette észre, hogy pap barátja kevesebbet hívja át sakkozni, vagy ha néha magától látogat át hozzá, nem találja minden esetben birodalmak térképei fölé hajolva, amiken lelkesen vezeti keresztül zászlócskákából álló hadseregeit és fantasztikus harcokat vív meg a jövő történelméből.

Sokszor ott találta a térdeplőn, a feszület előtt, ahol teljes odaadással imádkozott. Az öreg tanító érzékeny füle észre vette azt is, hogy a vasárnapi prédikációk gondosabbak és elmélyültebbek. Kimaradt belőlük a megszokott, közhelyekké süllyedt bombasztok üres kongása, a fakó könyvekből olvasott áhitat. Nem a nyomtatott betű szaga érzett a szentbeszéd hangsúlyán, hanem egy gondolkozó, tiszta lélek illata szállt szerte a lelkes mondatok nyomán.

Ő maga csendes szemlélődéssel figyelte Dombay Ferenc életét. Aggódva hallott tanácstalan kóborlásairól. Látta eltávolodott lelkének kétségbeesett vergődését. Megérezte az idegenből visszszakadt lélek mélységes tragikumát. Szeretett volna hozzáférközni, segítőkézzen szeretett volna melléje állni, tanácsot adni és jóságos szívével átmenetet teremteni közte és övéi között. De minduntalan a zárkózott lélek hideg falába ütközött. Nem talált rést a gondosan megépített magány bevehe-

tetlen páncélján. Sűrűn eljárt a nemzetes asszonyhoz és okos, szerető szóval kitartásra biztatta a segítségre szoruló anya lelkét. Katóka is ott ült mindég közöttük és komolyan vett részt a nehéz órákban. Dombaynének nem volt titka házuk öreg barátja előtt. Tartózkodás nélkül tárta ki lelkét. Bárány tanító ijedten vette észre, hogy milyen elemi erővel kúszalódik össze a Dombay-ház élete. A nemzetes asszony arcára már kiült az ideges feszültség. Nemrég még elevenlobogású szemén megtört a fény és fehérre meszelte arcát a gond. Katóka tekintete is kapkodva szállt. Hajnalfényű bőréből a piros színt kiölte a bánat. Riadtan forgatta fejét jobbra-balra, mintha mindig valakinek a váratlan megjelenésétől kellene tartania! Anyja el akarta küldeni a városba nagynénjéhez, hogy elhagyja kis időre ezt a levegőt, öreg barátját is kérte, hogy beszélje rá a kislányt a látogatásra, de Katóka hajthatatlan maradt. Semmi kincsért sem hagyta volna egyedül ebben a helyzetben édesanyját. Így aztán nem maradt más hátra, minthogy Dombayné legalább Justh Dezső társaságát szerezte meg kislányának, aki mellett Katóka felfrissült, felélénkült, akinek a társaságában láthatólag jól érezte magát.

A doktort nem nagyon kellett hivatgatni. Minden rendes látogatási napján pontosan beállított ebédidőre. Ilyenkor Katóka izgatottabb volt. Ágaskodó lelke napfénybe harapott és megtelt a szeme rejtelmes erdei titokkal.

Ők ketten rendszeren a kertben sétáltak. Katóka sietve mondta el újabb megfigyeléseit bátyjáról, amiket az orvos pontosan boncolgatott tudományos elemeire. Nem látott csodát semmiben, meg tudott magyarázni minden rendellenes dolgot, mesélt híres indiai utazók csodálatos feljegyzéseiről, hiteles és híressé vált adatokról és Ferenc minden szavát, minden tettét azonnal a megfelelő helyre regisztrálta. Beszért az akarat-erő beteges fejlődéséről, a hipnózisnak a csoda határán járó hatalmáról, az eksztázisról, autóhipnózisról és mindenre talált szürke, közönséges f zavakat, amik a rendkívüli eseményeket jelentéktelen történetekké sokozták le. Katóka mindig megnyugodott mellette.

Dombayné és Bárány sokszor nézték együtt a két fiatal lélek egymásfelé kanyarodását. Ők látták már, a fiatalok talán nem is vették észre, hogy az élet vaskezü kocsisa: a sors egy kocsirúd mellé szánta őket. Most szoktatja őket a járáshoz. Hiába hőköl belé bármelyikük is az ösztönösen megérezett közös élet szenvedéseibe, hiába horkan fel a lelke mélyén egyszer egyik, majd a másik a közeledő veszedelem sejtelmére, a láthatatlan gyepelőt már rájuk erőszakolta a kegyetlen kéz, akarva, nem akarva össze kell szokniuk, be kell törniök a közös járomba. Még jó, ha kicifrázza útjukat tarka virággal a szerelem!

A nemzetes asszony elgondolkozva szólalt meg:

— Mondja, öreg barátom, egymáshoz illenek!?

Bárány Sándor elmosolyodott.

— Maga se kérdezné, nemzetes asszony, ha nem látná, hogy úgy van!

— Jó, jó, csúnya ember, elrontja az öreg asszony örömét. Mért nem felel rendesen? Nagyon jól tudja maga, hogy az ember ilyenkor mit akar hallani? Persze, hogy összeillenek. Tudom én azt jól. Egyiknek se kell szégyelnie a másikat, ha együtt néznek a tükörbe! De magától várom a szót, hogy ki fia, mi fia ez a kis doktor? Jó ember-e? Megbízható-e? Közénk való-e? Rábízhatom-e az életem örömét?... No, csúnya ember, most feleljen...

Az öreg tanító elkomolyodott.

— No lám, az asszony más... Az asszony ilyesmire is tud gondolni. Én csak arra gondoltam, hogy fiatalok és szépek! Öszeillenek! Kell ennél több?

— Kell öreg ember, persze, hogy kell...

Bárány felhúzta vállát, szemöldöke magasba szökött és elkezdte:

— Hát amit tudok, elmondom. A mult héten hallottam a körjegyzőtől. A legény úri családból való. Törvényszéki bíró volt az apja. Ő maga szelíd, dolgos ember, aki él-hal a hivatásáért. A szegényeket különös gonddal gyógyítja és hívás nélkül járja sorra a betegeket. Ahol megfordult, ott szeretik. A járás minden lányos mamája szemet vetett rá, de a körjegyző már tudja, hogy a doktor itt érzi magát a legjobban és a legszívesebben ennek a községnek a látogatására indul.

Dombayné tréfás haraggal bólongatott a fejével.

— Hogy milyen hamar tudnak meg mindent az emberek! Az a körjegyző is egy vén pletykászák. De fogadom, ha beteszi ide a lábát, alaposan megmosom a fejét.

Bárány felnevetett.

— Azt várhatja, nemzeti asszony, amíg eljön! Nem jön az ide! Egészen a Bertin Gábor embere már. És az a vad ember nem tűri, hogy a barátai ide betegyék a lábukat!

Dombayné elgondolkozva nézett maga elé.

— Hát ezért nem jön?

— Ezért hát.

A sétából a fiatalok lassan jöttek vissza a házba. Közeledett a doktor távozásának az ideje. Dombayné maga mellé ültette.

— Jöjjön csak, kis doktor, én is szeretnék magával beszélni. A fiamról van most is szó, mint mindig. Szeretném meghízlalni, hogy egy kicsit jobban nézzen ki, hogy eltűnjön arcáról az a borzasztó sápadtság és szeretném, ha aludni tudna.

Az orvos gyorsan felelt:

— Mindez nagyon könnyű volna, ha rendes emberrel lenne dolgunk. Kaphatna altatót és étvágygerjesztőt. De úgy tudom, hogy Dombay úr csak tejet iszik. Önszántából nem vesz be orvosságot és bajos volna mindent abban a kis ételben titokban beadni neki.

Az anya kérve nézett az orvosra.

— Talán altatót mégis. Ha aludni fog, megjön majd az étvágya. Justh doktor elővette orvosi táskáját és porokat szedett elő belőle.

— Jó, nagyságos asszonyom, adok altatót. Teljesen izetlen por. Tessék egy adagot belekeverni a vacsorai tejébe. Egészen biztos, hogy aludni fog tőle. Ha ez sikerül, akkor lassan keresztülvisszük a többit is és rendes embert csinálunk belőle.

Amikor a doktor elment, a nemzeti asszony érdeklődve fordult barátjához :

— Igaz, Bárány, mondja, mi van Marikával? Nem szép magától, sohase beszél róla. Ebben a sok gondban és bajban már egészen elfelejtkeztünk róla.

Az öreg tanító szeme felragyogott.

— Él! Azt írja, hogy boldog, mint a madár. Szereti az életet. Szereti a foglalkozását. A tanítványai imádják. S az igazgató őt tartja a tanítóképző legtehetségesebb tanerőjének. Semmi gondja. A keresete szép, még félre is rakoghat belőle.

Dombayné elgondolkozva nézett maga elé.

— Hány éves most?

Felhő szaladt keresztül az öreg ember arcán.

— Harminc.

A nemzeti asszony rábolongatott.

— Igen, igen... Tizenötéztendős volt, amikor Ferenc utoljára látta... Emlékszik, öreg ember, hogy húzott egymáshoz akkor a két gyerek?

Egy sóhajban érkezett a válasz :

— Emlékszem . . .

Az apa lelkének fájdalmát, az anya lelkének titkos gondolatait ébresztette fel a mult emléke. Az apának fájt, hogy egyetlen gyermeke társtalanul éli életét, Dombayné pedig kimondta gondolatát :

— És Marika azóta sem ment férjhez. Pedig milyen gyönyörű teremts. Már két esztendeje nem láttam. Akkor volt itthon, úgye, a nagy vakációban?

— Igen. Akkor volt itthon.

— Az idén nem jön haza?

Az öreg tanító figyelmesen nézte a nemzeti asszony arcát, mialatt felelt :

— De igen. Három napja kaptam tőle levelet, amiben azt írja, hogy a vizsgák után haza jön. Pihenni akar.

Dombayné arcán rőzsetüzet rakott az öröm.

— Öreg ember és maga ezt csak most mondja? Ó milyen irigy, csúnya ember !

Bárány zavarba jött.

— Nemzeti asszonynak olyan nagy fájdalom szakadt a lelkére. Igazán nem gondoltam, hogy ez a hír örömet okoz.

Dombayné csupa elevenséglett.

— Katóka ! Hallod? Marika hazajön az idén. Ki sem mondhatom, mennyire örülök neki. Aztán azonnal elhozza ám, öreg ember, amint megérkezik ! Értette? !

— Természetesen, első dolga az lesz, hogy eljön.

S a nemzeti asszony kedve nem fogyott el Bárány távozása után sem. Frissebben, nyugodtabban várta az estét és amikor Katókával együtt bementek a vacsorához az ebédlőbe, a Ferenc helyén elkészített pohár tejbe sietve öntötte bele az adag port, amit az orvostól kapott. Azután jól elkeverte. Ettől kezdve ő is, Katóka is nyugtalanul ettek, idegesek voltak, nem találták helyüket, türelmetlenül várták Ferencet és valami eleven csillogás ott ült a szemük mélyén.

Már megették az ételt, az edényt Linka már ki is vitte, a rendes szokás szerint mégis ott maradtak az asztalnál, hogy bevárják Ferencet.

Hosszú várakozás után belépett. Halkan köszönt. Alig hallható járással ment a helyéhez és leült, hogy megigya tejét. Mielőtt kezébe vette volna a poharat, szeme csendes nyugalommal nézett először anyja, majd húga arcába. A lesütött szemek, az izgalomtól reszkető arcvonások azonnal feltűntek neki. Kicsit tovább figyelte őket és egyetlen dermedt pillanatban az anya is, a leány is megérezte, hogy Ferenc mindent megtudott. A sovány kéz megragadta a poharat, szájához emelte és lassú, egyforma kortyokban itta ki az egész pohár tejet. Azután felkelt és gyönyörű hangja szelíden szólt :

— Édesanyám, a test orvossága nem orvossága a léleknek ! A maguk orvossága nem használ nekem ! A léleknek nincsen rá szüksége. A lelket egy tűz edzi csak egészségessé : a szenvedés ! És én nem azért vagyok éjtszaka ébren, mert nem tud nyugodni a testem, hanem mert a lelkem nem érzi szükségét az álomnak. Ne rontsák el hát ízét az egyetlen tápláléknak, amit elfogadok. Jó éjtszakát.

XII.

Kibirhatatlanul forró napok következtek egymásután. A levegő tele volt a megpörkölődött por émelygős szagával. Roskadtan álltak a fák a hőség rettenetes súlya alatt s a mezőkön földre terítette az életet a szárazság. Ellankadt emberek tántorogva végezték el a muszájmunkát s a völgy mélyén eszméletlen némaságban heverték a falu házai. Aggódó arcok szomjasan emelték tekintetüket a magasba s elbúsult szemek szorongva becsülték fel nap-nap után a növekedő kárt.

Az ispán elernyedtt tagokkal állott a nemzeti asszony előtt.

— Minden elpusztul . . . Magnak se marad meg semmi . . . Még a Lapályosba is beleütött a szárazság, ahol pedig a legmelegebb nyaraikon is mindig nedves maradt a föld. Arasznyi por van már ott is. Vastagon rakódott rá a répara, a burgonyára, lélekzeni se tudnak a levelek . . . Már alig látni zöld színt a mezőn . . . Olyan sápadtak a táblák, akár az ijedt ember arca. S a szegény ember csak összeteszi a két kezét és vár . . . Mit is tehetne egyebet? Ugyan ki gondolna a bajával, ha maga a jó Isten se néz rá?

Az ispán csodálkozva nézett a nemzeti asszonyra, aki még erre

se szólt egy szót se. Már itt áll előtte vagy egy fél órája, beszél . . . csak beszél . . . és nincs a szavára még csak egy fejbiccentés se. Úrnője olyan fáradtnak olyan összetöröttnek látszott, mint aki hosszú betegségből kelt fel. Hej, milyen másképp volt ez pár hét előtt. A nemzeti asszony csupa fül volt. Mindent meghallott, még azt is, amit nem kellett volna. A szeme villogása jobban észrevett mindent, mint akármelyik férfié. A szava olyan hangos volt, hogy kicsire lapult alatta az ember. Hogy ment akkor a munka! Pompás, eleven életet élt az egész környék!

Most meg a legritkább esetben hallgatja meg az ispáni jelentést, a szeme üresen néz maga elé, vagy kitekint az ablakon és hiába szó, hiába beszéd, semmivel sem lehet a gondolatait visszaédesgetni!

Az ispán elhallgatott. Szomorúan nézett maga elé. Egy ideig még várt tisztességből, mert úgyis tudta, hogy hiába vár. Azután közelebb lépett és hangosabban szólt:

— Parancsol még tőlem valamit a nemzeti asszony?

Dombayné összerázkódott és sietve válaszolt:

— Nem . . . Nem . . . Köszönöm . . . Nagyon meg vagyok elégedve . . . Vagy mit is? . . . Igen . . . A szárazság. Hát persze. Istenem, ez ellen nem tehetünk semmit . . . Itt nincs más, csak várni kell . . .

Az ispán belenyugodott. Nem is várt mást. Pedig három esztendeje, amikor az a kis szárazság volt, a nemzeti asszony csupa tervvel volt tele. A mérnök úrral a hegyekből le akarta vezetetni a forrásvizeket a völgybe. Kis hija volt, hogy meg nem csinálták. Már hozzá akartak kezdeni, amikor megindult az eső és esett három héten keresztül szakadatlanul. Milyen jó volna most ezt a tervet keresztülvinni. Dehát a nemzeti asszony lelke most már nem a földeké. Rátette arra a sovány, halál kezét a fia. Összeütötte hát a bokáját, hajolt egy mélyet és elköszönt.

Katóka ilyenkor gyöngéden szaladt mindig oda anyjához és kedvesen kérdezte, hogy rendben van-e minden? Meg van elégedve a gazdaság menetével? Nem volna jó kimenni az Arany-földre? Vagy végiglátogatni a tehenészeteket a hegytetőkön? Anyja mondott egypár közönyös szót, ráhagyta, hogy rendben van minden, az ispán megbízható ember, egyáltalán nincsen arra szükség, hogy ők az emberek nyakára járjanak. A kislány ijedten nézett rá. Nem ismert az ő szigorú, katonásszavú, mindent tudniakaró anyjára, akinek eddig a gazdaság minden egyes szála a kezében volt. Aggódva ölelte át.

— Anyuskám, olyan furcsa vagy. Nem vagy beteg?

— Semmi bajom ,gyermekem. Ne aggódj . . . Ha majd már egyszer minden a Ferenc kezében fut össze, akkor jobb lesz. De most hagyjuk még őt. Ne bántsuk. Hadd jöjjön előbb magához.

S a mérnök is észrevette, hogy a nemzeti asszony megváltozott. Nem tudott vele megbeszélni semmit. Nem érdekelte az erdő, a ki-termelt fa, a fúróval felhozott szénréteg . . . Megpróbálkozott Ferencsel megbeszélni egyet-mást, mikor látta, hogy ez sem megy, egymaga feküdt

neki a munkának és kiváló talentuma mindig a legéletrevalóbb dolgokat valósította meg.

A faluban ezek alatt a napok alatt Bárány tanító úr nehéz munkával húzta fel a kútból a vizet, hogy eltikkadt kertjét némiképp felüdítse.

Özvegy ember létére a házban csak egy régi, hűséges cselédet tartott: Lojzi nénit, aki lassú, csendes munkával elvégzett mindent. A kertet azonban a tanító úr maga gondozta. Először, mert senki más nem volt, aki tehetne volna, másodszer, mert ki se adta volna a kezéből senkinek. Hogyne, majd az ő rózsafáit, gyönyörű tulipánjait és liliomjait másnak! Azt lesheti a világ! Egész napját ott töltötte a szép, gondozott kertben. Mindig talált valami tennivalót. Hol a ház előtt kapálta fel a csonttá száradt földet és egyengette az utakat, kötözte a szekfút és gyomlálta a petuniát, majd meg a ház mögé ment az árnyékos gyümölcsösbe s ha szükség volt rá, elvégezte a munkáját még a mostohán hagyott konyhakertben is.

Ezt a rendes, nyári, napi programot megszakította a reggeli házelőtti pipaszó, amikor a plébánossal elvitázott az aktuális kérdések fölött és az ebédutáni szieszta, amikor a rózsalugasban, a nyugszékben heverte ki az ebéd fáradoalmait.

Az öntözés estére maradt. Szuszogva cipelte a vízzel telt, nehéz locsolót és mégsem sajnálta a vizet tetszhalott virágaitól.

Ilyenkor a plébános is átúsztatott a kocsuiút feneketlen porán és felháborodva veregette le a port szürke reverendájáról. Azután hatalmas alakjával nekitámaszkodott a kerítés belső fájának és mosolyogva nézte az öreg tanító erőlködését.

— Ma tán még nehezebb, mint máskor?!

Bárány megállott a pap előtt.

— Mért nem könyörög ki egy kis esőt az Úristentől? Mindjárt nem volna olyan nehéz!

A pap mosolyogva pattogott:

— Ha rendesen eljárna a templomba, ahogy tisztességes keresztény emberhez illik, hallhatná, hogy egyebet se kérek, mint azt!

A tanító se hagyta magát.

— Akkor meg ugyan szép kis pap, akit meg se hallgat az Isten!

— Persze hogy nem hallgat meg, mert olyan embereknek vagyok a papja, mint maguk!

Elnevette magát a tanító.

— Annak is maga az oka! Lehetnénk mi mások is, ha nem maga után mennénk.

(Folytatása következik.)

Büky György.

Török Sándor: Az idegen város. Regény. I—II. (Budapest, Franklin-T.) Az Erdélyből Budapestre induló Joó Áront azzal bocsátják el ismerősei, hogy az aztán a város! A 60—70-es évek generációja beszél így, amelyeknek Budapest még a húszmillió magyarországi fővárosa volt, az egyéni boldogulás színtere s a nemzeti illúziók letéteményese, mely az európai szabadversenyben nemzeti erővel és magyar trikolorral futja a pályát. Török a háborúutáni kirabolt magyarság meztelen tragédiáját a milennium illúzióvilágával állítja szembe: fiúk életének elhajlásszöge apák álomvilágától e kettős fénytörés tükrében még nagyobb; de borzasztó a valóság képe az illúzióvilág nagyítótükre nélkül is, amelyet — miután átvilágította vele az első fejezeteket — az író el is rejt egészen.

A regény legnagyobb érdeme, hogy nincs benne semmi páthosz. Török a háborúutáni magyar társadalom képét adja. Megmutatja a budapesti zsidóságot is, de úgy mint győzött a pillanatnyi adottságban, amely azonban magában hordja saját destruktívciójának az elvét. A regény — kis tulzással azt mondhatnók: *burleszque*: kis emberek komédiájának a hozzájuk fűződő igen komoly érdekek, a nemzettragédia halálosan komoly napjai adnak epikus távlatot. Török semmit sem aknáz ki a fenséges sebek, a felelősségkeresés szimatát okvetlenül ingerlő antagonizmusok tragikai lehetőségéből: nagy empirikus tisztánlátással s szatirikusan gerjedő humorral mutatja be a társadalom képét.

Törököt már belső emberlátása a

józanagra rendeli el: egyéneken és tömegeken szívesen látja meg a kicsit, a groteszket, az esendőt. Amellett még szívesen karikíroz; a gúny szemüvegét egy pillanatra sem teszi le s ezzel állandóan védekezik is — az életharcon edzett ember makacsságával — saját elfogultságai ellen. A zsidó társadalom főképviselője a dúsgazdag Króhn-család, amely hihetetlen vagyont gyűjt össze, majd a konjunktúra apadtával megbukik.

De cseppet sem helyezkedik érzékösebb álláspontra a magyarsággal szemben sem...

Török a felcseperedett, efemer zsidóságnak nemcsak félszégeit, hamis életformáit, áluralkodóképességét mutatja meg a veséig nyúló őszinteséggel, annak szimbólikus alakját is megalkotja Ghyssában.

Ghyssa a regény fénypontja. A szociális abszurdumnak, a hirtelen kivirágzott hatalomnak és gyökértelen pompának megtestesülése ő; mellett kitűnő komplex nőalak; faja minden tulajdonsága benne van s mégsem ellenszenves: enyhíti az a tisztánlátás, amellyel szemléli környezetete groteszk tragikumát és a sajátját is — egy asszony nyitottságával asszonyi élete tükrében. A faj és fajfelettség hullámjátéka Ghyssa, abban a pillanatban, amelyben megválni készül a közönségtől, de mert környezetete nem adott elég helyzeti energiát neki, visszahull abba, mint egy pocsolyába. Emberi összetett arculatáról nem tudunk eleget mondani. Török nem állhatja meg, hogy ne vessen egy mélyreható pillantást az őszinte, ősi zsidóság erkölcsi világába is: ez az ő, az érem két oldalát

néző valóságlátása. De a regény a zsidótársadalom bemutatásával lesz igazán a dekadencia eposzává. Az író hihetetlen apró megfigyelésekben, apró ellesésekben tapogatja ki a szereplő test minden csempéjét-csorbáját s állítja azokat élénk nagy távlatban.

De a regényben felvonul a szorosan vett magyar társadalom is minden időleges lázával s a kort átrontó groteszk emberi komikumával. Török kitűnően ért ahhoz, hogy a kor egyes tünetét, vagy az akkori Budapest egy-egy vastagon utálatos alakját jelenetbe, típusba tömörítse. S mind ezt a Goethe-i mondásra rácafolólag — az ember érzi a szándékot és mégsem keseredik el: — csupa ügyesség, csupa beépítő készség és objektíváló képzelet.

Török gúnyoros emberlátásának sajátságos kifejezője a regény nyelve. Az élőbeszéd hiperrealista visszaadása ez a nyelv, amely állandóan görbétükörként világítja meg azokat, akik beszélnek, gyakran félszegségekre, humoros élettükukra világítva rá s amely egyszermind az írónak mondhatni egyetlen, de örökké buzgó kesernyész lírája. Csak enyhe ellenvetés, hogy ez a nyelv néha túlzó, s — ez már komolyabb — elkerülhetetlen nyelvszellemességeivel olykor kelletlen tradíciókra emlékeztet.

Regényes a regényben Áron fiatalos, csetlő-botló szerelme Ghyssa és Péterffy Évi iránt, amelyet az író rokonszenvének hullámozgatásával a két nő között vezérel a kifejlés felé. Áron félemler marad, de a családot eléri... Fanyarkás és reális ez a megoldás, mint az egész szemlélet, amely a regényt létrehozta.

Alapjában a regény éppen az antipódusa Szabó Dezső Elsodort falujának, amely annak idején a megelőző kor képét adta. Ott még az élesszemű meglátások átütőerejét is letompította a duzzadt páthosz, a végtelenül kevés reális érzék s a fel-

oldatlanul maradt nyers gondolat-tömeg; itt éppen az író empirikus valóságlátása, kitűnő beépítő-készsége s realizáló humora hatnak.

Szép sikert jósolunk e könyvnek, mely mint folytatásos regény első sikerét a «Napkelet» olvasói előtt aratta.

Hencze Béla.

Szentföld. Szerkesztette: *Zadravetz István*. I—II. kötet. Budapest, 1931. «Hittel reményelem, hogy a magyar írók, költők, tudósok... eme csokra, méltó és nagy dísz lesz a Szentsírnak.» Ezekkel a szavakkal indítja el ezt a Szentföldről szóló hatalmas monografiát a szerkesztő: *Zadravetz István*. Valóban úgy is van, hogy ez az éppen olyan gondos és ízléses, mint termékeny tudományos szempontok szerint írott munka méltó ahhoz az eszméhez és kegyelethez, amelyet a vallásos ihlettől áthatott tudás és művészet a Szentföldről magának alkothatott. A könyv elolvasása után alig tudnánk még valamire gondolni, amiből benne ne esnék szó, s amelynek megírása ne lenne minden tekintetben vonzó, kielégítő és megnyugtató. Pedig a feladat minden író előtt kettős volt: egyrészt tárgyilag hű, megalapozott kidolgozást kellett nyújtania, másrészt a vallásos élményszerűség beleszővésével anyagát lelkiileg is el kellett mélyítenie. Ez az egymásbaolvasztás mindenhol igen jól sikerült, anélkül, hogy a két tárgyterület ezáltal a maga jellegéből bármit is veszített volna.

A jól illusztráló erejű, gazdag kép- és rajzbetétekben bővelkedő kötetek tanulmányait két csoportba oszthatjuk: leíró-történelmi és hitéleti tárgyúakra. Az első csoportban a sok értékes cikk között külön is kiemelendőknek tartjuk *Kerékgyártó Árpád*: A szentföld földrajza, *Ajtai-Ackermann Kálmán*: A szentföld története, *Gabányi János*: II. Endre keresztshadjárat, *Takács Ince*: A

ferencesek és a szentföld és Radványi Kálmán: A szentföld az irodalomban c. tanulmányait. Szívesen találkoztunk volna Balanyi György nevével is, aki a ferences történetnek nálunk legkiválóbb ismerője és írója. A hitéleti vonatkozású cikkek közül részint formai szépségükkel, részint pedig finom elmélyedésükkel tűnnek ki: Prohászka Ottokár, Zadravetz István, Tóth Kálmán és Oslay Oswald írásai. Igen bő és változatos a szépirodalmi rész, melyet mind mai írók képviselnek. E részben nem ártott volna, hogy ha régebbi irodalmunk idevonatkozó egy-két költője is szerepelt volna. De azok a költemények, vallásos elmélkedések, elbeszélések, melyeket itt Tormay Ceciltől, Pálffy Erzsébettől, Sík Sándortól, Harsányi Lajostól, Környey Paulától, Lendvai Istvántól, Tóth Tihamértól, Madarász Istvántól és másoktól találunk, újabb vallásos tárgyú irodalmunknak értékes ékességeit alkotják.

Zadravetz István kegyeletének és lelkesedésének gondolatát méltóan szolgálja ez a valóban nemes munka. Megérdemel minden sikert. rs.

Fekete Lajos: Tengerzúgás. (Versek. A vajdasági könyvbarátok támogatásával kiadta a szerző. Budapest.) Legelterjedtebb lexikonunk, öt éve kiadott pótkötetében már a leszakadt magyar részek irodalmán is végigtekintve, miután Észak és Kelet jobb lírikusait névszerint is elszámlálta, kurta és kemény ítéleten végzi: «A Délvidék lírája jelentéktelen». Az is volt valóban: néhány bátortalan hang, jellegzetesebb színek és ízek nélkül. De nemsokára onnan is magára vonta a figyelmet egy név, egy újvidéki, keményszavú «harmincéves» költőé, Fekete Lajosé, kinek *Szent Grimasz* című könyvét rovatunkban is megbecsülő kritika fogadta. Azóta a szerző itt él a fővárosban s a jobb folyóiratokban nevével rendre talál-

kozhattunk. Újabb terméséből most megint kibocsátott egy nyolcvés kötetre valót, valamivel többet, semhogy a gyűjtemény színvonala e kissé kritikátlan áradásnak némi kárát ne vellaná. Sok itt az olyan vers, melyben a témával szemben vállalt kötelezettség béklyói és erősen közhelyszerű szabadvers-sallangok mellett igazi költőre csak egy-egy «kapásból» megrögzített kép, a szemléletnek pillanatra megvillanó ereje mutat, noha az is nagy szó, hogy ily «árulkodó» fordulat vagy legalább sor azért majd mindenikben akad. *A zuhanó követ* látjuk is, nemcsak olvassuk róla, hogy: «mielőtt a lejtőnek indult, kicsit megsédült tántorogva», vagy a téli képet, mikor «a sás kardjai szabdalják a szelet». A nagyvárosról, hol keserű «nomád»-ként járja «a maga dühének pusztaságát» s egy új athéni Timon indulatával panaszolja, «hogy valaha is emberrel szólt»: alig van olyan közölnivalója, mely a városirtózat és -megvetés eddigi lírai élmény- és kifejezőkészletén felülemelkednék. E részben esik legkönnyebben irodalmi minták (már-már receptek) prédájául, a *Hiába kémlelek eget* vagy az *Egy nomád él Budapesten* komponátlan árján Mécs László-utánrezgések ringatóznak s Mécsnek is éppen legdagályosabb, kirakatrendező-ihletű mesterkedései («nekem ingyen-fény kellene, Isten-lámpásból holdvilág, nekem isten-fény kellene, a naphól jó ingyen-meleg. Meleg ingyen-csók kellene, a lánytól ingyen-szerelem, madártól ingyen-muzsika»... vagy: «pendelyes asszonyt rabolok, aki nem jár kombinéba»), másutt Szabó Lőrinc forradalmi — művészileg leggyengébb — korszakának frazeológiája kísért: *Szent irtózáttal köszönitek, város* (Szabó Lőrinc: *Átkozd meg a várost és menekülj*): «— — — fogjatok le, mert kiabálok! — mondja ebben, de az ilyen két-felkiáltójeles kiabálás Feketének nem az igazi

hangja, ilyenkor a szuggesztivitása megdermed, szavai a verslényeket mintegy túlkiabálják. De valóban költői frisseségű, mindent jobbára mozgásban, eleven aktivitásban látó képzelete azért néha ebben a környezetben is hirtelen kigyúl: «a rossz-szemű város párás vaksiságát a villanylámpák millióinak fényével hazudja le», — ebben szinte fiziológiailag él a szemlélet, akárcsak, mikor a *Budai hegyekben* észreveszi, amint «vörös korbáccsal az alkonyat úz egy szekeres budai svábót». Ezt a képét azután a nyílt szem és érzékeny fül együttes művészi munkája építi tovább:

A saroglyában ül egy kisgyerek;
a köves úton a rossz koci rázza,
szemét dörgöli, árván pityereg
és sírását a dögös cifrázza.

A prózaverset nyilván Fekete is a ma oly kelendő «őszinteség» és «egyszerűség» köntösének ítéli, lenézvén a «szép rím»-et, «a bűvös mesterkedés minden cicomáját». Csakhogy — maga is épp elég példáját adja — a nagyhangúságot a szabadvers is igen jól megbírja, ha ugyan egyenest rá nem csábít arra. Ha a szél «asszonyok szét-tépett, véres szívével lohol» vagy «orkán tépdési a néha-szavak gyolcsát», örömmel gondolok rá, hogy ez «örjögő» szél loholása Feketénél szemlátomást alábbhagy s hogy az ily testetlen szavai — megelőző kötetéhez viszonyítva is — mindinkább valóban csak «néha-szavak».

Induló költőknek egyszerűsödést szoktunk ajánlani s ezt Feketének is bizvást lelkére köthetjük. Csak ne vágjon neki programmal, mert most még *bejelentett* egyszerűségei szinte menetrendszerűen bombasztokhoz vezetnek. De már kegyetlenül számunkérő pacifizmusának lázadt énekével, a *Keserű az aratók dalá*-val, a szófukar tárgyilagosság szívbemarkoló erejéből is biztató leckét ad:

Háború volt. Elmult.
Aztán vetettek újból és arattak,
akik megmaradtak.
Kinek lába nem volt,
betoldotta fával,
a multat eltemette,
birokra kelt a földdel
és ment tovább a mával.

Minden üres «cicomá»-nak bátor elvetését, téma-kidolgozás helyett a vers benső szervességét és célbafutó biztosságát, a kifejezésnek néha a pusztá konstataálásig egyszerű s épp ezzel megkapó módját egyelőre különben is jobbára csak «vidéki» és multakat élesztő, inkább hangulat- mint élményemlékeket idéző költeményei mutatják. «Az agyagos burgonyaföld végén, gaztalan tisztáson a giliszta húzása cikázik a sárban» vagy: «egy leszédült vérvörös almában a hangyák ki-bejárnak», — az effélékre illik rá tökéletesen, amit legutóbb Babits a pusztán leíró, még csak nem is kombináló művésztől mondott: «egy szót sem kell hozzátennie a valóhoz és az alak mégis más lesz és több, mint a valóság». Itt érezni, hogy a rajz lélek mélyén élő *belső* képet követ s azt is, hogy költőnk mily gazdag ilyen belső képekben.

Leggazdagabb a bácskai s még inkább a művészi termőtalajának ősrétegét szolgáltató szilágysági, Krasznamenti környezetbe fogódzó darabjaiban. Az ottani kerteknek, ősöknek, embereknek lélekben bizalmasa, fantáziájával újjátámasztója, megzendítésében akárhányszor már szuverénje. Ahogy az *Őszi őrszem* című szép költeményét intonálja, az könyvének is, újabb líránkak is méltó büszkesége:

... A szél elszaladt tanuért.
Testamentumát a haldokló nyár
Most mondja tollba.

Abban a ciklusban, honnan ezt idé-

zem, különben a *Békák nyáresti balladája* meg a parányiságában is szinte monumentális ízű *Csak vers* is Feketének mai legjobb színvonalát jelzi; s még inkább a *Mult esztendők sikátorán* ciklusnak szinte egésze s abban is főleg a *Szilágy* című héttételes kompozíció. Ez valóban *kompozíció*, noha darabjai jóformán csak az emlékezés szeszélyesen elkalandozó fonálán követik egymást. De erős, eredendő egységet teremt köztük az emlékezés plasztikussága, a hangnak minden mesterkélt kaptató nélkül is telin zengő emelkedettsége s az érzésnek bármiféle olcsó szentimentalizmus híján lévő gyöngédsége. Amit Fekete egész verseskönyvére még alig, annak erre a biztatóan kimagasló szakaszára jó lélekkel el lehet mondani: a nemzedékbeli lírikusok legjobbjainak is java-termésével fölérő. *Rédey Tivadar.*

Niamessyné Manasz Margit: Vilámlík messziről . . . Budapest. Singer Wolfner. Naplófeljegyzések. «1914 június 29.—1920 július 21.» Ami a két dátum között van, az átélt, át-szenvedett valóság; egy darab lüktető, eleven élet. Az író nő egyéni és mindnyájunk élete, a felvirágozott katonavonatok, győzelmi mámorok és a pokoli szenvedések idejéből. Nő írta a háborúról, az itthoni frontról: anyák, hitvesek, gyermekek frontjáról. Asszony, akinek átéléseit a papíron is élővé varázsolja írói készsége, vonzó, közvetlen stílusa, melyet a kínálkozó alkalmak sem csábítanak teátrális pózokra, mesterkélt beállításra. Egyszerű és őszinte s ebben is rejlik erős szuggesztív hatása. Kevés szóval is kifejezőn, megéreztetően úgy ír le mindent, ahogy megtörtént, amíg a két nevezetes dátum közötti időben Temesvárott, a «Labestation»-on az idegei kimerüléséig dolgozott. Pihent egy kicsit és folytatta ott, ahol elhagyta . . . A dolgok pedig mentek a maguk útján és a gondtalan, féltett, boldog asszony-

ból tragikus hősnő, a fia életéért reszkető, büszkén szenvedő anya lett.

Amíg éveken át teljesítette őrhelyén a mindig nehezebbé váló kötelességeket, ápolta, vigasztalta száz meg száz anya gyermekét, kötözte borzalmas sebeiket, a szíve mélyén hálát adott Teremtőjének, hogy *Mackó* fia még gyermek. És egy napon a kis cserkészfiú — az ő alig 17 esztendejével — a halálos ítélet árnyékában legendás hős lesz. Román vesszőcsapások alatt egyetlen szóval sem árulja el gyermektársait, akikkel a megszállók ellen szövetkezett. Nincs háborús regény, mely ennél az írásnál érdekesebb lenne. Olyan részletei vannak, hogy nem felejtheti el, aki egyszer olvasta. Az első lelkesedéstől, a menekülés kínjáig, minden benne él e könyvben.

A Mária-szobor rácsát vadul rázó paraszt anya kitörésében, ezer és ezer anya fájdalommal sikolt; a haldokló kis katona lázas szemében és halkuló szavaiban, minden elmúlásra ítelt fiatal élet — talán ki sem mondott — könyörgése reszket: «Ne engedjen meghalni, május van és tizenkilencéves vagyok».

Ennél közvetlenebb szavakkal nem égetheti be az író, a sorstragédiát olvasója lelkébe és a sok igaz történetnél megrázóbb, megragadóbb elgondolásokat nem találhat regényíró fantázia sem.

Az átélésen és a nem mindennapi írói tehetségen kívül ennek a könyvnek megírásához asszonyszem és anyaszív kellett. És kellett ez a könyv, mert nélküle, — minden világsikert aratott háborús regény dacára — csonka volna a háborús irodalom.

Hiányoznék belőle az anyák, az asszonyok frontja. Az író nő első, a világirodalomban is, aki ezt a hiányt pótolta. Azt írja egy helyen: «*A háború, az anyai szívek véres harca, minden golyó az ő szívüket találja.*» A könyvét *egyetlen fia emlékének ajánlotta.* Neve eddig ismeretlen volt az iroda-

lomban, de hisszük, hogy még sokszor találkozunk vele. *Ámon Vilmosné.*

Új anthológia. Összeállította : Babits Mihály. A «Nyugat» Móricz Zsigmond novella-anthológiája után most Babits Mihály összeállításában harminchárom költő száz legjobb versét adta ki. A férfiak legidősebbje 1892-ben született, legfiatalabbja 1905-ben; a nők korát az életrajzi jegyzet diszkrécióval kezeli. Fiatalok, mert újabban nálunk az irodalmi fiatalság korhatárát negyven évre tolták ki. Egy generáció lírai arculata: külön már mindegyik költő ismerős s most kellemesen kiderülni annak, hogy költészete mit jelent az egész nemzedék orkeszterében.

A válogatás nem pontos. Irodalmón kívül levő szempontok érvényesültek s ezeknek a szempontoknak érvényesülése több esetben nem menthető hibára vezetett. Tendenciózus: a nemzedék lelkületéhez erősen és jellegzetesen hozzátartozó költők verseiből nem a legjobb került a kötetbe s maga a költő nem a jelentőségének megfelelő teret kapta meg; így a többi közt Mécs László esetében. Lokálpatrióta: személyes és társadalmi irányelvek igazságtalan túlbecsülésekre ragadták; így a többi közt Fenyő László és Török Sophie esetében. Van költő, akit az anthológia bátran elhagyhatott volna, mert lírai karaktere nem ehhez a generációhoz tartozik s végül van költő, akiről nem vesz tudomást, mert talán még nem töltötte be húszötödik életévét.

Hogy egy anthológia szükségképpen hiányokra van ítélve, azt mindenki tudja. Ez az anthológia több, mint hiányos, mert az üres helyeken odanemtartozó vonások eltorzítják a generáció valóságos képét. S ha a kép nem jellemző az új költészetre, legalább jellemző volna a «Nyugat»-ra, vagy az összeállító ízlésére. Arra sem. Még csak vaktában való markolás

sem. A rajz nem őszinte és nem igaz.

Könnyű volna kifogást emelni a harminchárom költőnek a könyvben levő száz verse ellen, ha volna ma nálunk más harminchárom költő ennél jobb száz verssel, éppen könnyű, mint amilyen nehéz kimondani, hogy az anthológia költői értéke nem magas. A szerkesztő csak abból válogathatott, ami tényleg volt. Az összeállítás nem hű, de ha sokkal hübb lett volna is, az eredmény nem lett volna más. Babits Mihály tudja: egy helyütt el is mondta. Az volt az igazi véleménye, nem ez a szelid konferansz, amit most a kötet bevezetésében megírt, nehogy ő maga legyen szétbontója annak, amit összeállított, nehogy abba a kínos helyzetbe kerüljön, hogy maga tagadja meg azt, amit csinált.

Átütő nagy költői egyénisége a mai kornak nincs, de nincs meg, az anthológia tanúsága szerint, a sokszínű és változatos, lendülő és életerős gazdagsága sem, ami a «Holnap»-okban annyira megragadott, — sőt nincs meg az «új»-nak az a varázsa sem, amivel a «Ma» hatott. Szabó Lőrinc pogánykodása a dekadencia végső kicsendülése, amikor a szellemi elfinomultság már a barbarizmussal kacérkodik — elmúlt divat. Illyés Gyula mindig modoros volt s talán azok közé tartozik, akik sohasem fogják megtalálni formájukat; maga áll útjába s önnön sarkán botorkál. Mécs László fiatalos páthosza és szárnyaló elokvenciája néha bántó semmiségeket hajszol. Erdélyi József szűk ahhoz, hogy egész lírát teremtsen. Sárközi György passzív és a teljes őszinteséghez vezető utolsó száz lépést valószínűleg sohasem fogja megtenni. Aztán e megbocsátható, mert az emberi természetekben rejlő, hibákon kívül a megbocsáthatatlanok: hatáscsinálók, «keveset sok-ként eladni akarók, akik emelni akarnak, anélkül, hogy maguk fent lennének».

Rosszhiszeműségek. Sokkal több, mint ahogy az ember várná és több, mint ahogy az első pillanatban észre lehetne venni.

Hang van elég: nagyváros, falu, osztályharcú riadók, kiáltások, fel-tűnően kevés erotika (nem a válogató hibájából, hanem, mert tényleg kevés), zsánerképek, természethez való visszatérések, lázítás, melankólia — ez mind a költészet anyaga. De csak az anyaga. S mint ahogy az új nemzedéknek nincs átütő költői egyénisége, az egész lírának nincs átütő ereje. Nem szabad, nem férfias, nem termékenyítő, nem teremtő. Profán művészet ez: társadalmi, divatszzerű, tüneteket kiélő, nem pedig a szent, lángoló, elragadó költészet. Gyanútlan — elhalad a legnagyobb mélységek fölött anélkül, hogy észrevenné. Aki ezt a könyvet elolvassa, nem hisz a szemének: ez az a kor, ahol olyan irtózatossan kínlódik valami új? Ez az, ahol mardosó ironia és halálos alázat, éhezők kiáltása és tivornyák zaja összevegyül? Ez az a széttépett, megalázott, keserves kor — a mi korunk? Egyetlen versnek sincs hangja az élet valósága számára. Nagyon vers-i költészet ez, nagyon nem a vér, a sebek, a nyomor, a kétségbeesés és nagyon nem a mindenekfölött való remény és életvágó költészet.

Vannak értékek is? És ezeknek hordozói kettő-három kivételével tényleg azok, akiknek az anthológia kivételes helyet biztosít? Igen, vannak. Szavak, hangok, gondolatok, képek, strófák is — töredékek. «A líra tüze kialvóban van?» Lehet, hogy talán igaz. Éppen akkor, amikor maga az élet tele van lírával. *Hamvas Béla.*

Katholikus Lexikon. Szerkesztette: *Bangha Béla.* A Katholikus Lexikon megjelent *második kötetével* kitűzött programjának megfelelően folytatja katolikus elvű s irányú egyetemes összefoglaló munkásságát. A mostani

kötet 532 oldalon az Ellenállás és Kazula címszók közé eső tudományos és művelődési anyagot tárgyalja. Amint az első kötetben is, ebben is imponáló módon emelkedik a szerkesztők munkája nyomán az a mérhetetlen lelki és szellemi érték és hatás, amelyet az emberiség történetében a katolikus világnézet képvisel. A lexikon természetéből következik, hogy a katolikus szellem valóságának feldolgozása csak a lényeges vonások felvázolása és jelzése útján történhetik. De így is, e lényegre szorítóköző összefoglalásban megkapunk mindent, amire az egyetemes műveltség legfontosabb kérdései szempontjából szükségünk van. Szerkesztő és munkatársak egyaránt nagy és igen értékes munkát végeztek. Éppen azért e munka érdemét nem is szabad azzal megbántani, hogy kicsinyeskedő nagyítással közeledünk a kötet esetleges hibái felé. Az szinte természetes, hogy ilyen nagyarányú munkánál egy-egy címszó mértékszabása változik, valami kimarad, vagy egyik-másik cikk talán éppen azért, mert egy kissé elnagyolt, avagy túlságosan tömörített, veszít a világosság s a jellemzés értékéből. Azonban egyik kifogás sem érintheti a szakszerűség korrekt tárgyi értékét. Ebből a szempontból nézve a kötetet, méltán tarthatjuk a magyar katolikus szellemi világ kiváló megnyilatkozásának, amely közvetve a magyar művelődés egészének is nagy becsületére és tiszteletére válik.

O. P.

Simonfay Margit: Az idegen asszony. (Regény. Singer és Wolfner kiadása.) «Az idegen asszony» Simonfay Margitnak második regénye. Alapváza egy szerelmi háromszög, melynek tulajdonságai az irodalmi planimetriában nagyon is ismertek. Egy gyanútlan békében élő házaspár életébe belép a harmadik, ez esetben egy nő, aki ezt a gyanútlan együtt-

test «feldúlja». Ez a téma, amint a regény építményéből kivethető, egy háromvonalatú lelki elemzést követelt. Némi nyomai meg is vannak. Mind a három főszereplőnél azonban sokkal mélyebbre kellett volna ásni, mint az a regényben történt, különösképpen a feleség alakjánál, akinek magabízó asszonyisága a regény igazi mondanivalója. Ezzel a mélyfúrással a szerző adós maradt. Minden erejét elvesztegette a regényhelyzetek megteremtésében. Mondhatnánk, uralma alá került a regényszerkesztés iskolás követelményeinek. Aprólékos, szinte nőies gonddal készít elő és jelenetез meg minden szituációt s az alakok csak e helyzetek által élék le regénybeli életüket. A szereplők belső élete nem folyamat, hanem időnkint önészméltre villanás, külsőségekre való pillanatnyi reakció. S amint maguk a helyzetek igen gyakran a véletlen sínein haladnak, a meglévő vékony lélekrajz is következetlen, az aktuális helyzetekhez idomul és sokszor kezdetlegesen egysíkú. A három főalak penzumszerű kötelességgel gerálja magát úgy, ahogy az író megköveteli: a férj mint bódult zsákmány, a feleség mint a tűrő és mégis öntudatos biztonság és az idegen asszony mint a szexszuális magnetizmus polgári keretek között mozgó képviselője.

Mindezt nem valami egyoldalú realizmus hiánytáttatja velünk. Ha Simonfay Margit csak olyan regényt akart volna írni, melyben az egetvivő asszonyszív a bakfis-esztétika szabályai szerint fortéllal, érzelmesen szerelmes küzdelemmel, jótékony véletlenek segítségével ismét visszatereli a megtévedt férjbárányt a háromszobás családi akolba, az alakok papírvoltát nem volna érdemes hibáztatni. Egyszerűen tudomásul vennénk, hogy eggyel több konzumregényünk van. Hogy Simonfay Margit ennél többet akart, regényzárása mutatja. Szinte játszik itt a boldog vég szokvá-

nyos lehetőségeivel, nem kis raffinement-val ütögeti le a kényelmes és megnyugtató végakkordokat, hogy aztán egy hirtelen, majdnem erőszakos mozdulattal átváltson egy érdekesebb hangnembe. Ez a mozdulata vallomást tesz irodalmi szándékokról. Ki akart fejezni egy asszonytípust, melynek passzivitása, türelme és józan okossága még a happy end nélkül is van olyan erő, mely egyenrangú pólusként áll szemben a pusztá «sex appeal»-lel. Amikor azonban ezt tudomásul vesszük, csak az író regényzáró gesztusára vagyunk utalva: a regény egésze nem tud erről meggyőzni. Test és lélek, a «Sinnlichkeit» és «Sittlichkeit» örök harcának csíráját rejti magában «Az idegen asszony» igénytelen témája, de egy szabályosan érdekes történetté sterilizálva. Pedig azt hisszük, hogy Simonfay Margitban vannak oly emberi tulajdonságok, melyek alkalmassá tették volna elgondolásának magasabbrendű realizálására. Egykét pontja regényének, nem utolsósorban stílusának fanyar szentenciák felé való igyekeve, elárul egy igen termékeny kettősséget: a nőiség és a férfiasan fölényes intellektus antinómiáját. Regénye azt bizonyítja, hogy ő maga is eljutott ennek felismeréséig. De nem tovább. Amikor majd ez a felismerés ellenállhatatlan kényszerű vízióvá hevül, akkor fog igazi regénye megszületni. Hogy eljön-e ez az idő, nem tudjuk. A kritikus csak az első műnél jósolhat felelőtlenül.

Kerecsényi Dezső.

Ivanow, Wiatcheslaw: Die russische Idee. Übers. J. Schor. Tübingen 1930. — A magyar közönség érdeklődése Oroszország iránt igen egyoldalú. Az volt a múltban és az ma is. Ma tisztára politikai, régebben tisztára szépirodalmi volt. Az orosz szellem tudományos megismerése nem vonzotta; az orosz filozófia és szellemi tudományok, melyekben az oroszország

öntudata tisztán, határozottan és kritikával jelentkezik, alig ismeretesek nálunk. Pedig Oroszország nem pusztán politikai-szociális mozgalmak földje és a művészet sem fejezi ki maradék nélkül. Az orosz erősen spekulatív szellem és politikai, szociális és formai problémái mellett, sőt ezeknél még sokkal mélyebben foglalkoztatják az igazi orosz lelket filozófiai kérdések. Az orosz filozófia elsősorban vallás-, történet- és kultúrfilozófia s éppen az orosz szellem maga, az ország lényege és történeti feladata az, mely száz éve elmékedése közép-pontjában áll.

Aki rövid bevezetést keres az orosz szellem ismeretébe, nem találhat jobbat Iwanow művénel, mely éppen ama központi problémát tárgyalja. Szerzője — költő, drámaíró, filozófus és klasszikus filológus, ki az antik kor, a modern Európa és hazája kultúrájának ismeretét és szellemét egyesíti magában — a cári Oroszország irodalmi életének egyik ma is élő vezérfi. E műve 1908-ban keletkezett, de ma annyira aktuálisá teszi történet-filozófiai hipotéziseinek beigazolása, hogy a németek jönnek látták lefordítani a «Philosophie und Gesichte» sorozat számára. Ez az esszé kis remekmű. A misztikus teológiai szimbólumokba burkolt gondolatkörnek rendkívül világos kifejtése, művészi kompozíció és előadás díszíti s nemcsak a speciális orosz esetet magyarázza, hanem a jelenségfajnak általánosságban is becses elmélete. Mi azonban csak az orosz vonatkozásokat rajzolhatjuk rövid ismertetésünkben.

Megkísérli az orosz nép ellentmondásokkal teljes lényének, szelleme benső dialektikájának, története dualisztikus tendenciájának magyarázatát adni vallásosságának sajátos karakterével. A nép és az intelligencia, az ország és a birodalom, a vallásos élet és a hivatalos egyházi szembenállását az egyetemes, közös «orosz

idea» hiányával magyarázza. Két kultúra áll itt egymással szemben: a nép «organikus» és az intelligencia «kritikai» kultúrája. Amannak egész köre egy közös, általánosan elismert principium körül rendszereződik, emez pedig számos ilyen principiumot foglal és tűr meg magában. Amaz vallásos jellemű, emez racionalisztikus. Amaz az ősi bizánci hagyományok alapján áll, emez modern európai eredetű. E dualizmusban feladott probléma megoldását mélyen áhítja, mind az intelligencia, mind a nép s a szerző igen sürgetőnek tartja, mert a közeljövőben választania kell az egész országnak Krisztus és Antikrisztus között — írja 1908-ban! E probléma megoldása csakis egy új organikus kultúra megalkotásától várható.

Ennek alapjául egy megújódott kereszténységet jelöl meg, s rámutat azokra a mozzanatokra az orosz lélekben, s vallásossága természetében, melyek a fejlődés tendenciáját előírják. Az orosz lélek legfőbb sajátsága az önmegtágadás, önfeláldozás, leereszkedés az élet «kicsinyjeihez», a bűnösök megértése és a megbocsátás, énünk feloldása a közösségben. A kereszténységben is ezeket a mozzanatokat ragadja meg, Isten alászállását Fia képében az emberiség megváltására, s a bűnösök megmentését. Igen érdekesen elemzi itt, hogy az orosz hajlamos egyenesen a bűnös feldicsőítésére a maga bűnös mivoltában. Ebben nagy veszélyét látja a felemelkedésnek, s ugyancsak veszélyt lát az én feladásának túlzásában is. Ezért mutat rá, hogy az igazi kereszténységben az önmegtágadás, a leereszkedés és az én megőrzése, a felemelkedés harmóniába simul a személyiség fogalmában, a kereszténység lényeges fogalmában, mely azt fejezi ki, hogy a bennünk rejlő, belénk leszállott isteni szikrát őrizni kell és felemelni. Mielőtt a leszálláshoz hozzákezdénk, meg kell erősítenünk magunk-

ban a «fényt» inti népét. Az oroszország lényege azonos a keresztyénség lényegével, zárja fejtegetéseit, az orosz ideának ebből kell kisarjadnia. Az egységes oroszországra Szent Christophorus szerepe vár, az óriásé, ki csak a legfenségesebbnek, legerősebbnek akart szolgálni, s ezért választotta urául a Krisztust.

Iwanow a szlavofil ideológia és az európaizmus termékeny szintézisét óhajtotta, az orosz nép jelenlegi urai a panmongolizmus, az Ázsia felé fordulás szolgálatába állították Európa vívmányait. De vajjon az a másik, az igazi orosz lélek örökre halott?

Joó Tibor.

Takáts Sándor : Kémvilág Magyarországon. I—II. k. (Budapest, Franklin-Társulat.)

A bécsi titkos rendőrség éber figyelemmel kísérte a magyar nemzeti mozgalmakat. Jelentései «majdnem kivétel nélkül gyűlöletes hangon, ellenséges érzéssel szólnak az úgynevezett patriótákról, vagyis a magyar ellenzék hazafias tagjairól». A titkos rendőrség levéltára sok értékes adatot őrzött az 1792—1865 közti évek mozgalmára vonatkozólag, ezek azonban a legutóbbi bécsi forradalomban elégték. Takáts már előbb felhasználta és az ott talált titkos jelentések alapján írta meg a titkos rendőrség szereplését.

Takáts Sándor eredeti forrásokon felépülő művei az ujdonság ingerével hatnak és nemcsak a szakembert, hanem a művelt nagyközönséget is érdeklik. Felvonultatja előttünk a titkos rendőrség erkölcstelen szereplését, amikor Wesselényi Miklós ellen még vérrokonát is behálózták és besúgónak szerezték meg. (*Wesselényi Miklós és a titkos rendőrség.*) A kémek nem vetették meg a hazugságot sem, ha esetleg vetélytársukat akarták kiszorítani a bizalmas állásból, vagy ha valamelyik magyar hazafit befeketíteni kellett. Ily célra nem kímélte a pénzt Metter-

nich vagy Sedlnitzky rendőrminiszter. Wesselényi állandó felügyelet alatt állott s a gyűlöleteshangú jelentés «az ország igazi pestisének» mondja, «akitől minden rossz származik». «Ezen embernek — írja Ferstl, az országgyűlési titkos rendőrség feje — vagy az örültek házába, vagy más külön őrizethelyre kell jutnia.» Hűtlenségét perbe fogták, el is ítélték.

Széchenyi István gróf Pozsonyban 1825-ben politikai klubot alapított. (*Széchenyi István gróf reünioja és az akadémia alapítása.*) Működését élénk figyelemmel kísérte a titkos rendőrség, különösen az Akadémia alapításával kapcsolatban. Amikor pedig megtudták, hogy levelei Tibolt névre érkeznek Pozsonyba, a rendőrség intézkedést tett ezek kézrekerítésére. Ez nem is volt nehéz, hisz *a posta is a kémrendszert szolgálta* állott. De nemcsak patrióták, mint Széchenyi, hanem a gyűlölt Eötvös Ignác vagy Apponyi párizsi követnek Metternichhez küldött levelét is felbontotta a posta és másolatát megküldte a titkos rendőrségnek.

Ezen kormányrendszer — Wesselényi Miklós, Balogh János, Kossuth Lajos elleni perek s a jurátusok elfogatása — miatt támadt gyűlölet időnkint még az egyébként népszerű József nádort sem kímélte. Éppen akkor ünnepelte nádorságának negyvenedik esztendejét s az uralkodó az alcuti és a borosjenői uradalmat ajándékozta neki. A kisjenői beiktatást követő ünnepségen a jurátusok elfogatása miatt az ifjak botrányos tüntetést rendeztek. (*Két nevezetes beiktatás 1836-ban.*)

Az ifjak kiszabadítása érdekében hiába vezette a derék Földváry Gábor alispán Pest megye küldöttségét a királyhoz, még csak oda sem engedte Pálffy Fidél udvari kancellár, aki «alig tudott magyarul s esküdt ellensége volt minden nemzeti mozgalomnak, minden haladásnak». (*Földváry Gábor és Pálffy Fidél.*)

Az országgyűlésen nehezen haladt reform ügye. Az egységes vélemény kialakítása érdekében a rendek körében meghonosodtak a *politikai konventikulumok és titkos konferenciák az országgyűlésen*, amelyekről azonban majd mindig értesülést szerzett a titkos rendőrség. Amikor pedig *Tisza Lajos*, Bihar megye főjegyzője az udvari kancelláriához tiszteletbeli titkári állásért *folyamodott*, még a kedvező jelentések és Reviczky kancellár ajánlata dacára sem nyerte el.

A titkos rendőrség éber figyelme kiterjedt a polgári őrhadak szereplésére, a Napoleon-korabeli embervadászatokra, a kedélyes országgyűlési füzetekre, sőt a fényes főispáni beiktatásokra is. Természetes, hogy jelentések mentek Bécsbe, ha az országgyűlési ifjak az ülések tárgyalásáról szóló jelentések másolása közben a hivatalos diktálót — kit Szuszurkának hívtak — kidobták (*Ribillió a diktatúrában*), még inkább, ha az ünnepelt szónokoknak fáklyászenét adtak, avagy ha Pozsonyban a magyarságot sértő bécsi színészek ellen színházi tüntetést rendeztek.

Mindezeknél azonban szélesebb körű érdeklődésre számíthat Takáts cikke: *Harc az operaelőadások ellen a régi Nemzeti Színházban*. Schodelné szerepét nagy szeretettel rajzolja meg és teljes elégtételt nyújt neki Déryné naplójával szemben.

Amikor az ember átolvassa az élvezetesen megírt korfestő rajzokat, a szerzővel együtt «szomorú tanulsággal teszi le azokat». De ez a lehangoló érzés nem a kiváló szerző művének szól, hanem a rosszlemkű, magyargyűlölő kémvilágnak.

Závodszy Levente.

Szilády Zoltán : Bulgária. (Nagy 8°; 1—472 l. 330 képpel, 3 színes képpel, 17 mülappal, 2 térképpel.) Budapest, 1931. Szerző kiadása.

A nevezetessé vált madarai lovas-

szobornak a könyv címtáblájába illesztett miniatűr bronzplakettjével díszített vaskos kötet már feltűnően izléses külső kiállításával is lebilincseli a könyvbarátot. S valóban olyan is ez a könyv, hogy mindig a választékos izlésű, sokoldalú műveltségű olvasó igényeihez igazodik. A témák változatossága szinte kápráztató, s hirtelenében azt a látszatot keltheti, hogy csupa ujságírói fölületességgel megírt kis fejezetekben ismerkedünk meg Bulgária történelmének főbb mozzanataival, irodalmának főbb szakaszával és kiválóbb művelőivel, népének etnografiai és leszármazási jellemzésével, a bulgár iskolaüggyel, művészettel, tudománnyal stb. Pedig nem csupán ezekről, hanem ezeken kívül Bulgária természeti viszonyairól is megfelelően kerek és eleven képet rajzol a szerző; s minthogy Szilády a zoológia tudományának ismert és elismert nevű művelője, megbízhatunk szavahihetőségében, még ott is, ahol nem a saját megfigyeléseiből származó adatokról van szó. S itt mindjárt azt a mérsékletet is ki kell emelnünk, s a könyv erényéül betudnunk, amelylyel a szerző a szívének oly kedves témák bővebb ismertetését szinte erőszakosan háttérbe szorítja, hogy ne tűnjék föl részrehajlónak. Ha pedig a természetbúvár itt-ott mégis kitör belőle, amikor pl. Várnáról jellemzésül megjegyzi, hogy a sirályok, Filipopólról, hogy a csókák, és Viddinről, hogy a gerlék városa, vagy pedig elégtétellel hangsúlyozza, hogy az állat- és növénygyűjtő nem szokatlan idegen Bulgáriában, «hiszen a tudományos cárok madár- és lepkegyűjtéséről a legkisebb faluban is tudnak és a lepkefogást éppen tiszteletreméltó, fejedelmi foglalkozásnak tekintik», valóban semmi okunk sincs ezt rossz néven venni tőle.

Ismételve is hangsúlyoznunk kell tehát, hogy Szilády könyve pompás írás- és előadóművészettel megrajzolt

képe annak a Bulgáriának, amelynek földjén bennünket, magyarokat nagyon közlőre érdeklő történelmi, irodalmi és etnografiai adatok várnak a mi szempontjainkból, s a mi igen nagy hasznunkra való földolgozásra. Sumen (Sumla) és környékén a lelkek máig is telítve vannak Kossuth ottjártának emlékeivel. A várnai csatátér, meg Nikápoly a török időkben volt sorsközösségünknek máig is eleven emlékeztetői. De mindezeknél érdekesebb és fontosabb az ősbulgár-település földje, Madara környéke, ahol Krum kán sziklába vésett lovasszobra (helyesebben domborműve) sziklaszilárd alapot nyújt nekünk is honalapító Árpád alakjának megelevenítéséhez. Tudnunk kell ugyanis, hogy Madara környékének ősbulgár leletei körülbelül a mi honfoglalásunkkal egykorúak. A bulgár és magyar történelem főbb mozzanatainak párvonalba állítása tehát valóban önként adódik akkor is, amikor a szerző emlékeztet arra, hogy a bulgár nemzeti öntudat a fanarióta kémrendszer türethetetlen nyomása alatt, az erőszakos görögösítés ellenhatásaként lobbant föl, akár csak a magyar nemzeti érzés az erőszakos germanizálás idején.

Hogy a bulgár nép vérrokon a magyarral, eddig is tudtuk és hirdettük. S mégis újdonszerű és megkapó az a sok bizonyíték, amit Szilády könyvéből megismerhetünk. S különösen az a beállítás lephet meg, hogy a bulgár nem is a szó szorosabb értelmében vett magyarral, hanem a székellyel hozható közeli vérségi kapcsolatba. Ebből természetesen a székelyek származásának kérdése is nagyon érdekes megvilágításhoz jut.

Szilády könyve tehát valóságos toborzó: híveket toboroz a magyar-bulgár szellemi, politikai és gazdasági kapcsolatkeresés eszméjének. Még pedig úgy, hogy ez a toborzóhatás csak természetes adottság és nem kiagyalt célkitűzés. A szerző maga is csak a

megfigyelt és összegyűjtött adatok természetes «nyomására» foglal állást ebben az irányban, pártatlanságát azonban minden irányban mindvégig megőrzi. Elmondhatjuk tehát, hogy Szilády könyvét nemcsak zavartalan, igaz gyönyörűséggel fogja végig olvasni mindenki, aki egyszer kezébe veszi, hanem — magyar és bulgár egyaránt — sok tanulságot, rendkívül hasznos irányítást és erőt merít belőle a két nép közvetlen érintkezését lehetővé tevő összekötő hidak megépítéséhez szükséges munkához. *Gaál István.*

Tolnai Gábor: A szabadvers és a lírai formák válsága. Formatörténeti tanulmány. (A szegedi fiatalok művészeti kollégiumának kiadványa.)

A szegedi fiatalok művészeti kollégiuma helyes problémaérzékkel választja ki és dolgozza fel azokat a kérdéseket, amelyekben új tudományos magyarázatra van szükségünk. Ilyenek elsősorban a forma- és stílusproblémák.

Tolnai Gábor formatörténeti tanulmánya a szabadvers kérdését a világirodalom fejlődésének perspektivikus rajzába illeszti. Ennek a perspektivikus rajznak az alapvonalai jók: a rajzoló kezét és szemét kitűnő mesterek irányítják. (Horváth János, Solymossy Sándor, Thienemann Tivadar, Tolnai Béla.) A költői műformák fejlődési szálait eredményes kutató eljárással tapintja végig s már-már túlságosnak tetsző határozottsággal rajzolja a képbe.

A költői alkotások közlésmódja a könyvnyomtatás feltalálása előtt túlnyomóan akusztikus, azóta inkább vizuális. A költő és olvasó ez újfajta kontaktusa megbontja a szöveg és a zene régi, differenciálatlan egységét. A zenei elemektől az epika könnyebben vált meg, mert itt ezeknek az elemeknek csak szövegrögzítő szerepük volt. A verses eposz helyére a prózaregény lép. A líra eddig nem tu-

dott szervesen vizuálissá átalakulni, mert itt a zenei elemeknek — ritmus, rím — érzelemlifejező szerepük is van. A közlés módja akusztikus maradt, a műélvezése már vizuálissá lett: a verseket is némán olvassuk. De erre csak finomlelkű műélvezők képesek, a tömegek előtt a vers elvesztette népszerűségét. S mivel a némán olvasott versben a zenei elemek úgysem érvényesülhetnek, érhetőnek tűnhetik elhanyagolásuk, vagy éppen teljes elvetésük, vizuális lírai «formák» keletkezése, a szabadvers új műformája, Walt Whitmann művészi programja. A szabadvers mégsem oldotta meg a lírai formák válságát — ez a tanulmány végső konklúziója, — mert nem talált az érzelem kifejezésére a ritmussal egyenlő értékű és hatású vizuális eszközt, bár lázasan kereste s néha feltalálni is vélte, pl. a tipográfiai eszközökben.

Sajnáljuk, hogy a szerző «a szabadvers szorosabb értelemben vett vizsgálatát nem tekintette kitűzött feladatának keretébe» tartozónak. Ez a vizsgálat egy-két ponton bizonyára enyhítette volna elméletének merev vonalait. Így homályos maradt, vajjon miért jut a verses epika, sőt a még «anakronisztikusabb» líra is nem remélt virágzásra a mult században, négy századdal a fordulópontként feltüntetett esemény, a könyvnyomtatás feltalálása után, s afelől sem vagyunk éppen bizonyosak, hogy a szabadversek költői által emlegetett belső ritmus, hangritmus, s főképp gondolatritmus vizuális természetűek-e, s beleilleszthetők-e a szerző elméletébe.

Mérey Ferenc.

Carveth Wells: A maláji dzsungelben. (Dante.) Ha a tudomány nem igazolná az utazók állításait, gyakran hihetnők egyik-másikról, hogy a mesék országából való. A Malakkai félsziget sok tekintetben mondható a mesék országának. Nincsenek év-

szakai s a nap egész éven át ugyanabban az órában kél és nyugszik. Az év 270 napján esik az eső, de alig van egyetlen igazán nedves nap. «Van-nak házak Singaporeban, amelyeknek kapuja előtt ott van a kikötött csónak és sehol semmi víz köröskörül. De ha megered az eső, a háziasszony csónakon megy «bevásárolni» — írja a szerző.

A félsziget legnagyobb része ember-nemjárta dzsungel. Csak a tengerparti rész lakott. C. Wells mint vasútépítő mérnök került ide és hat évet töltött a félsziget különböző részeiben. Amikor a maláji kuliknak azt beszélte, hogy odahaza akkora jegek potyognak az égből, hogy beverik az ablakokat, hazugnak bélyegezték. De ugyanez történt vele Amerikában, ahol az úti-élményeiről tartott előadást. De hogyan isne. Ki hinné el csak úgy szire-szóra azt a furcsaságot, hogy van olyan hal, amelyik fölmászik a fára s ott a szemét forgatva kacsintgat? Vagy azt, hogy amíg az egyik madár fészket rak, a másik ugyanolyan madár vedlik? Hogy egyik fa virágban áll, a másik ugyanolyan fa meg már roskadozik a gyümölcstől? A természet zavarba ejti itt, az évszakok egybeolvadása. Aztán a dzsungel csodálatos teremtményei: a kis kancsil-szarvas, amely alig másfélarasnyi magas, a biruang-medve, amely ugyancsak törpe az erdélyiekhez képest, aztán a másfélcentiméteres hangya, a csészealj nagyságú pók, amelynek szövedékét késsel kell elvágni, a szivar nagyságú pióca, amely ha teleszívja magát, akkora lesz, mint egy jókora kolbász és a sokféle istenteremtésén kívül még a törpe ember is, a negrito, aki éppúgy bújik itt a sűrűbe, mint a pygmeus Afrikában. Wellsnek mégis sikerült lefényképezni a dzsungel törpéit, véletlenségből, mert kancsil-szarvast várt a lencse elé.

Wells «hivatalból» járta a dzsungelt, mert vasútvonalakat kellett ki-

tűznie. Mérnök és nem író. Följegyzései, amelyek a humort sem nélkülözik, mindvégig érdekesekek és figyelemreméltóak. Az olvasó a nagyvilágnak egy olyan részét ösmeri meg e könyvből, amelyben európai csak igen ritkán fordul meg.

Aleko E. Lilius : Kalózvilág a kínai vizeken. (Dante.) A finn származású amerikai író olyan dologra vállalkozott, amely még a riportervakmerőségek között is ritkaságszámba megy. A Honkong közelében fekvő Macaoban összekötetésbe lép azokkal a kínai kalózokkal, akik a délkinai tengerpart mentén már annyi gőzöst fosztottak ki és annyi utast raboltak el, hogy gaztetteik híre fölverte az európai sajtót is és némi furfanggal még pénzáldozattal fölkerül Lai Choi San asszony ágyúkkal felszerelt, páncélos dzsöngjére és résztvesz a hajó egyik «ekszpedíciójában». A hadműveletek idejére ugyan eltávolítják a fedélzetről, de amikor visszatér, még sikerül lefényképeznie a süllyedő hajót.

Lai Choi San asszony, a szerző elbeszélése szerint, a macoi kalózok leg-hatalmasabbja. Tizenkét felfegyverzett dzsöngje van s a hatóságok is támogatják, mivel flotillája védelmezi a halászsokat a kalózok ellen. Igaz, hogy ezért vámot szed a halászsoktól. De ez a rendőri szolgálat voltaképpen csak mellékfoglalkozás. Főfoglalkozása a kalózkodás. Hetekig tartó munkával szemelik ki a kifosztandó hajót s embereiket utasokként csempézik be, akik pontos terv alapján rendezik meg rohamukat a legénység és az igazi utasok ellen. A támadás mindig Bias-Bay közelében történik. A hajót is odairányítják s a szállítmányt átrakják a várakozó csónakokba. A gazdag utasokat, akár fehérek, akár kínaiak, partra viszik és csak váltságdíj ellenében engedik szabadon. Ha a váltságdíjat nem kapják meg, az utas bizony az életével fizet.

Lilius maga is elkerül a Bias-Bay

mögötti kalózfalvakba és még két másik kalózvezérrel köt ismeretséget, sőt végül szertartásosan föl is esküszik az egyik bandába, a «Makulátlan Hősök Hall»-jába. Munkára is fogják : nagyösszegű pénzt kell Macaoba vinnie a vezér számlájára. Jutalmul színarany, súlyos pecsétgyűrűt kap, olyat, amelyet a többi Makulátlan Hős visel, de ezzel a vésettél : Jótékony Tanítvány. Mivel azonban a közben megjelent cikkei és fényképei a kínai lapokhoz is eljutottak, a kalózok el akarták tenni láb alól . . .

Fantasztikus kalandjait Lilius kitűnően írja meg és igen sok fényképpel illusztrálja. Élményei, amelyek egy előttünk teljesen ismeretlen területen folytak le, érdekességükben mindenestre veteksenek az úgynevezett «kalandorregények» kitalálásaival.

Fritz Ohle : Az idegenlégio karavánja. (Dante.) Ohle egyik könyvét, amely a Szaharáról szól, már ismertettük e hasábkon. Ujonnan megjelent könyvének is főleg azok a növénytani, néprajzi és földrajzi adatok kölcsönöznek különös érdekességet, amelyek az eddig be nem járt területek sajátosságait ismertetik. Ohle rendkívül gazdagnak mondja a Magas Atlasz hegységet szénben és ércekben, valamint gyógyszerül alkalmazható növényekben, de az éghajlati és közlekedési viszonyok mostohaasága miatt ez a terület még sokáig hozzáférhetetlen lesz az európai kereskedelem számára.

A szerző nyolc évet töltött a Szahara északi részében, a szaharai vasút számára alkalmas utat kereste, de tiszt volt az idegen légióban is, nehéz harcokban, vad kalandokban volt része és megfigyeléseit gyakorlott tollal írja le. Könyvében egy sokat vitatott kérdésre ad feleletet és pedig arra, hogy mi is volt a bibliai manna ? Arabul *halua*-nak nevezik s kövek közt termő moha apró magja, amelyet pök-

hálófinomságú hártya vesz körül. Júliusban érik, akkor a hártya ki-pattan s a magocskák, mintha szárnyuk volna, a széllel a felhőkig jutnak, onnan záporoznak le mindenfelé. Finom, könnyű anyag, illatos mézíze van és nagyon tápláló. A Szahara lakói mind ismerik.

A kitűnő fényképfelvételek mind az ottani típusokat, mind pedig a mérhetetlen homok fogalmát közelebb hozzák az olvasóhoz. (m—i.)

Ungarische Kulturstätten. — *Fayers intellectuels en Hongrie.* — *Hungarian educational institutions.* — *Centri di cultura in Ungheria.* Bp. Egyetemi nyomda, 1931. 8°, 192 l. — Magyary Zoltán egyetemi tanár, a magyar tudományosságának és szervezetének egyik legkiválóbb ismerője, a kitűnő műemlék-fotografussal, Petrás Istvánnal szövetkezve egy képeskönyvet adott ki, mely másfélszáz képben mutatja be a magyar kultúra otthonait és intézményeit. A Magyar Tudományos Akadémiától kezdve egyetemeken, múzeumokon, könyvtárakon keresztül a nagyobb vidéki városok nevezetesebb idevágó alkotásaiig sorra vesz mindent, ami a kultúra megtartását és annak fejlődését szolgálja hazánkban. Ennek a könyvnek igen nagy a jelentősége, különösen ma, amikor a kultúrát egyesek luxuscikknek akarják beállítani s megfeledeznek arról, hogy a gép mozgatója előtt annak kitalálója az, akinek munkáját minden erővel alá kell támasztani, mert ha felfedező nincs, nincs az sem, aki a felfedezést felhasználja és megéljen belőle. A négy külföldi nyelven megjelent, rövid és tömör utószóval ellátott munka változatos és gazdag képanyagával külföldön nagy szolgálatot fog tenni Magyarországnak. G.

Két új magyar irodalmi ritkaság.
A gyűjtemény hatodik számát a buda-

pesti cisztercita gimnázium nyolcadikosai adták ki *Brisits Frigyes* vezetésével. A cím: *Temesvári Pelbárt műveiből.* A nyolcadik szám *Édes Gergely eredeti oktató meséi*, a debreceni református gimnázium VII. A) osztályának gondozásában és *Zsigmond Ferenc* bevezetésével jelent meg.

Temesvári Pelbárt szebb részleteinek bilinguis kiadásával régi hiányt pótoltak a ciszterci gimnázium tanulói. Azok közé a magyar írók közé tartozik, akiket a maguk korában ugyanúgy ismertek külföldön, mint idehaza. Igaz, hogy nem alkotó elme, inkább csak népszerűsítő volt, de az ő korában már lejárt a theológia nagy elméleteinek korszaka.

A kiválogatás nagyon jól sikerült. Szinte nem tudja az olvasó, mibe kezdjen: egy kedves legendába-e, vagy Szűz Mária szépségének meghatóan tudományoskodó részletezésébe. A fordítás nyelve egy kicsit régieskedő és kényelmesen terjeszkedik el a mellékmondatokban. Ügylátszik, a fordítók nem akarták átvenni a kódexok tömörségre törekvő, latinos és ma már nehezen érthető nyelvét.

Édes Gergely Kazinczy kortársa. Legfőbb érdemét abban látja Zsigmond Ferenc, hogy a különböző klasszikus versformákat rápróbálgatta a magyar nyelvre. Ez érdemen kívül azért is rászolgált a kiadásra a konzervatív dunántúli tiszteletes, mert igazában a Kazinczy előtti irodalmi fokozatot képviseli. Nincs külön irodalmi nyelv, a legfenségesebb tárgyát is a leghétköznapibb nyelven adja elő; a Nemezis így szólítja meg Franklint: «te Franklin! úgy hallám, te vagy itt a legbátrabb alapító», a Kazinczy-centenárium évében jelent meg a kis könyv és igen jó alkalom arra, hogy szemléltesse a széphalmi mester munkájának eredményeit. Édes Gergely jó kiindulópont a Kazinczy által előidézett fejlődés megmérésére. F. I.

Színház.

Aranyfüst.

Andai Ernő vígjátéka a Belvárosi Színházban.

Andai Ernő tavalyi darabja, a *Porcellán*, még műsoron van s már egy újabb vígjátéka kezdte el szemlátomást ugyanezt a pályafutást a Belvárosi Színházban. Az *Aranyfüst* néhány részletében rokonszenves színpadi munka, tele diákos lírával, ami egyes tálalásban meg tudja fogni az igénytelenebb nézőt. A fővárosi sikerekről álmodozó vidéki újságíró és színésznő egymásra találása a bohémotthonban, a szegvári színház színpadmögötti képe, az első pesti szárnypróbálgatások igen eleven rajz, egy csipetnyi humor is van benne. Andai jól festi az ifjú nagyratörők szenvedélyes fogadkozását, de már az egyoldalú döntő beérkezés komolyságát s a belőle támadó mélyebb válságot nem tudja elhíttetni. Pedig ez a célja: a művészet igazi magasságaiba emelni a kis színésznőt, míg férje hasztalan kopogtat drámájával a színházaknál s a színmű határait érintve fejleszteni két együtt induló s egymástól messzire elkanyarodó élet belső meghasonlását. Andai annyi mindent utal a kulisszák mögé, hogy a színésznő karrierjét is bátran ott intézhette volna el. Így a színen csak a lassú meghasonlást kellett volna rajzolnia. De a hirtelen felfedezett művésznő előttünk lesz nagygyá, egy híres drámaíró legújabb alkotásából ízelítőt játszva. E részletből nem tudunk a nagy drámára következtetni, nincs benne elég alkalom a felfedezésre s maga a nagy drámaíró is, aki előttünk jár-kél s annyi szerepe

van, hogy szerelmes lesz, híjával van minden komolyabb hitelnek. Holmi mai szenzációs darab élelmes szerkesztője lehet, a hirtelen beugrott és arrivált művész nő pedig legjobb esetben sztár. Így aztán Andai nagynak jelzett problémája is mindennapi esetté szürkül. A kis vidéki színésznőből jól fizetett revü-diva válik s az öröknek esküdött szerelem is könnyebben válik aranyfüstté, mint ahogy a szerző éreztetné. Az alakok, bármennyire sóhajtozzanak is, igen józan polgári figurák, azonnal szerepet cserélnek, mihelyt kísértetbe jönnek. A kis sztár az utolsó pillanatig mimeli ugyan a nagy szerelem hangját, hogy a drámaírónak nyujtsa kezét, mellette elszürkült és feleslegessé vált férjének örök emlékezetet rebegve. Az is halálosan komoly, miközben feleségül veszi a vidéki laptulajdonos lányát, a vállaltával együtt s hátat fordít, mint mondja, a művészetnek, a darab lélektana szerint a mai kérészéletű író- és színészsztárok világának. Ez a szerelmi intermezzo egy másik pár életében is lejátszódik, kevesebb szóáradattal, természetesebben. Az újságíró barátja, a gyógyszerészsegéd faképnél hagyja «meleg otthonra vágyó» s igen adakozó szívű színésznőjét, aki viszont egy meg rögzött színházi udvarlónál, az együgyű és jóra való földbirtokosnál köt ki. A Belvárosi Színház mutatós rendezésben hozta színre a darabot. A színészek játékában jól kifejeződik az *Aranyfüst* sekélyessége. A színpadon — legalább a valóság számára — *Ráday* Imre újságírója érkezik be inkább, nem *Dayka* Margit színésznője. *Ráday*, bár mindvégig nem szabadul a frázisoktól,

elég reális mását adja a begubózni kezdő, józanodó vidéki újságírónak. Dayka mint «nagy» színésznő egyre halványabb s csupán a tűzrőlpattant sztárt sejteti. *Gombaszögi* Ella, *Gyergyai* István, *Gózona* Gyula mulatságosan túlozzák groteszk szerepüket. *Kovács* Károly színházigazgatója, *Várady* Lajos «híres» drámaírója jobbfejta brettli társtulajdonosai. *Vágóné* Margit egy öltöztető szerepében egyik sikerültebb alakítását nyújtja.

A méltóságos asszony trafikja.

Bús Fekete László *vígjátéka a Vig-színházban.*

Bus Fekete László, mint kabarés és operettszövegíró vált népszerűvé s könnyebb fajsúlyú darabjaihoz a dráma válságos korában egy-két nagyobb színházba is útlevelet kapott. *A méltóságos asszony trafikja* is tipikusan ilyen *átmeneti* darab, a kabaré szűkebb kereteiben is elfért volna, egy kis jóakarattal, szövegnyújtással, személyzetszaporítással ideig-óráig elfoglalhatja egy megszorult jobbfejta színház színpadát is. Így is kabarédarab marad, a különbség az, hogy — legalább időben — egész estét tölt be.

A vígjáték meséje igen banális. Lola, a méltóságos asszonynak, a huszárezredes özvegyének nagyobbik lánya únja fajankó férjét, a korlátolt, jóindulatú minisztériumi tisztviselőt s meg akar szökni az öreg Ferrari gróffal. Huga, Klári, a jelesen érettségizett naiv diákleány tüstént felcsap életmentőnek. Azt persze a bonyodalom érdekében nem szabad tudnia, hogy Lolának a papával s nem délceg fiával van utazhatnékja. Beleköt tehát a fiatal Ferrariba, vele vacsorázik, felmegy a lakására, formálisan becsukja és őrzi, hogy másnap lekessen a vonatról. Lola elutazik az öreggel, de mindjárt vissza is fordul, hiszen Bus Fekete darabja «fehér». A nyugtalan vérű

asszony nagyon is ápolónőnek érzi magát az öreg Ferrari mellett s hazajön jámbor férjéhez, tisztességes feleségnek. Bus Fekete nem lenne hű önmagához, ha a fiatal gróf a romantikus éjszaka után pártában hagyáná a véletlen porában felfedezett Hamupipókéét.

A darab főerőssége a pillanatképek. Szerzője nem lát mélyen, képtelen rá, hogy néhány alakot valóban vígjátéki csetepatéba parancsoljon s jórészt mellékfigurákban adja ki minden szelimeskedését. Maga a trafik tulajdonosnője is valamivel több vonással kirajzolt mellékalak, leányaival, a két gróffal együtt. Nem magukat mutatják meg, hanem az író kiagyalt meséjét játsszák. Valahányszor alkalom kínálkoznék, hogy lelkükbe pillantsunk, nyílik a trafikajtó s a forgalom színes figurái kötik le figyelmünket. Ezek az alakok, valami huszan, csaknem mind elfogadhatók. Nekik nem kellett egy mondvacsinált mese zezugaiban, a középső felvonás unalmában elhalványodniok, megmaradhatnak a maguk pillanatnyi valóságában fináncnak, dühös úrnak, fiatalembernek, Schwartz bácsinak, kegyelmes úrnak, diáknak stb. A mese többet foglalkoztatott alakjaihoz képest valóban életet jelentenek, azok közt egyetlen valószínű figura a méltóságos asszony, puritán előkelőségével, halk szomorúságával, szófukarságával. Az egész társaság mint kollektív részrehajlás nélkül van összeválogatva; itt van a fővárosi életnek majdnem minden típusa, a legellentétebb ízlések és világnézetek is örömmel legeltethetik rajta a szemüket. A szerző *Varsányi* Irénnek köszönhet legtöbbet, aki a méltóságos asszonyt játssza, az anyai szeretetnek hervadhatatlan bájával, szelíd humorával. *Gaál* Franciska (Klári) hűségesen adja önmagát; ilyen szerepet már vagy egy tucatot bíztak rá az utóbbi években s csaknem valamennyiben ő maga volt figyelemreméltó, nem a szerep. Újabban már

fáradni, színtelenedni kezd a sok önismétléstől. *Rajnai* Gábor ugyancsak torzít, az író semmi határt nem szabott játékának. *Csartos* Gyula, *Jávor* Pál alakításában, szerepükhöz híven, kevés az élet.

A magyar asszony.

Musset vígjátéka a Nemzeti Színházban.

Egyetlen érdekessége, hogy magyar témája van. Nálunk sokaknak meglepetés, hogy egy jeles francia költő száz évvel ezelőtt, legalább forrásmunkákon keresztül, ellátogatott hozzánk egy kis magyar levegőért. Kár, hogy éppen leggyengébb színpadi munkáját szánta nekünk; a vígjáték azóta békén alussza álmát a legritkábban adott vagy színre sem került francia kuriózumok tárházában.

A *magyar asszony* (eredeti címe: *Barberine*) csak külsőségeiben magyar. Ha a szereplők nem tájékoztatnának, bajosan tudnók eltalálni a cselekmény korát és nemzetiségét. Musset kifejejtette belőle a magyarnak mondott alakok valóban magyar jellegét, a lokális szint. Akárhol eljátszhatnák s ha pl. Németországban *Német asszony*, Franciaországban *Francia asszony* lenne a címe, valószínűségét már csak az író jóindulatáért sem vonnák kétségbe. Még nagyobb baj, hogy mint vígjáték is elavult ez a darab. Nincs benne vérbeli komikum, ötletei szegényesek, meséje nagyon is átlátszó. Itt-ott fel-feltör az írói szellem pajkos derűje, de a bonyodalom vontatott, gyermeki. Ulrik gróf Mátyás udvarába megy szerencsét próbálni, egy fiatal báró sértőn nyilatkozik az asszonyi hűségről s fogad a gróffal, hogy feleségét könnyen el tudná csábítani. A báró Ulrik kastélyába fészkeli magát, ahol hamar átlátnak szándékán, bezárják, nevetségessé teszik, a királyné kellő időben toppan be kíséretével és Ulrik gróffal, a hitvesi hűség minden nagyobb válság nélkül fényesen kiderül,

a könnyelmű fecsegő pórul jár. A hiányzó komikumot némileg a színészek pótolják, a magukéból, kivált *Uray* Tivadar, nevetető arcjátékával. *Odry* Árpádnak természetes vígságú jelenet jut egy hárijánosi kaland elmondásában. *Hettyei* Aranka (a királyné), *Tasnády* Ilona (Borbála) súlytalanok és kedvesek, *Somogyi* Erzsí egy kis török komorna szerepében festői látvány. A fordítás *Kállay* Miklós szép munkája.

A darab előtt *Bartók* Lajos *Mohács után* c. egyfelvonásos színművét adták. Tisztes, szép nyelven megírt történelmi kép, melynek kosztümjei érdekesebbek a viharosnak szánt szavak egész áradatánál. A mohácsi katasztrófa utáni temetési hangulatban nem tragikai mag érik meg, a dráma alakjai fáradtak s csupán emelkedett szóvitára gyúlnak, mely kissé modoros, kényszerű megbéküléssel zárul. Perényiné, a nádor özvegye, aki elesett fiát is siratja, a későn érkezett Zápolyában látja a tragédia okát, Martinuzzi egy igazi kemény magyar hiányában s Zápolyát tartja méltónak a nemzetmentés nagy szerepére. Erősebb feszültség nincs, csak retorika, a gyökértelen darab a történelmi körképek ismert vágányain fut s látványosságán kívül nem kelt mélyebb hatást. A színészek (*Hettyei* Aranka: Perényiné; *Kiss* Ferenc: Zápolya; *Odry* Árpád: Martinuzzi) méltóságokat ábrázolnak, szépen szavalnak. V.

Werner Krauss első hangosfilmszereplése.

Az utóbbi hónapokban illetékesek és illetéktelenek részéről egyaránt sok vád hangzott el a *film* ellen. A támadások nagy része a *színház* frontjáról indult ki, arról a frontról, melyet erősen összezavart, megtépázott ez a diadalmasan előretörő frisserejű, fiatal *művészet*. Igenis: művészet! Pedig a legfőbb vád éppen az szokott lenni, hogy a «mozinak» semmi köze a művé-

szethez, amelyhez úgy viszonylik, mint egy kiváló festmény reprodukciója az eredeti műalkotáshoz. Ez az első pillanatra találónak látszó hasonlat teljesen hibás okoskodáson épül. Akkor lenne igaz, ha a film nem nyujtana semmi mást, mint egy színpadi előadás mozgófényképét. Pedig a film valami gyökeresen más. Utóljára vagy húsz év előtt fotografáltak perforált celluloidszalagra színielőadást. (Az, hogy a magyar «film» ma sem más, mint hangosfilmre felvett színpadi előadás, talán valamivel több szintérré széttagolva, mint akár egy forgószínpadon is lehetséges volna, — nem lehet mértékadó egy általános ítélet kimondásánál.) Azóta a film sok tévedésen okulva, fokozatosan és megállás nélkül közeledik saját lényegének felismeréséhez. Ez a felismerés természetesen nem a «Kék szoba titka», vagy más efféle filmekben és nem is Rudolf Valentino, vagy harminc szépségversenyt nyert amerikai női csillagok játékában tükröződik, hanem egy Abel Gance, Murnau, Eisenstein, Pudovkin, R. Clair alkotásaiban, egy Asta Nielsen, Pola Negri, Elisabeth Bergner, Mosjoukin, Chaplin, Jannings, Verner Krauss stb. játékában.

A *filmszerüésgről* könyvet lehetne írni . . . E kis cikknek nem célja ezzel a nagykiterjedésű bonyolult esztétikai problémával foglalkozni, csak utal például a játékmód mélységes különbözőségére. E sorok írója látta Dusét filmen, amelyen bizony gyenge volt, látta színpadon, ahol élete estéje ellenére örök emléket ajándékozott mindenkinek, akicsak ott ült a bécsi nézőtéren. Látta Asta Nilsent filmen, ahol máig sem múlták felül ezt a csunya-arcú, csodálatos szemű dán nőt és látta színpadon, ahol alig érte el a «közepes jó» színvonalat. Hogy Jannings, Bergner, Krauss egyformán jó színpadi és filmszínészek, — bár az előbbi kettő, a felvevőgép előtt feltétlenül sokkal nagyobb művészi ered-

ményeket produkált, mint a színpadon — ez kivétel. Ők egyszerre járták ki mindkét metiér gyakorlati iskoláját. A filmmel együtt nőttek fel világnagyságokká . . . De a legtökéletesebben talán Werner Kraussnak sikerült magában kiegyensúlyozni e két külön világot.

Minden túlzás nélkül megállapíthatjuk róla, hogy a jelenkor legnagyobb jellemszínésze, akinek skálája úgyszólván korlátlan a színpadon. Julius Caesar, Jágó, Shylock, Wallenstein, Peer Gynt, a «Pygmalion» tanára, Angermann lelkész (Hauptmann: «Dorothea Angermann») egyforma tökéletességgel kelnek életre benne és mellettük még megfér — Falstaff is! (Ez utóbbi alakításáról, I. *Napkelet* 1929 máj. 15-i számát: Klasszikusok a berlini színházakban, II. Windsori víg nők a Deutsches Theaterben.) És ha visszaemlékezünk egy sor filmszerepére, hogy egy-egy epizódalaktól is milyen démonikusan élő lényeket tudott teremteni, mindnyájan a legfeszültebb várakozással kellett, hogy tekintsünk első hangosfilmje, a *Yorck* elé.

Ez a pompásan sikerült *Ufa* film az első olyan szerepe ennek a színészzenének, melyben mindvégig az ő alakja áll az előtérben. Yorck tábornok, a porosz történelem soha meg nem énekelt hőse, hosszú belső vívódás után szembefordul császárával, a Napoleon-barát III. Frigyes Vilmosssal és Moszkva égése után önhatalmúlag megköti a tauroggeni konvenciót és ezzel a nyílt lázadással megmenti a porosz hadsereget a pusztulástól és magát Poroszországot. Yorck érdekes alakja az átlag történelmi filmek életelen kosztümös figurái közül Krauss mágikus erejű alakítása jóvoltából a legintenzívebb létezés, a csupa vér- és idegélet időtlen, művészi szférájába emelkedett.

Krauss Yorckja természeténél talán kisebb mint sok katonája, de mindenki-

nél inkább kemény katona. Mintha bronzból öntötték volna ki a fejét. A szeme parancsol. De férfiasan, katonásan tud engedelmeskedni is. Talán a járása a legérdekesebb. Krauss az a színész, aki annyiféleképpen tud járni, ahány szerepet játszik. A járás ritmusában és dinamikájában csodálatos lelki távlatokat tár fel. Egy régebbi kritikában («A prágai diák» c. filmről, *Pandora*, 1927 febr. 21., I. évf., 1. sz. 61. old.), melyben Krauss egy ördögi lényt játszott, utaltam már arra, hogy különböző szerepeiben milyen más-képpen járt: mint Jack, a hasfel-metsző, a *Panoptikum* c. vizionárius-expresszionista filmben, mint Hamilton lord, egy Nelson-filmben és pl. mint Orgon, a Tartuffe-ben, vagy itt most, mint Yorck generális. Van egy jelenete, amikor a francia csapatok oroszországi pusztulását hírül véve, miután futárát még csak be se engedik a császárré, maga Yorck ül lóra, hogy Potsdamba nyargaljon és Poroszország életérdekében az oroszokkal kötendő különbékéhez a legfelsőbb hozzájárulást megnyerje. Váltott lovakon, három napi út után, agyon-ázva, csapzott hajjal, sárosan, késő este érkezik az udvarhoz. Végig az üres lépcsőházon, a felvevőgép rohanva követi a kopogó katonacsizmát. Ajtó nyikordul, ajtó csapódik, folyosón végig, két heves szó az útját álló kancellárral, félretolja, rohan tovább, megy Yorck, feltartóztathatatlanul, az üres termek visszhangozzák lépéseit, megy végtelen aggodalommal a szívében, céltalan pusztulásnak kitett katonafiaiért, egész Poroszországért, kérni, könyörögni, lázadni a császár elé. Már elhárult az utolsó akadály is, a rohanás nagy, lélekzetállító irama megtorpan: clavicemballo gyenge, erőtlén hangja szűrődik ki a császár hálóterméből. Mély tisztelettel, csendesen nyitja ki az ajtót Yorck generális, egy darabig áll és hallgatja, aztán nagyon halkán, egyszerűen megszólal.

Ez az út a kaputól a Bachot játszó császárig: *film!* Nem egy színpadi alakítás fotografikus reprodukciója. Ennek a pár másodperces jelenetnek mélységes megszegését a színpad *nem* tudja megadni, ez *csak* a filmen oldható meg!

Más... Abszolút filmszerű valami pl. a «premier plan», az egészen közelről való fotografálás, amikor az egész vásznat egyetlen fej, vagy egy kéz, vagy más részlet tölti ki. A színpadon soha nem alkalmazható speciális játéklehetőségekre nyílik itt tér. Látjuk néhányszor így premier planban Werner Krauss markáns fejét. Legtöbbször beszél... A sokhúru játéknak olyan színes változatait kapjuk e bronzból öntött fej izmainak villanás-szerű megremegéseiben, a belső vívódások, elfojtott keserűség, katonás önuralom, fegyelem, végtelenül puritán mimikájában, amit a legtökéletesebb színházi látcső se tud a nézőhöz közvetíteni, nem beszélve arról, hogy a filmen a részletkiemelés tervszerű és egy egységes rendezői elgondolás jegyében történik, a színházban, a látcső segítségével ötletszerű, önkényes és mindig az összhatás rovására megy. Egy ilyen egészalakos premier plannak köszönhetjük a film másik legragyogóbb jelenetét:

Grete Mosheim, aki Yorck leányát, Barbarát játssza, szerelmes apja szárnysegédébe, Rüdigerbe, akit Yorck katonai fegyelem megszegéséért haditörvényszék elé állíttat, de közben az események megérlelik a generális elhatározását, hogy ő is megtagadja az engedelmisséget császárával szemben a hazájáért, most már nem ítél, egy a bűnük, felmenti Rüdigert, csak leszidja...

Ezt a jelenetet egy falépcső felső fokán kuporogva hallgatja Barbara... A vad, tehetetlen kétségbeeséstől, ahogy Isten nevét dadogja, a csodálkozó elrélvülésen át, Rüdiger megmenekülésének extatikus örömi

megértéséig, ahogy a boldogságtól sikitva ismétli apja korholó szavait: Ja, Lümmel, Lümmel, Lümmel! — olyan pár másodperces jelenete a filmnek, amelyért egymagáért érdemes lenne végignézni a darabot, még ha nem Krauss játszaná Yorcket és nem csupa elsőrangú erő állna a legkisebb színészi posztón, akkor is!

Mert parádés szereposztása van a filmnek. A mindössze három jelenetben megjelenő császár hamleti figuráját a legnagyobb német «János király», az «Ariane» c. filmből, mint Bergner partnere ismert Rudolf Forster alakítja. Egy Fridrich Kayssler, Raoul Aslan, Theodor Loos, Paul Otto, Jacob Tiedtke adják a színészi együttest Krauss köré. A rendezés színvonalas, nem zseniális, nincs benne semmi újszerű, de hibátlan, kifogástalan. Gustav Ucicky munkája. A német kritikusok egy része szemére vetette, hogy a szövegíró Hans Müllerrel együtt megstilizálták a történelmet. Minket magyarokat nem érdekel, vajjon pontosan így pergett-e le 1812-ben Yorck históriája, vagy sem? Mi csak a *filmet* nézzük...

Természetes, hogy a színészilag annyira tökéletes filmek, mint a Yorck is, elkényeztetik a közönséget és az nem hajlandó elfogadni még a közepes színházi előadásokat sem, de ebben nem a hangosfilm a hibás, hanem a — színház. Amíg *csak* színház létezett, *mindent* «be lehetett adni» a theatralis élmény után sóvárgó embereknek. A rádió, a maga zene népszerűsítő munkájával csak a gyenge és közepes hangversenyeknek s operaelőadásoknak ártott, mert a közönség

hozzászokott ahhoz, hogy hetenkint legalább egyszer világnagyságoktól hallja kedvenc zenedarabjait. Ugyanígy a hangosfilm is csak a gyenge, művészi program nélküli színházaknak árt. Csak akkor veri le a színházakat, ha a színház olyat akar nyújtani, amit a film jobban tud és viszont: az a film azonnal megbukik, amelyik olyat akar adni, amit a színház jobban. Érdekes, hogy a par excellence színházi színészek, mint egy Fritzi Massary, Käthe Deorsch, Helene Thimig, Bajor Gizi a hangosfilm ellenére is tömegeket vonzanak: mert játékuik valami elemezhetetlen sajátosság révén csak a színházról hat, a közönséggel csak az *eleven kapcsolatban* találkozik. Egy Reinhardt, ez az abszolút színházi ember nem tud filmet csinálni, de színházi rendezései egyszerre két-három világvárosban vonzanak zsúfolt házakat. A mozi tehát nem a színház lenézhető fotografikus reprodukciója, hanem lényegében teljesen más, *autonom törvényű* művészet.

A hangosfilm a maga rohanó fejlődésével példamutatója lehet öreg testvérének, a színháznak, amely csak megsértett hiúságból haragszik. Példamutató nem abban, hogy most utánozni kezdje a filmet, mint sokan gondolják, hanem hogy végre felhagyjon értelmetlen pózaival és céltudatlan kapkodásaival, mélyen önmagába tekintsen és felismerve úgy saját időtlen lényegét, mint a mai kor igazi arcát, azt nyujtsa végre, amit *csak* a színház tud nyújtani.

(München.)

Németh Antal.

Képzőművészet.

Ernst-múzeum.

A *Munkácsy-Céh* kiállítása s a vele kapcsolatos sorsjáték ismét a festők és szobrászok sanyarú helyzetére te-

reli a figyelmet. A jól szervezett, ifjú egyesület ezúttal nemcsak erkölcsi, hanem anyagi sikerről is gondoskodott, a kiállított művek nagy százlékát megvásárolta a sorsolás céljaira.

Az út, amelyen elindult, kétségtelenül a legcélravezetőbb. Állam és város nem tud vagy alig-alig tud eleget tenni a kulturával szemben fennálló súlyos kötelezettségeinek. Nem valószínű, hogy a közeli jövőben nagyobb megrendelés vagy vásárlás intézményesen rendezhetné a művészek kétségbeejtő helyzetét. Így hát nincs más hátra, mint a közönség felé vezető utat egyengetni. Boldog békeidőkben ez az út nyitva állott, sőt a vásároló közönség legnagyobb tömege magánosokból tevődött össze. Most újból e kapcsolat kimélyítéséhez kell visszatérni, bármennyire is leromlott azóta a vásárlók anyagi ereje. Nem kétséges, hogy a mai közönség is el tudná tartani az ország jó művészeit, a hiba az, hogy a kiválóak árnyékában a dilettantizmus szörnyen elszaporodott (hozzávetőleges becslés szerint egyedül Budapesten kb. 2000 «művész» él abból, hogy alkotásait eladja s légió a száma a másképp elhelyezkedett műkedvelőknek) s az úgynevezett műkereskedelem sippal-dobbal dolgozó vezérei mindent megtesznek, hogy a közönség ízlését a saját selejtes árujukig lerontsák. A Munkácsy-Céh nagy lendülettel induló, értékes munkája elé két nagy akadály tornyosul: a dilettánsok tömege s a fiatal festőket éhbérért kiuzsorázó üzleti szellem. Ha ezeket el tudja takarítani útjából, megérdemelt sikere lesz.

Az Ernst-múzeumi kiállításon — melyhez egy kisebb, a Nemzeti Szalonban felállított iparművészeti rész csatlakozott — feltűnt a képek aránylag kitűnő színvonala, melyet az ügyes rendezés még jobban hangsúlyozott. Konzervatívok és modernnek egyaránt alkotásaik javával vettek részt, ami azért is örvendetes, mert ilyenkor a két tábor között kimélyült szakadék nem látszik oly mélynek, mint máskor. Remélhetőleg a társaság felbuzdul a sikeren s tovább halad nemes célja felé, melynek el-

érését a művészet minden igaz barátja őszintén kívánhatja.

A legújabb kiállításon hat festő és egy szobrász szerepelt, legnagyobb részüknek ez az első bemutatkozása. *Basch* Edith finom szinkulturájú festőnő, aki különösen az arcképfestés terén számíthat további sikerekre. *Fried* Pál édeskés impresszionizmusa és lélektelen tarkasága nem kelt jó hatást. *Gergely* Tibor ötletes grafikákat állított ki, első bemutatkozásnak kevés, amivel felvonult, de ez a kevés reményeket ébreszt. *Réfi-Kády* János rézkarcai meglehetősen szárazok, olykor üresen is hatnak.

A kiállítás két legérdekesebb festője *Román* György és *Dési* Huber István. Az előbbi víziószerű vásznakot állított ki, oly képeket, melyek sejtelmes tartalmukkal is érdekesek akarnak lenni. Képcímei is jellemzőek: *Foghúzás* 1820-ban, *Boszorkánykergetés*, *Akasztás* a cirkuszban stb. A mese néha ártalmára van a képnek. *Torló-dás*, zsúfoltság keletkezik miatta, általában *Román* még erősen küzd a kompozíció problémáival. Sajátos előadási módjától azonban nem lehet megtagadni bizonyos elismerést. Kétségtelen, hogy van festői kulturája s ha lidércnyomásos rémképeit lassan levetkőzi, jó festővé válhat. *Dési* Huber István vele szemben maga a kiszámítottság. A fiatal franciák nyomán jár, szerkesztéseiben ötletes és elegáns, de nem ártana, ha kevésbé idegenkedne az elmélyüléstől.

A kiállítás szobrásza, *Mikus* Sándor képmásokkal mutatkozott be. A fiatal művész szerencsésen indul a startnál. Szobrai kiváló technikai tudással készültek, nyugodt tömegekben jelenítik meg az ábrázoltakat. *Mikus* Pátzay Pál tanítványa, mesterétől szolid technikai tudást sajátított el s megtanulta tőle, hogy a plasztika törvényszerűségei mindenek előtt valók. Karakterábrázoló képessége elsősorban portrészobrászá-

avatja s ezen az úton még szép eredmények várnak reá.

Tamás-galéria.

A Tamás-galériában Schubert Ernő gyűjteményes kiállítása nyílt meg. Schubert a párisi iskola hívének mutatkozik, azonban azt kell hinni, hogy az új francia mesterek munkáit nem annyira eredetiekből, hanem folyóiratok képeiből ismeri. Erre vall

legalább is, hogy tónusos képei, melyeken a barnák nagy szerepet játszanak, inkább formailag mint színben franciásak. Formában túlságosan ragaszkodik mintaképeihez, e téren munkásságában semmiféle egyéni leleményt nem tudunk felfedezni, épp ezért a művész tehetségének megítélését arra az időre kell halasztanunk, mikor a mintaképek már nem játszanak ily kizárólagos szerepet.

Genthon István.

Zene.

Haydn.

Az idei hangversenyek túlnyomóan a Haydn-centenárium jegyében folynak le. Éppen olyan sokat játszanak Haydntól, mint amilyen sokat összeírnak Haydnról. Szinte kifogyhatatlan azon cikkek száma, amelyek az ilyen «aktualitást» kiaknázva, újra felfrissítik a régi adatokat. Sajnos, az igazság azonban az, hogy a Haydn-kutatások ma még nagyon hiányosaknak mondhatók. Haydn teljes munkássága, korszakalkotó jelentősége még nincstudományos módszerességgel tisztázva. Műveinek teljes jegyzéke sincs összeállítva, nem is szólva arról, hogy hány közülök elveszett vagy hozzáférhetetlen. Tekintve, hogy Haydn 30 évet töltött Magyarországon magyar főúr szolgálatában, magától értetődőnek vehetnők, hogy az eddig más hiányában legjobbnak tartott Pohl-féle Haydn-biográfia hiányait magyar zenetudós kutatásai egészítenék ki az Eszterházy-levéltár sok kiaknázatlan kincsei alapján.

Ezek a kutatások volnának hivatva arra is, hogy az eddig közismert derűs, kedélyes «Haydn papa» fogalma helyett az a nagyvonalú, mélyenjáró, úttörő mester jusson érvényre az értékelésben, aki eddig még legkevésbé sem jutott megfelelő méltányláshoz. Minden fiatalkori szimfóniája egy-egy

új probléma, tele zseniális kísérletekkel, az igazi Stürmer és Dränger nyugtalan szellemével. A régi kötött polifon stílus és az új kor koncertáló, homofon principiuma az ő művészetében (főképp quartettjeiben) egyenlítődik ki egy magasabb egységbe. Haydn az átmeneti kor gyermeke, akiben az ancien régime utolérhetetlen szellemi mozgékonyága, a francia társalgási tónus könnyedsége, virtuozitása, gyors fel fogást feltételező finom fordulatosága egyesül az új humanitás egyszerűségével, a népben gyökerező természetességével.

Fejlődése lassú. Tulajdonképpen csak 50 éves korában áll előttünk az igazi nagy Haydn, aki életének legfontosabb, a hangszeres formákat kiépítő korszakát Eszterházában töltötte (1761—1790). Boldog korszak volt ez a század, a művészekre nézve, amikor egy fenkölt szellemű, igazi arisztokrácia, a «noblesse oblige» elvétől teljesen áthatva, mélyen tiszteli és minden erejével támogatja az igazi tehetségeket. Haydn maecénása, Esterházy Miklós herceg típusa volt a XVIII. század nagy arisztokratájának. Ő tette lehetővé a nagy mester akadálytalan szellemi kibontakozását, amidőn minden eszközt megadott neki arra, hogy anyagi gondok nélkül alkothasson és műveinek hangzását a rendelkezésére álló zenekarral rögtön ki is próbálhassa.

Mária Terézia barokk korának nagy ünneplő kedve teremti meg az alkalmi szerzemények légióit, amelyekre Eszterházan a fényes hercegi udvari élet keretében ugyancsak nagy lehetőség nyílt. Ezért Haydn legtöbb ezen időben írt szerzeménye alkalmi jellegű. A királynő Mária Terézia, majd számos nagyrangú vendég látogatása, a hercegi családban előforduló ünnepi események mind alkalom egy-egy opera, ünnepi kantáta, mise stb. komponálására. A híres eszterházi marionette-színház előadása, paraszttáncok a kertben, álarcosbál, tűzijáték, nagyszerű kivilágítások, vadászat, Bécsből hozott világhírű táncosnők szereplése, balettek egymást követték az ünnepek zenei részének kiegészítésére. Ilyen eleven szellemi légkörben fegyverkezik fel Haydn arra, hogy megváltva Eszterházától, a legérettebb alkotásokkal ajándékozhasssa meg a világot.

Filharmónikusaink Haydn díszhangversenyén a mester munkásságának kétségtelenül egyik legértékesebb termékét, a «Teremtés» c. oratóriumát hallottuk. Itt erős hatással volt rá Händel, kinek nagy oratóriumait londoni látogatása alkalmából ismerte meg. A formát mindenkor aláveti a tartalomnak, különösen ott, ahol a XVIII. század racionalizmusának anynyira megfelelő hangfestő, természetutánozó elemeket állítja előtérbe. Az áriái inkább dalszerűek s nélkülözik Händel áriáinak bravúros, koncertszerű jellegét. Ugyancsak eredeti a szólószólamok és karok összeműködése, amire Händelnél még nincs példa. A 65 éves Haydn vallásos hite nem kisebb mint nagy elődeié, de hangja nem oly ünnepies, szigorúan fegyelmezett, hanem hétköznapiasabb, egyszerűbb, könnyedebb, a mindennapi életet felölelő derűsebb világnezetből fakadó.

Az ünnepi előadás Dohnányi Ernő kongeniális vezényletével mindenkép

méltó volt a nagy mester emlékéhez.

*

Csajkovszky Péter 10 operája közül aránylag a most felújított «*Onyegin*» örvendett a legnagyobb kedveltségnek. Puskin romantikája, a boldogtalan, soha be nem teljesedett szerelmek mélabúja, a meghasonlott lelkű, szomorú szláv muzsikában, Csajkovszkyban találta meg zenei kifejezését. Mindjárt a nyitány epedő motívumai élénken állítják elénk Csajkovszkyt, a szimfónikust, a híres «pathétique» megalkotóját, aki ennek a szimfóniának utolsó 25 taktusában a legnagyobbak közé emelkedett. Ugyanaz a végtelen búskomor vágyódás, a karoknak egy utolsó bágyadt kitarása az élet felé, fájdalmas reménytelen zokogás és mégis remegő boldogságvárás. Azután elakad a lélegzet, a szív megszűnt dobogni. A halálsejtelmenek ennél tragikusabb, megrázóbb kifejezését alig találjuk a zeneirodalomban. Önmagát adta itt Csajkovszky: a közeli halálának biztos tudatában póz és páthosz nélkül, megadással írja le utolsó hangjegyeit. Ez az őszinteség szól az «*Onyegin*» zenéjéből is hozzánk. Leveleiben számtalanszor ad annak kifejezést, hogy milyen szeretettel és lelkesedéssel írta e művét. Tudja jól, hogy témája teljesen nélkülözi a színpadi hatás kellékeit, a drámaiságot, könnyáztatott szentimentalizmusa csak lírai területen jogosult, mindennek dacára a boldogtalan Tatjana igen közel jutott szívéhez. Az ő ajkára adja a leg szebb melódiáit. A II. kép jelenetében, amelynek egyetlen cselekménye abból áll, hogy Tatjana levélben vallja be Onyeginnak szerelmét, finom érzéssel fejezi ki egy tiszta, hívű, rajongó leányszív megnyilvánulását, amely egy pillanatra sem csap át szenvedélyes, forróbb tónusba. Emellett Olga és Lenski jellemzése sokkal kevésbé sikerült. Egyedül Lenski párbajelőtti áriája ragad meg jobban a maga ví-

gasztalan szomorúságával. Az idők folyamán nagy népszerűsége jutottak a III. képben előforduló Walzer és a VI. képben táncolt polonaise. A befejezés pszichológiai rejtélyeit azonban a zene sem tudja megmagyarázni. Hogy a 18 éves korában kíméletlenül visszautasított Tatjana 26 év múlva egyszerre meghódítsa Onyegin, még csak elfogadjuk valamelyes meggondolással, de hogy mindent készpénznek vegyünk, amit itt Tatjana és Onyegin a szerelemlről énekelnek, ezt már józan ésszel nehezebb belátni. Tatjana alkalmat ad Onyeginnak arra, hogy ez szerelmét bevallhassa, a végén ő is beismeri, hogy csak őt szerette és szereti még mindig, de már késő, férjét el nem hagyja. Erre csak azt kérdezhetjük: akkor miért találkozik a szerelmes Onyeginnal és miért vallja be neki ő is szerelmét? A mindennapi élet ugyanis tele van ha-

zug konvenciókkal, folytonos megalkuvásokkal, a színpadon valami nagyobbvonalú, színesebb fantáziájú megoldást várunk. Mintha ezeket maga a szerző is érezné, mert Tatjana és Onyegin duettje erőtlén és vérszegény és ezzel csak még jobban nő a befejezés tökéletlensége. Ez is lehetett oka annak, hogy — dacára Csajkovszky szívhez szóló melódiáinak — még a romantika fénykorában sem tudott e mű zajosabb sikereket felmutatni.

Tatjana szerepében mind *Báthy Anna*, mind *Nagy Margit* kitűnőek. *Budanovits* Mária mozgása erőltetett s nem igen tud illuziót kelteni a temperamentumos, kacér kis Olga szerepében. *Lenski* szerepét *Halmos J.*, *Onyeginét* *Svéd S.* szép hanggal énekeltek. A rendezés nem szolgált különösebb meglepetéssel.

Prahács Margit.

Külföldi Szemle.

Legújabb német irodalomtörténetelméleti irányok.

Noha a németeknél a legutolsó tizenkét évben egymást érték az irodalomtörténet módszerével foglalkozó elméleti munkák, mégsem merült még ki az ezirányú érdeklődés. Az elmúlt hetekben ismét két nagyon érdekes idevágó mű hagyta el a sajtót. Az egyik különben a Goethe-évvvel kapcsolatos: *Heinz Kindermann, Goethes Menschengestaltung* (I. Der junge Goethe. Mit einer Einführung in die Aufgaben der literarhistorischen Anthropologie) a címe. A szerző szerint az irodalomtörténet eddig mindig két-dimenzionálisan értékelte a költészetet. A pozitivisták tartalom- és alakról vagy anyag- és alakról beszéltek. Az ú. n. szellemtörténészek eszme- és alakról szóltak. A továbbfejlesztés ugyan hármasság tagolást eredményezett (gondolat-, anyag- és alakélmény),

de ebből kettő (gondolat- meg anyagélmény) egyugyanazon síkon mozog. A pozitivista beállításra való visszahatásként a szellemtörténet sajnos sokszor annyira háttérbe szorította az alakkérdéseket, hogy az ú. n. problémátörténeti vizsgálódások körében költők és filozófusok már túlságosan egyvonalba kerültek. Így azonban veszendőbe ment és megy a teremtetési, alkotási folyamat, valamint a költői művek hatásformái és azok eszközei iránti érzék. Itt akar segíteni Kindermann új szempontja: az irodalomtörténeti antropológia, amely mintegy a harmadik dimenzió meglátását biztosítja költésztörténeti kérdésekben.

Minden művészet antropomorf, de legnagyobb mértékben az a költészet. Nemcsak különböző korok (barokk, rokoko, klasszicizmus, romantika stb.) költészete mutat más és más embert, hanem egy és ugyanannak az írónak

különböző fejlődési korszakai is. Itt nem elég azután a típusok bevezetése mint ezt pl. Goethevel kapcsolatban már régebben megkísérelték, hanem ellenkezőleg ez a «Götz»- és «Faust-típus» újra azt a veszélyt rejti magában, hogy mesterileg megalkotott élettelen egyének helyett ismét eszmegtestesüléseket kapjunk. Éppen az életteljességet akarja megóvni az új irány és ennek művészi, alkotói titkaiba akar behatolni. E célból Kindermann egyelőre a következő metódikus eljárást ajánlja, melyet ebben a könyvében nemcsak elméletileg dolgozott ki, hanem Goethe alkalmazva gyakorlatilag rögtön meg is valósított: vizsgáljuk meg először is az adott ember világhelyzetét, vagyis viszonyát minden emberin kívül esőhöz; másodsor az életalakítást, vagyis az emberek közöttinek a problematikáját; harmadszor a karakterológiát, azaz a belső emberi problematikát. Negyedik kérdésként a mindhárom előzővel összefüggésben az tolu végül előtérbe, hogy mikép illeszkedik a vizsgált emberalak, illetve ennek rajza a műforma követelményeibe. Ez a negyedik problémakör szorosan véve már nem tartozik az irodalomtörténeti antropológia feladatai közé, de legszorosabban összefügg ezekkel.

Első pillantásra láthatjuk, hogy ez az egész új irány Diltheyn alapul, mint majdnem minden, ami az irodalomtörténetelmélet terén az utolsó évtizedekben fölvetődött. Bizonyos más előzőivel a szerző behatóan foglalkozik, de erre helyszűke miatt nem lehet itt kitérni. Tagadhatatlan, hogy széles látókörrrel összefoglalt és rendszerbe kényszerített itt szempontokat és fölismeréseket, amelyeket a modern szaktudomány éppen rendszerezés hiányában nem használt föl eddig elég következetesen és maradéktalanul. Nyilvánvaló az is, hogy az első pont filozófiai, metafizikai kérdéseket foglal össze (az ember viszonya a min-

denséghez, Istenhez, a természethez, élethez, halálhoz stb.), a második társadalmi, szociális problémákat (s itt nagy szerepet játszanak az egy-egy korra nézve jellemző típusok: a hős, a szent, a zseni, a vezető szellem, az élvezés művésze, a Petersentől a XVIII. sz. polgári fölvilágosodása számára kimutatott «becsületos ember» típusa stb.), a harmadik pont lélektani, azaz szorosabban véve lelemtani vonatkozású (hiszen ezt a tant már egészen külön kis tudományággá képezték ki újabban). A jellem t. i. az a legbensőbb «mozgató», amelyet az első két ponthoz sorolható erők többé-kevésbé befolyásolhatnak ugyan, de teljesen meg nem változtathatnak. Vele függ legszorosabban össze a külső megjelenés, az arcjáték, a gesztusok, a beszéd ritmusa, a járás és a testtartás stb. Már régebben is rámutattak arra, hogy ezek helyes megfigyelése, illetve visszaadása sokkal tökéletesebb kritériumát képezi egy költő igazi művész voltának mint bármi más. Itt árulja el magát leghamarabb a kontár, a ma százezerszámra szaladgáló tanulatlan pakfongzseni.

Hogy Kindermann hogy oldotta meg a maga elé tűzött gyakorlati feladatot új módszere alapján, hogyan világított be Goethe emberalkotó tehetsége titkaiba, az más cikkbe (a Goethe-év termését rostálóba) kívánczok. Annyit meg lehet jegyezni e helyen is, hogy mind ez a kötete, mind a február folyamán a nagy új «Deutsche Literatur» sorozatban megjelent «Der Rokoko-Goethe» műve eddig az idei Goethe-könyvtáradat legjava terméséhez sorolható.

Egy másik feltűnést keltő mű *Friso Melzer* könyve «*Im Ringen um den Geist*. Der neue Weg der Literaturwissenschaft», melyet a kimondottan protestáns világnézetű berlini Furche-Verlagban adtak ki. Feltétlenül erős visszhangra fog ta-

látni a legkülönbözőbb táborokban, mert nagyon harcias beállítottságú. Mindenekelőtt a régi pozitívista irányt és annak vallásellenes, legjobb esetben indifferent álláspontot mutató, liberális főképviselőit támogatja. Scherrennek és iskolájának gondos adat- és idézetlátásmasztással süti itt homlokára a keresztényellenesség bélyegét. A modernebbek közül többen (így pl. Ermatinger) a bizonytalanság, határozatlan ingadozás vádját kell hogy hallják, ha Melzer el is ismeri e mellett éppen Ermatinger idealizmusának őszinteségét. Cysarznak joggal veti szemére a szerző a tudományos fegyelmeztség teljes hiányát. Szokatlanul erős kritikában részesül a katolikus irodalomtörténetírás is (főként Karl Muth és Jos. Aug. Lux személyében), mert a szerző véleménye szerint egyházi szempontok vezetnek s nem abszolút tudományos tárgyilagosság. Ez természetesen nem olyan egyszerűen elintézhető kérdés ott, ahol éppen a mű maga a keresztény világnézet harcos érvényesülését kívánja és hangsúlyozza. Kérdés pl. az is, miért nem tárgyalja Joh. Mumbauer-t, kinek legújabb «Die deutsche Dichtung der neuesten Zeit» kötetét osztatlan elismeréssel fogadta a német kritika, és G. Müller- meg Nadler-éket ezen a helyen! Teljesen igazat kell adni Melzernek Rothaker relativizmusba menekülését illetőleg és kíváncsian várhatjuk a megindított harc folytatását, amely remélhetőleg alapvető kérdéseket tisztáz majd.

Koszó János.

Sigrid Undset : Begegnungen und Trennungen.

Sigrid Undset első nagyszerű műve (*Kristin Lavranstochter*) megjelenése után tudvalevőleg hamarosan katolizált. Ebben a kötetben okolja meg felekezettváltoztatását, de nem vallomászerűen, hanem tanulmányokban.

Számára a katolicizmus elsősorban lélektani és erkölcsi probléma, metafizikai kérdések nem érdeklik. Nem a másvilági boldogság vagy szenvedés, nem az Isten iránt érzett misztikus rajongás vezeti az Egyházba, hanem az a meggyőződés — ezért modern Undset katolicizmusa, — hogy a bűn már itt a földön elveszi büntetését, azaz nem lehet boldog, aki — keresztény szempontból — erkölcs-telenül él. Regényei ennek az elvnek monumentális megelevenítései egy-egy ember életében, tanulmányaiban fogalmakba öntve kapja az olvasó ugyanezt a meggyőződést.

Undset különös adománya valami józanság. Azonban ezalatt nem valami férfias talpraesettséget és érzelmeiktől való mentességet kell érteni, hanem minden nagyképűségnek az ellenkezőjét, teljes nyíltságot, minden páthosz és retorika ellenkezőjét: egyszerűséget. Asszonyos ez a józanság, mert az értelmi okoknál sokkal fontosabbnak tartja az érzelmeket. Nemcsak a logikai igazság fontos nála, hanem a nyugodt boldogság.

Vizsgáljuk meg két problémában ezt az Undset-i józanságot. Az első a házasság. Nem vitatkozik a szabad szerelem hirdetőivel az érzelem jogairól, a szenvedélyek hatalmáról, csak megállapítja, hogy micsoda nyomorúság lenne az öreg asszony sorsa, akit férje elkergetne, fiatalal cserélhetne ki a szabad szerelem jogán. De nemcsak az asszonyok járnak pórul a szabad szerelemmel, hanem a férfiak is, mert magáért a férfiért nem tud hű maradni az asszony. Ezt csak egy ideál kedvéért tudja megtenni, amelyben hisz és amelyhez ragaszkodik.

A szociális kérdést is a kereszténység segítségével akarja megoldani. Amint megoldotta az Egyház az ókori pogányság rabszolga kérdését, rendezni fogja az újkori pogányság tőkés-munkás viszonyát is. Az Egyház nem a rabszolgákat szervezte meg

és lázította fel, hanem a rabszolgatartókat térítette meg és világosította fel, hogy mennyivel boldogabbak lesznek, ha megszabadulnak attól a bűntől, amit embertársaik nyomorgatásával vesznek lelkükre. Ha mindenki hívő keresztény lenne, ha nem a vak pénzhalmozás lenne korunk célja, hanem önmagunk és embertársaink boldogítása, lenne-e szocializmus és bolsevizmus?

Undset nem retorikus, nem szellemes, nincsenek kápráztató gondolat-rakétái, nem tágítja az olvasó látókörét filozófiai távlatokkal, nem hoz indulatba: mivel hat tehát? Minden emberben rejtőzik a logikai gondolat-láncolatok és az ösztönök-adta energiák alatt valamilyen igazságérzés. Ez az érzés mély és fájdalmas, mert önmagunknak is bírója. Undset ehhez az érzéshez szól, a lelkiismeretet ébresztgeti és talán az is egyik oka nagy sikerének, hogy műveinek olvasása alkalmat ad arra, hogy irtózzunk önmagunktól s előntse lelkünket a bűntudat. *Fábián István.*

Ez a könyv *Pfeifer Ferdinánd (Zeidler Testvérek)* Nemzeti Könyvkereskedésében kapható. (Kossuth Lajos-u. 5.)

Sigrid Undset : Vigdis und Vigaljt.

A nagy szenvedély regénye, amely engesztelhetetlen gyűlöletbe megy át az asszony lelkében és boldogtalanságot okoz a férfinak. A főhős, Vigdis, az erős akaratú, érzelmeiben szinte embertelenül kitartó asszony, aki addig nem nyugszik, míg bosszút nem áll a férfin, aki nem is csábítója, hanem erőszakolója: a primitív népek férfias asszonyainak monumentális alakja. A bosszú a regény legtöbbször szereplő és leginkább tiszteletben tartott érzése. Minél kegyetlenebb és embertelenebb, annál jobban tisztelik azt, aki végrehajtotta. Vigdis a bosszúban is rendkívüli nagy, mert fiával öleti

meg apját. A regény főszereplői és fontos eseményei találó korjellemezések, a háttér természetesen megfelel az előtérben lejátszódó eseményeknek.

Ebben a regényben nem találjuk meg a «*Kristin Lavranstochter*» rejtett lírai lendületét, főjellemvonása a nyugalom. Az epikus nyugalom és az északi nehézkesség egyszerű, tiszta, szinte bántóan egyértelmű és dísztelen mondatokban ömlik szét, amelyekben még a jelzőkkel is takarékoskodik, nem is beszélve a hasonlatokról meg más efféléiről. Ezzel azonban még nem hatoltunk le Undset művészetének legmélyebb rétegéig. Erős, szinte durva vonásokkal rajzol és ha figyelmesebben nézzük meg a monumentális alakokat és eseményeket, finom karcolatokat veszünk észre: Undset ugyanolyan kényes lélekrajzokat ad, mint mondjuk *Proust*, de kevesebb nagyképűséggel. Minden gesztus, minden szó fontos, sőt néha olyan mély jelentőséget kap egy-egy részlet, mintha Ibsen írta volna le. Modern regénytechnika, eposzi monumentalitás és eleven élet. *Fábián István.*

Ez a könyv *Pfeifer Ferdinánd (Zeidler Testvérek)* Nemzeti Könyvkereskedésében kapható. (Kossuth Lajos-u. 5.)

Suarès.

Az is, aki csak felületesen ismeri a modern francia irodalmat, tudja, hogy ennek az irodalomnak stílusa két véglet nevéhez fűződik s ez a két véglet: Valéry és Proust. Valéry az értelem apolloni, tündöklő tisztasága; csupa átlátszó kék szín; geometrikus és bizarr, mint egy sarkvidéki jéghegy. Proust: tropikus erdő; buja, áttekinthetetlenül túlszövött; ösztön. Az ellentét, úgylátszik, a dolog lényegénél fogva, ki nem békíthető ellentét marad. És mégis: Saurès. Kék színekkel dolgozik, mert szereti tisztát és a végtelent, de nála a kék: zene. Elvont és geometrikus, hiszen

essayt ír, de a főistene: Dionysos. Könyvei topusi erdők, mert élmények és gyónások, de a tropikus erdők tisztásain jéghegyek állanak. Együtt van benne Valéry és Proust. Pythagoras és Herakleitos. A szám és a tűz. Matematika és misztikum. «Eupalinos» Valéry úgy írta meg, hogy a zene is építészet. Suarès úgy írta volna meg, hogy az építészet is zene.

*

Suarès olvasásához nem kell aktualitás. Mindig aktuális. Ahogy ő írja: pensées sans dates. Kellemes, hogy az ember bármelyik könyvét bárhol üti fel, mindjárt talál benne valamit. Nem kell sokat keresni. Aphorismus? — Lehet. Bizalmatlan ember aphorismusa, aki nem hisz abban, hogy gondolatát úgy is megértik, ha egyetlen mondatba fogja össze: három lapot ír. De az is lehet, hogy szereti azt, amit csinál és gondolatminiatüre-öket ír. Nem Pascal — mert, amit ad, nem gondolat. De nem is Montaigne, mert nem gondolatmeneteket ad. Itt is középen áll két véglet között.

*

Aki a «Sur la vie», «Idées et visions», «Livre de l'Émeraude» stb. csak egy lapját elolvassa, tüstént az a benyomása, hogy ez az író nem gall. Nem nehéz: nehézkes. Nem szemlélete van, hanem elmélete. Lassan halad előre s minden világosító erőfeszítése ellenére, mindig marad abban, amit mond, valami homály. Sokat akar? Vagy keveset bír? Annyira német, amennyire Nietzsche francia. Megint középhelyzet: a gall és germán között.

*

Suarès modern európai embertípus: számtalan véglet kereszteződésében áll. Bonyolult és sokrétű. Nemzetisége nincs, mert minden nemzeti vonást összefont. Nyelve németes orosz franciára fordítva. Formája lírikus tanul-

mány. Életideálja az: izzó derű — ardente sérénité — Apollon és Dionysos együtt. Higany-ember, elképesztő magábaolvasztó képességgel: felold kultúrát, élményt, művészetet, könyvet. Különös, súlyos, nagyon összetett, elemezhetetlenül sokanyagú lélekké válik. Endogen. Minden mondata egy csepp ebből az amalgámból. Szindarabról ír, de közben valami természeti táj jut eszébe, céloz a zenére, folytatja a szerelmen, elejt két szót az utazásról, közben egyszer kitör, de tüstént lehalkul, elmélyed afölött, amit leírt, hirtelen bánkódni kezd, elkeseredik és idéz Goetheből.

Alaposan megforgatja és megrángatja olvasóját. Nem is csinálja valami kiméletesen: tempója gyors, ereje: fortissimo. De, ha már valaki belekezdett, követnie kell, mert leköt, érdekel, sőt szuggerál. Végül pedig az olvasás alatt az ember maga is amalgámmá válik és képessé lesz arra, hogy magába tudjon olvasztani.

*

Tárgyak: Verlaine, Clémenceau, Monticelli, Brunetière; ír az auto-didaktáról, Isadora Duncan táncáról, a halál utáni életről, az éjféli miséről, Don Juanról, Napoleonról, az utazásról; tájakat vázol fel, hadakozik Taine-nel, beszédeket szerkeszt Pascalról. Nem támaszkodik senkire és mindent felhasznál. Szereti a tengert, a hegyet és a magányt. A «dicsőség olyan ember szenvedélye, aki hisz az életben, de nem hisz a magányos életben». A maga nyelvén ír («az egész pszichológia kertje és herbárium: a nyelv») — elutasítja a «szociális zsargon». Soha el nem mosolyodik, mindig összevont és megfeszített komolysággal szemlél, mert: «a humorista sorsa megérkezni arra a pontra, amit kinevetett». Személyekben bujkál, megírja Lord Spleen gondolatait, mint condottieri utazik és főműve Yves Scantrel krónikája. Egyforma

vigyázattal kezeli a gazdasági eszméket és az irodalmat, a táncot és Dosztojevszkijt. Beszédet tart egy fiatal nőnek a szerelemlről és odaadásról («a szenvedély dráma»), sőt tanulmányt szentel a szerelmes levélnek («a legszebb szerelmek némák»), megírja, mit gondol az örök visszatérésről, irtózatosan retteg a novemberi ködtől és a városi kánikulától.

*

A csaknem ujságírászerűen elaprózott anyagot nem a személyiség igazolja. Igaz: van ilyen eset is. A nagy egyéniség varázsa bevonhatja a legjelentéktelenebbnek látszó gondolatot is és értékévé teheti. A gondolat-miniatureök értéke nem csakis az író személye. Akkor az essay líra volna és azt kellene hinni, hogy, amit Suarès csinál, az művészet. Nem. Suarès pszichológus. És pedig az új, a modern, a korszerű értelemben vett pszichológus. Amit megír — szemben a XIX. század tudományos, elvont, szellemi lélektanával — az igazi, a konkrét, életteljes, testben és társadalomban, városban, kultúrában, civilizációban élő, vérrel átítatott, érző, mozgó, fájó, örvendező lélek története. Nem, ahogy manapság mondják «lélektan lélek nélkül», nem az atomisztikus, «érzetekkel», «képzetekkel» s hasonló fogalmi segédeszközökkel dolgozó, hanem a «valóságos» szemlélet. Ő maga is átél. Résztvesz abban, amit lát. Ellenőrzi. Kifejezi. Nem az élettelen, laboratóriumi lelket, az íróasztalpszichológusokét, hanem azt a nyugtalan, imbolygó, alig sejtethető, elszuhanó és homályos pszichét, amelyik sohasincs, ha számítás, műszerrel, logikával közelednek hozzá, de tüstént a legténylegebb valósággá válik egy színházi előadás alatt, egy hajó fedélzetén, egy sziklacúcson báméskodva, iskolában, olvasva, politikában vagy utcán.

Suarès pszichológiájának témája a

modern ember. Így is mondható: ő maga. Utak és célok; akadályok, amiken átment, amiken át fog menni és, amik elől meg kell hátrálnia; emlékek és ösztönzések; vágyak, kegyességek, rezignáció, felbuzdulás, hit, szkepszis, áhitat, felület és elmerülés. A nagy életfolyam egy hulláma, a végtelen idők egy órája — minden színével, hangjával, mozgásával, megfoghatatlanságával, de átérezhetőségével, átélhetőségével. Nem szellemi, nem éteri, nem absztrakt. Korszerű. Mert konkrét, mert ez teszi a lelket lélekke: az időhöz, térhez, környezethez való kötöttsége.

*

Ezalatt, hogy: modern, az olvasónak azt az ítéletét kell érteni, hogy «én is így gondoltam s ezt a tanulmányt én is így írtam volna meg». Suarès modern, mert, amit gondol, mindenki gondolja és mindenki azt hiszi, hogy a tanulmányt ő is megírhatta volna. A kor ellentéteinek feszültsége ihleti. Ellentétek: a megúnt múlt és a félelmetes jövő (történelmi feszültség), a szabály és a szabadság (morális feszültség), társadalom és egyéniség (szociális feszültség), reflexió és líra (a stílus feszültsége) — a végtelenségig. Elintézetlenségek. A megnyugvás ideiglenes: problematikus megoldások. Csupa igen «vagy» nem, — igen «és» nem, — igen is «meg» nem is. Kifelé fordul és önmagába néz. Nem lát semmit s mindent megfog. Beleugrott és már kint is van. Cselekvő, de kényszerből cselekvő — néző, de szenvedélyes néző. «A hol az élet, az itt az erő, amely virraszt az élet fölött.» Ez a minden modern feszültségek legátfogóbbika: nézés — cselekvés, gondolat — érzés, értelem — ösztön, szellem — lélek. És nem az egyik, vagy a másik, hanem mind a kettő. Nem építés, hanem feloldás. Nem a cél, hanem az út. Nem a harmónia, hanem a küzdelem.

Nem időtlen, hanem korszerű. Nem klasszikus, hanem modern.

*

Curtius a modern Franciaország irodalmi úttörőiről írt könyvében Sua-rèst nem helyezi arra a magaslatra, amelyikre Claudel, Rollandot, vagy Gide-et, mert azt mondja: nem elsődleges lángész, nem alkot életet, nem teremt. Több helyütt nyomára jut annak, hogy nem ment elég mélyre és nem találta meg a leglényegesebb lényegeket sem. Igaz: nem művész. Nem ad életet. De nem is filozófus: nem gyűjt új tüzeket. A kettő együtt, vagyis kevesebb, mintha akár az egyik, akár a másik volna. Nem is rendszerező. Nem Pythagoras és nem Herakleitos. Nem Valéry és nem Proust. De, amit ír, az nagyon a ma, a XX. század, nagyon francia, nagyon európai, az idő, a lélek. Nagyon az ember.

Hamvas Béla.

Francia mammut-regények.

Érdekes lenne az egyes országokban megjelenő regények terjedelméről kimutatást készíteni. Nálunk ez az állítólagosan válságban levő műfaj határozottan az elbeszélés felé halad nemcsak belső felépítését, de terjedelmét illetően is. «Az embereknek nincs idejük hosszúlélegzetű dolgokat olvasni, a mai rohanó világ ritmusát jobban kifejezi a rövid, szaggatott, moziképszerű kis-regény, a kiadó nem fogad el kötetekre terjedő regényt», mondják az írók, anélkül, hogy az érdekelteket megkérdéznék. Mert ezek a magyarázó megszavak gyakran hamisak s csak arra szolgálnak, hogy a regényíró tehetségének vagy írói méltóságának hiányait elfedjék. Bizonyos, hogy tizenötoldalas elbeszélést vagy egy úgynevezett kis-regényt könnyebb írni, mint elmerülni, évekig hallgatni s művészi alkotást létrehozni.

Külföldön némileg más a helyzet.

Nem akarok s nem is lehet itt teljes képet adni, csak megemlíték néhány «öreg» és «fiatal» idegen regényíró: Zweig, Thomas Mann, Galsworthy, Joyce, Dreiser, Sinclair Lewis, Bourget, Gide (*Les faux-monnayeurs*), s az embernek nem elbeszéléskötetek, hanem hat-hétszázoldalas regények jutnak eszébe. Sőt ha az utolsó évtized francia regényeire gondolunk, rögtön szembeötlök, hogy a reprezentáns írók nagyrésze többkötetes mammut-regényeket ír. Proust hatalmas alkotása (*Az elveszett Idő keresésén*), Roger Martin Du Gard *Les Thibault*-ja, mely tíz év óta kötetenkint jelenik meg (most jelzik a nyolcadik s egyben befejező kötetet), Jules Romains *Psyché*-je, Jacques de Lacretelle ezévből megindult *Les Hauts Ponts*-ja és végül az előbb említett Romains most megindult ciklusos regénye, *Les hommes de bonne volonté* (Jóakarátú emberek), mely állítólag tizenöt-husz kötetre fog terjedni, a modern francia regény első sorába tartoznak. Az előzmények természetesen nem hiányzanak: Balzac, Zola, Romain Rolland regényciklusai valószínűleg bátorító például szolgálnak. De egyéb tényezők is szerepelnek e regények kialakulásánál. Mihelyt az író az események és érzelmek lélektani háttérét is megadja, a regény keretei szűknek bizonyulnak s az eddigi háromszáz oldal helyett kétszer, háromszor vagy tízszer annyira van szükség. Gondoljunk csak Proust módszerére: százötven oldalon keresztül figyeli és analizálja a Guermantes hercegnő matinéján megjelent személyeket s egy másik alkalommal megjegyzi: «erre s erre az esetre nem térhetek ki részletesen, mert művem szűkreszabott keretei nem engedik ezt meg». Az ilyen pszichológiai eljárással dolgozva minden nehézség nélkül megkészezhette volna alkotásának terjedelmét, anélkül, hogy unalmassá válna. (Ismerek intelligens és művészi képzett embereket, akik az első

tíz oldalon túl sohasem jutottak : az ilyenek számára teljesen mindegy, ha a regény tizenöt kötet helyett harminc lett volna. Vannak tudatos anti-szobok, akik épolyan sajnálatraméltóak, mint megvetett ellentétük.)

Roger Martin Du Gard *Les Thibaultja* egy katolikus család történetét meséli el : lélektani motiválás itt másodrendű s az író érdeklődése elsősorban a család szociális és morális problémái felé fordul és az apa és fiú, idősebb s fiatalabb testvér viszonyát mutatja be orvosi érzékletlenséggel. Az állítólagos Gide-hatást nem sikerült felfedeznem : a teljesen alanyi és ellentétekből összetett Gide aligha gyako-

rolt befolyást Martin Du Gard ki-egyensúlyozott, tárgyilagos látásmódjára vagy módszerére.

Jules Romains neve összeforrott a modern francia szellemi törekvések egyik jellemző irányával, az unanimitizmussal, mely az egyéni lélekkel szemben a tömeg egylelkűségét akarja a művészetben kifejezésre juttatni. Verseiben (*La vie unanime*), drámáiban (*Knock, Le dictateur*) s már első regényében (*Mort de quelqu'un*), ennek a kollektív lelkeségnek az apostola Romains. A most megjelent *Jóakarató emberek* első kötete is ebben a megkezdett irányban halad. De erről majd legközelebb. *Just Béla.*

Apró cikkek.

Adyval a Konstantinápoly utcában. E cím alatt Szomory Dezső cikket írt egy vasárnapi lapba, melyben elmondja, hogy Párisban Adyval *egy* szállodában lakott. Nagyritkán bejött hozzá Ady s egy-egy könyvet kért tőle. (Baudelairet, Verlainet, Mallarmet és Dierxt.) De a kávéházban is találkoztak néha egy-egy pillanatra s mikor Szomory azt kérdezte : Miről írsz? Ady igen kedvesen azt felelte : «Titok!» — s ezzel eltűnt. Egy harmadik helyen is találkoztak : a lépcsőházban. Ady «egy nővel jött haza». — «Magyar lány» — súgta oda Ady Szomorynak. S Szomory, ahelyett, hogy e halk intimitást szintén «titok»-ban tartaná, indiszkrét módon közhírré «súgja» emlékezésében.

Ennyit tud Szomory Adyról, akivel *egy* házban lakott s ezt a keveset nem restelli megírni, jöllehet egy-egyszer már megírta s ha jól sejtjük, egynehányszor még meg fogja írni.

Mi célja lehet az illusztris írónak ezekkel a látszólag semmitmondó adatokkal? Ady megjósolta, hogy halála után ostoba emlékezések szállnak szerzeteséjjel, de ilyen nagyméretűekre tán mégsem számított. Nem is tudjuk

elhinni, hogy Szomory visszaemlékezései egyszerűen csak azt jelentsék, amit első olvasásra ért belőlük az ember. Bizonyára mélyebb perspektívájuk van, valami szimbolikus jelentés lappang szavai bokrának megette, melynek fölfejtése az «Ady-oeuvre»-nek tán új kifejezést ad.

A Grätzer-féle fejtornán edzett leleménnyel sikerült megfejtenünk az illusztris író részben célzatos, részben naív emlékezéseinek «Ding an sich»-jét s ezt ezennel átadjuk olvasóinknak.

Tudvalevő, hogy Arany Jánost Szilágyi István buzdította a költészetre s ő adta kezébe Homért, Shakespeare-t stb. Szóval Aranyt jórészben Szilágyi Istvánnak köszönjük. Nos, Szomory is így adta Ady kezébe a francia lírikusokat : Baudelairet, Verlainet, Mallarmét és Dierxt. Szóval Adyt jórészben Szomorynak köszönjük.

A «magyar lány»-nyal való lépcsőházi epizód Szomory mélyreható értelmezésében bizonyára azt jelenti, hogy Adyt még futó szerelmi kalandjaiban is a «fajszeretet» hevítette . . .

A kávéházi rövid találkozások Napoleon és Goethe találkozását vannak

hivatva eszünkbe hozni. Szomory-Napoleon leereszkedőleg érdeklődött aziránt, hogy mit ír a költő. Ady azonban jól sejtve, hogy halála után a témából kifogyott közlékeny Szomory kifecsegi azt, hogy mit írt, egyszerűen azt mondta: Titok. Szomory azonban lefőzte Adyt, mert még azt is kifecsegte, hogy Ady azt mondta: Titok...

Ime, csak egy kis «fejtorna» kell s kiderül, hogy mindennek van értelme. Egy pontja Szomory cikkének azonban szfinkként mered ránk. Ez sem a lélektan, sem az orvostudomány, sem a fejtorna mai állásában meg nem közelíthető: az illusztris író emberfeletti, mondhatnám metafizikai hiúsága ez. Ennek kórokozója ma még ismeretlen. Hogy az Adyról írt cikkben többet beszél önmagáról, mint Adyról, ez természetes. De hogy önéletrajzi adatként még azt is fontosnak tartsa, hogy abban az időben kezdte növesztetni szakállát, ez egyszerűen szédítő. Szédítő különösen azért, mert az olvasót kétségben hagyja aziránt, hogy milyen szakállt növesztett: kecskeszakállt vagy körszakállt? Elvárjuk, sőt követeljük tőle, hogy írja meg ezt is, mert így csak találgatásokra vagyunk utalva. Ha cikke felett díszelő arc-képét nézzük — melynek tekintete bűnbánóan néz le jeles írásművére —, úgy találjuk, hogy most körszakáll illenék rá. Hófehér, az olvasó szeme elől egész cikkét eltakaró jótékony körszakáll... Ezzel tükör elé állhatna s önelégült mosollyal mondhatná: *Voilà un homme!* *Quidam.*

Mátészalkai ízlés felé. A Napkelet szinikritikusa a minap szóvátette, hogy egyik színházunk, miután előadásain előbb igazi muzsikuscigányokat, majd igazi Ritz-pincéreket szerepeltetett, legutóbb már egy amerikaiak szerepében is valódi amerikaiak, egy tiroli fogadósnéban pedig szintén igazi és hiteles német hölgyet lépte-

tett fel. «Az igazolható hitelesség kultuszában — végezte a bíráló — a további lépést, hogy: legközelebb a bárókat és bankárokat is igazi bárók és bankárok játsszák, semmikép sem ajánljuk.» Kár volt az ördögöt falra festeni. *Strasznoff Ignác személyesen az operettszínpadon* címmel és *A kvietált kalandor színészi babérokra vágyik* alcímmel máris ilyen ujsághírt olvashattunk: «Rendkívül érdekes szerződést kötött az egyik ismert és kitűnő operettszövegíró Strasznoff Ignáccal, aki annakidején ugyancsak sok gondot adott a nemzetközi rendőrségeknek. A nagystíliú kalandjairól híres Strasznoff, akiről kötettszámra írtak a világ összes nagy lapjai, még életében elérte azt a dicsőséget, hogy alakjából operetthóst faragtak. S. F. írta meg az első Strasznoff-operettet, amelyet bemutatót a Mátészalkán teljes visszavonultságban élő öregúrnak, kinek annyira megtetszett a munka, hogy arra is szívesen vállalkozott, hogy ebben az operetben személyesen szerepet vállal. Meg is állapodott a szövegíróval, így az egyik budapesti színházban a valóságos Strasznoff fogja játszani kalandjainak legendás figuráját.» A nyáron különben egy színházi ujságban arról is olvastunk fényképekkel tarkított híradást, hogy az «öregúr» Mátészalkán már fel is lépett Neumann *Oroszország*-ának Pahlen grófjában. Nosza, el ne maradjunk ízlés dolgában Mátészalka mögött! A legendás öregúr annakidején világsaló szélhámosaival ország-világ előtt szégyent hozott ránk, s ezért huzamos időn át «teljes visszavonultság»-ot is élvezett, teljesebbet, mint most Mátészalkán. De a mai operett szélhámos-«hős»-ökön alul nem adja s ez előkelő műfajnak bizonyára még külön fűszert kölcsönöz, ha e korszerű hősök megszemélyesítésére «kvietált» kalandorokat reaktiválnak. Igazi kalandorok műkedvelő színészkedésére szomjazunk,

nem holmi igazi színészek műkedvelő kalandorkodására. De ha a mi hatáskörünkbe tartoznák: a «kitűnő operettszövegíró» remekének bemutatóján a színház bejáratait a «személyesen» fellépő *igazi* csalóra kíváncsi publikum orra előtt kurtán és erélyesen lezáratnók. *Igazi* rendőrökkel.

Triéder.

Irodalmi rosta. Napilapjaink egy része nagy leleményességet fejt ki az olvasók foglalkoztatásában. Így az egyik ujság irodalmi mellékletén ankétet rendez s mindenkitől oly dologban kér véleményt, melyhez az illető nem ért. Pl. a *rostáról*, melyről a kultuszminiszter ismeretes rendelete intézkedik, nyilatkozik a kereskedő, a végrehajtó, az iskolából kirostált riportter, Samu bácsi, a nagypapa és a nagymama. A vélemények legnagyobb része természetesen oda vezet, hogy kár a szegény diákok megbuktatni, nem a tanuló rossz, hanem az iskola, vagy tán nem is az iskola, hanem a tanár stb., stb. Hogy úgy mellékesen én is leadjam e tárgyban pedagógiai véleményemet (tehetem, mert nem vagyok tanár), azt hiszem, hogy a közérdeket leginkább szolgáló eljárás az lenne, ha a diák maga állapítaná meg bizonyítványa tanjegyét. Vagy tán még jobb lenne, ha nem a diákokat rostálnák meg, hanem a tanárokat s egyszerűen kiselejteznék azt a professzort, aki minden diáknak nem adja meg a jelest. Így Csonkaországunk csupa színjeles férfiúval gazdagodnék s olyan kultúrfölényre tennénk szert, melyre esetleg külföldi kölcsönt is kaphatnánk.

De mi a tehetségtelen diákok szaporasága a tehetségtelen írók és költők buja tenyészetéhez képest! Ma több az író, mint az olvasó s több a költő, mint az író. S ha a tehetségtelen tanulókat azért kell megrostálni, hogy annak idején protekció révén el ne foglalják a helyet a tehetségesek elől,

mennyivel inkább meg kellene rostálni az írókat, akiknek jó része örökre elveszi az olvasó kedvét az olvasástól. Soha annyi selejtes verseskönyv és novellakötet nem jelent meg Magyarországon, mint a világháború óta. A szerkesztőségi asztalok roskadoznak a naponként megjelenő könyvektől s nincs elég kritikus, hogy csak számba is vehesse az új műveket.

Minthogy kritikus kevés van, az írók maguk ismertetik egymás művét. Mintha a diákok kölcsönösen egymás osztályzatát állapítanák meg. De ez még a jobbik eset. A rosszabb: mikor jön a papa, a kiadó, s úgy kidicséri író-magzatát, mint a pinty. Már az is megtörtént, hogy az író maga írt művéről kritikát — álnév alatt. Bizonyára szeméremből. Látjuk tehát, hogy az irodalom megelőzött abban a reformjavaslatban, melyet a diákok osztályzatára nézve tettem.

Van-e itt ki-út s ha van, merre, hol? Tán helyes lenne, ha az Akadémia és irodalmi társaságok ne a legjobb, hanem a legrosszabb írókat választanák tagjaikul, hogy így a közönség tájékozva legyen: kiknek a könyveitől óvakodjék. Vannak, akik azt mondják, hogy ez máris megtörtént s csak helyszűkén múlt, hogy sokan kimaradtak. Azt is meg lehetne tenni, hogy a rossz írók statárium elé állítanák. Természetesen nem halálbüntetésre gondolok, — mert hiszen a rossz író könyve megjelenésekor már úgymint meghalt, — hanem arra, hogy kényszermunkára ítélnék, vagyis heteken át reggeltől-estig saját könyvét kellene olvasnia büntetésül. Ez elrettentő példa lenne. S visszaterelné a rossz írókat a jó írók könyveinek olvasásához. A legjobb olvasók lennének, mert ismeretes, hogy a gyilkos szeret visszatérni a színtérre, ahol bűnét elkövette... *Quidam.*

Irodalmi Társaságok. Tudvalevő, hogy Gyóni Géza emlékének országos

kultuszát felsőbb helyen nem engedélyezték, mert az Akadémia elnöke — kitől véleményt kértek e tárgyban — odanyilatkozott, hogy a meglevő irodalmi társaságok mellé egy újabb országos irodalmi társaság alapítása felesleges. Az ellen persze az Akadémia elnökének sincs kifogása, hogy Gyóni szülővárosa helyi társaságot alapítson.

E véleményezést egy szellemes író egyik napilapunkban sajnálatosnak tartja, még ha csak afféle harmadrangú kis kegyeleti társaság lett volna is a tervezett társaság. «Joguk van létezni és működni — úgymond — úgy, ahogy tudnak». (Ezt a jogot nem is vették el.) «Rossz bankok is vannak s mégis részei a gazdasági rendnek. Rossz politikusok is vannak s mégis tagjai a parlamentnek. Görbe fák is vannak az erdőben. Az erdő görbe fákkal együtt erdő! Nélkülök legfeljebb csak — *faiskola*».

A szellemes írónak elms példáira nézve legfőlebb az a kifogása lehetne a logikának, hogy a parlament rossz politikusai nem lehetnek követendő példák, másrészt az irodalmi társaságok nem szabadon növekedő, jobbra és balra kacsintó, egyenes és görbe írókból, hanem bizonyára kongeniális, különböző tehetségek mellett is egy-szellemű, egyazon irányt szolgáló tagokból áll. Végül, hogy rossz bankok is vannak, az igaz. De a rossz bankok rendesen megbuknak, ellenben az irodalmi társaságok a természet kifürkészhetetlen törvényei alapján a nyakunkon maradnak.

E két szélső álláspont között, melyek közül az egyik a fennálló irodalmi társaságok számával meg van elégedve, a másik azokat szaporítani akarja, legyen szabad egy közvetítő álláspontot képviselni, azt t. i., hogy általában meg kellene szüntetni a fővárosi irodalmi társaságokat. Társaságnak elég lenne egy, a Magyar Tudományos Akadémia, mely tudósokat

nevel, tudományos kiadásokat vitat, tisztáz és népszerűsít s közel hozza egymáshoz a tudomány képviselőit. De az irodalmi társaságok?

Pályázatot lehetne hirdetni a kérdésre: Kit nevelt íróvá valamelyik irodalmi társaság. A pályázat meddő maradna, mert az irodalmi társaságok tagjai sem tudnának e kérdésre felelni. Az ellenvetés azt mondhatná, hogy a Társaságok tagjai kész írók, nem kell őket nevelni! Nos, valóban, a legtöbb író *készen* van, mert rendszeren akkor választják be, mikor legjobb dolgait már megírta s társasági tagsága afféle nyugdíjas állapottá lesz. A legkülönbek: Kisfaludy, Petőfi, Ady nem is voltak tagjai irodalmi társaságoknak s kétségtelen, hogy ha pl. az egyik Társaság a múlt század negyvenes éveiben mai összetételében s más néven élt volna: Petőfit aligha választotta volna be tagnak.

De a Társaságok tagjai nemcsak írókat nem nevelnek: önmagukat sem nevelik. Hízelegnek egymás hiúságának, de nem bírálják egymást (mint pl. az Akadémiában megtörténik) s így míg a szolidaritás nő, az író romlik. Sok írónál ki lehetne mutatni, hogy nagyobb volt az értéke a Társaságba belépte előtt, mint az után.

Vagy a Társaságnak az a létjogosultsága, hogy mondjuk Kisfaludy Károly és Petőfi örökét ápolják? De akkor mért nincs Pesten Vörösmarty és Arany-társaság is? Egyébként: Kisfaludy és Petőfi örökét műveik őrzik meg, egyiknek emléke sem beteg, hogy valami különös ápolást igényeljen. S jellemző, hogy az a tudósunk, aki egy 600 lapos alapvető könyvet írt Petőfiről, nem is tagja a Társaságnak, míg a tagok között bizonyára vannak, akik (igen helyesen!) egy sort sem írtak a nagy költőről. — Mire jók tehát a Társaságok? Arra, hogy évenként bizonyos számú felolvasó-ülést rendezzenek? Ezek az ingyen ülések kétségtelenül elég látogatottak,

néha színvonalasak is, de e cél elérésére nem kellene külön, egymással színleges barátságban élő Társaságokat fenntartani: ma, a «nemzeti összefogás» széthúzó napjaiban legalább ők mutathatnának példát az erők egyesítésére s megszüntetvén külön működéseket, beolvadnának szépirodalmi szakosztályként a Magyar Tudományos Akadémiába. Az Akadémiába már úgyis választanak be költőtagot, mért ne lehetne tag a költők és írók egész serege? Üléseiket is az Akadémiában tartják, az Akadémia elnöke az egyik Társaságnak elnöke is egyúttal: semmi ok sincs rá, hogy ne legyenek akadémikusok. Örülnének ennek a «Kisfaludysták» közül azok, akik nem akadémikusok s határtalan örömük lenne a «Petőfisták»-nak is, kik között csak elvéve akad akadémikus.

E megoldásnak két bökkenője mégis van. Lehetnek olyanok, akik máris tagjai mind a három Társaságnak s ezek külső dekorumban vesztenének. Nem irathatnák oda névjegyükre és sírkövéükre a három társasági tagságot, kénytelenek lennének megelégedni a puritán «A M. Tud. Akadémia tagja» jelzésű címmel. Nos, ez a nehéz-ség könnyen áthidalható: akik máris

két Társaság tagjai, azok névjegyükre azt nyomtatnák: «X. Y. az Akadémia tagja²», vagyis négyzetre emelt akadémikusok lennének. Épp így lehetnének köbre emeltek is. — A másik nehézség abban mutatkozik, hogy a három között legyszerényebb színvonalú Társaságnak bizonyára lennének oly tagjai, akiket a másik két társaság B-listára ítélné, némi joggal, mert végre is az akadémikusság nemcsak az olvasás tudását feltételezi, hanem az írásét is. Ezeket a zsenge tagokat az «összes ülésre» kellene bízni, az majd elbánná velük. S ha van bennük egy kis szerénység (kell lenni, mert hiszen a szerény Társaságból minden tagra joggal esik e tulajdonságból dús örökség) akkor meg kellene elégedniök azzal a dicsőséggel, hogy *kibukott* akadémikusok.

Mondanom sem kell, hogy az irodalmi társaságok összevonása e nehéz időkben a fűtés és villamos jegyek terén is bizonyos megtakarítást jelentene. Erkölcsi és anyagi okok mindenkép a fúzió mellett szólnak s meg lenne az a kilátásunk is, hogy egyesült erővel tán megírná a társaság azt a Nobeldíjas regényt, melyet a tagok eddig külön-külön nem tudtak megírni.

Kont.

A Szerkesztőség közleményei.

Minden kézirat a Szerkesztőség címére (Budapest, VII., Rózsa-u. 23. Telefon J. 314—20.) küldendő. Hivatalos órák délután 5—7-ig.

A folyóirat anyaggyűjtését minden hónap 15-én zárjuk. — Írógépen írt cikkeket kérünk. — Kéziratokat csak akkor küldünk vissza, ha bélyeggel ellátott, megcímzett borítékot mellékel a szerző.

Pályázati hirdetés.

«1. A m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter pályázatot hirdet történelmi környezetben játszódó komolyabb és könnyebb természetű színpadi művekre, tehát magyar történelmi drámára és magyar történelmi vígjátékra. A pályázat kiírásának az a célja, hogy a Nemzeti Színházban hagyományos és az irodalom részéről az utóbbi időben elhanyagolt érdemes műfajokat támogassa, még pedig a színházi közönséggel való egyetértésben.

2. A pályázaton legjobbnak talált és előadásra mindenképen érdemes két pályamű a Nemzeti Színházban — természetesen *névtelenül* — kerül színre. A pályadíj odaítélése csak a mű *harmadik* előadása után történik meg, ha azt a közönség is érdemesnek találja a kitüntetésre. Amennyiben a *két legjobb* mű dráma lenne, vagy mind a kettő vígjáték, a döntés a műfajra való tekintet nélkül történik.

3. A pályadíj 4000 (négyezer) —

4000 (négyezer), vagyis összesen 8000 (nyolcezer) pengő.

4. A pályázat határideje folyó évi október hó 15-ike, déli 12 óra.

A gépelt írással kiállított, jelíggel és a szerző nevét és lakcímét tartalmazó, lepecsételt és azonos jelíggel levéllel ellátott példányok a *Nemzeti Színház* Igazgatóságához küldendők be, annak feltüntetésével, hogy a darab a kultuszminiszter kitűzött díjára pályázik.

5. A bírálóbizottság a *Magyar Tudományos Akadémia*, a *Kisfaludy Társaság*, a *Petőfi Társaság* és a *Budapesti Színkritikusok Szindikátusának* egy-egy kiküldött tagjából áll, a *Nemzeti Színház* igazgatójának részvételével.

6. A színre került darab a rendes szerzői tantiemben részesül.

7. Ha valamelyik pályamű szerzőjének neve bármi módon előbb kitudódnék és a jelíggel levélből valóban a hírelt név tűnnék elő, az illető szerző elesik a pályadíjtól.»

A NAPKELET minden közleményeért írója felel.

A szerkesztésért és kiadásért felelős: TORMAY CECILE.

Helyettes szerkesztő: HARTMANN JÁNOS.

Stephaneum nyomda r. t. — Nyomdaigazgató: KOHL FERENC.

Megjelent a Magyar Legendárium : Szent István, Szent Imre és Szent Gellért csodálatos elbeszélésekké kivirágzott legendái. Ma is élvezetet nyújtó olvasmány. A legendákat eredetiekből fordította **Tormay Cecília** s ő írta a bevezetést is. A mű gyönyörű fametszetei **Molnár C. Páltól** valók. — Papirja, kötése,

tipografizálása áhítatos gonddal készült. Külsejében és tartalmában egyaránt a legnemesebb élmény.

Bibliofil kiadásban ára 14 pengő. Az író és rajzolóművész autogramjával ellátott számozott példány ára 50 pengő. A Könyvbarátok Szövetsége tagjai tagilletményként kapják. Megtekinthető, vételkényszer nélkül, a könyvkereskedésekben. Ismertetőt díjtalanul ad az Egyetemi Könyvesbolt (Kossuth Lajos-utca 18).

Budapest, 1931 karácsony hava.

Kiadja a

Könyvbarátok Szövetsége.

STEPHANEUM NYOMDA R. T.

A SZENT ISTVÁN-TÁRSULAT NYOMDÁJA
BUDAPEST, VIII., SZENTKIRÁLYI-UTCA 28.

A LEGUJABB RENDSZERŰ SZEDŐGÉPEKKEL FELSZERELT
GRAFIKAI INTÉZET * KÖNYVKÖTÉSZEK
BETŰÖNTŐDE * GALVANOPLASZTIKA
ÉS TÖMÖNTŐDE

RENDELÉSRE KÉSZIT:

KÖNYVEKET

FOLYÓIRATOKAT

ILLUSZTRÁLT KIADVÁNYOKAT, VALAMINT

A KERESKEDELEM MINDEN ÁGÁHOZ

SZÜKSÉGES NYOMTATVÁNYOKAT

IZLÉSEK KIÁLLÍTÁSBAN

MÉLTÁNYOS ÁRAKON

Páratlan kedvezmény

a NAPKELET előfizetőinek!

A NAPKELET január elsejével lépett a X. évfolyamba. A jubileumi évforduló alkalmából kiadóhivatalunk lehetővé teszi t. olvasóinak az alábbi kiadványok rendkívüli kedvezményes áron való beszerzését:

I. A Napkelet lexikona

az ismeretek minden ágát felölelő legjobb kézi lexikon. Tartalmi összeállításában kitűnő, adataiban teljesen megbízható, könnyen kezelhető, aránylag kis terjedelmével is igen bő ismeretanyagot ad, mert 30.000 címszót ölel fel a külső előállításában fényűzően szép munka. A közel 1500 oldalra terjedő lexikont 600 rajz és szebbnél-szebb műmelléklet díszíti.

Bolti ára P 48.—. A NAPKELET előfizetői az egy kötetbe kötött lexikont két havi részletben törleszthető P 10.— kedvezményes áron rendelhetik meg kiadóhivatalunknál

II. A Napkelet régi évfolyamai

Mérsékelt számban még rendelkezünk bekötött teljes sorozattal. Ezek megszerzését is rendkívül kedvezményes áron tesszük lehetővé. Az

1923. évi bekötött évfolyam...	---	---	---	---	---	P 6.—
1924. « « «	---	---	---	---	---	« 6.—
1925. « « «	---	---	---	---	---	« 6.—
1926. « « «	---	---	---	---	---	« 6.—
1927. « füzött «	---	---	---	---	---	« 6.—
1928. « « «			(tartalmaz 24 számot)	«	«	10.—
1929. « « «			« 24	«	«	10.—
1930. « « «			« 12	«	«	6.—

A nyolc évfolyam (az első négy kötött, a négy utolsó füzött állapotban) együttes megrendelés esetén P 56.— helyett P 40.— áron rendelhető meg, mely összeg öt-havi részletekben is törleszthető. Az első részlet beküldése után a megrendelt kiadványokat portómentesen postára adjuk.